AMOENITATES LITERARIÆ,

Quibus

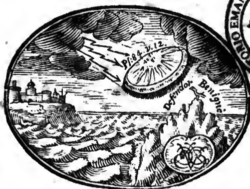
VARIÆ

OBSERVATIONES,

Scripta item quædam anecdota & rariora Opuſcula exhibentur.

Tomus Secundus,

Editio altera correctior.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,
Apud DANIEL. BARTHOLOMÆI & FILIUM.
M DCC XXX.

I.

DISSERTATIO
DE
LIBRIS RARIORIBUS, ET VARIIS RARITATIS EORUM CAUSIS.

Antis animus eorum, qui Musarum in castris strenue militant, in cognoscendis, volutandis perlustrandisque, addo & possidendis libris, vividis illis præstantium ingeniorum monumentis, perfunditur deliciis, quantæ solent esse, cum sunt maximæ. Mellita dulcedine, quæ largiter inde fluit, semel vel primoribus labris degustata, crescit sapidissimi illius cibi cupiditas: & optatæ hæ dapes suaviaque bellaria ipso usu suo magis accendunt desiderium:

rium: nec unquam facile conquisita isthæc fercula nauscam excitant. Vix fame lautis hisce epulis sedata jucundus ille sapor mentem inescans novum ciet edendi ardorem, sitimque nectareis his fontibus paulum placatam major excipit generosi illius laticis appetitio. Audiamus hac de re Franciscum Petrarcham, reflorescentis olim apud Italos eloquentiæ, Erasmi judicio, principem (*a*): *Una inexplebilis cupiditas me tenet, quam frenare hactenus nec potui, certe nec volui. Mihi enim interblandior, honestarum rerum non inhonestam esse cupidinem. Expectas audire morbi genus: libris satiari nequeo, & habeo plures forte, quam oportet. Sed sicut in cæteris rebus, sic in libris accidit: quærendi successus avaritiæ calcar est, quin imo singulare quiddam in libris est. Aurum, argentum, gemmæ, purpurea vestis, marmorea domus, cultus ager, pictæ tabulæ, phaleratus sonipes, cæteraque id genus, mutam habent & superficiariam voluptatem: libri medullitus delectant, colloquuntur, consulunt, & vivâ quadam nobis atque arguta familiaritate junguntur. Neque solum sese lectoribus quisque suis insinuat, sed & aliorum nomen*

(*a*) Epistol. de rebus Familiar. Lib. III. Epist. XVIII. p. 107. edit. Lugdun. 1601. in 8.

nomen ingerit, & alter alterius desiderium facit. — Nemo mirabitur, vehementer his animos inflammari atque configi, quorum singuli suas scintillas suosque aculeos palam habent, aliosque clanculum in sinu gestant, quos sibi invicem subministrant. In immensa vero ista librorum, quibus literatus orbis nunc abundat, copia nec omnes appetere consultum foret, nec Midæ etiam opibus Arabumque gazis in unum illi locum colligi possent. Eorum plures nosse saltim expedit; quanquam neque plurimorum, ne dicam omnium, consummatam notitiam imbecillitas nostra capiat. Facilius forsan mare exhaurires, quam vastum hoc pelagus, vel arenam metireris prius, quam inexputabilem librorum numerum inires. Selectorum quorundam notitia contentos nos esse decet. In hac ergo suppeditanda & quantum fieri potuit, augenda exercuerunt se hactenus eruditorum ingenia. Semper autem post largam etiam aliorum messem spicilegio locus erit. Rariorum præsertim librorum cognitio non tam multum voluptatis secum fert, quam amplissimum utilitatis fructum præbet: quod cum sole meridiano clarius esse judicem, nec testibus nec argumentis evincendum arbi-

 tror.

tror. Hanc causam jam feliciter perorarunt alii. Omnibus itaque votis optandum foret, ut Viri magna lectione, mascula eruditione, & subacto judicio pollentes, quorum usibus illustres thesauri librarii patent, rariorum librorum Bibliothecam conderent, inque rei literariæ incrementum luci exponerent publicæ. Prostant equidem jam hoc de argumento doctorum virorum labores (*b*), laude sua dignissimi: sed iis duntaxat saliva nobis mota est, desideriumque nostrum ardentius redditum. Historiam literariam arcanam, cujus spem nobis fecit Vener. Jac. Frid. Reimannus, in hac palæstra exercitatissimus, avide adhuc eruditus orbis expectat. Publice hic a nobis exorandus est Vir Præstan-

(*b*) Jac. Frid. Reimanni Observationes de Libris raris Observ. Halens. T. X. Ejusd. Historia literario-genealogica, in ea enim curate enarrat rariores libros genealogicos, Groschuffii Conlectio Librorum rariorum. Heumannus quoque hoc argumentum tractavit in Conspectu Reip. Literariæ p. 97. Autor *der Vergnügung müssiger Stunden*. P. XV. p. 185. & præsertim J. C. Wendlerus in pereleganti Diss. de Variis raritatis librorum causis: Præterea Morhofius, Struvius, aliique passim. Commendandus etiam est eam ob causam Catalogus Historicorum Fresnojo-Menkenianus &c. Cæterum Clarissimum Wendlerum præeuntem me præcipue sequi profiteor.

ſtantiſſimus, ut hanc, quam cœpit, telam aliquando pertexat, & opere hoc deſideratiſſimo Rempublicam literariam beet. Liceat interim mihi ex tenui meæ paupertatis penu divitiis heic ab aliis congeſtis obolum adjicere. Specimen ſaltim exhibeo, ſenſim ſenſimque adaugendum. Animus enim eſt, ſequentibus meæ opellæ partibus nonnunquam inſerere rariorum librorum catalogos, quales ut etiam tu, benevole lector, mecum, ſi placet, amice communices, rogo & obſecro. Me vero non monente facile vides, eſſe inter libros raros, quibus orbis absque detrimento carere queat, nec omnium idem ſtatuendum eſſe pretium. Sua radiat luce Platonis in Euthydemo effatum: Το σπανιον, ὠ ἐυθυδημε, τιμιον, το δε ὑδωρ ἐυωνοτον, ἀριϛον ὀν, ὡς ἐφη Πινδαρος. *Quod rarum eſt, Euthydeme, idem etiam magni ſit; at aqua, tametſi res ſit longe optima, quod Pindarus ait, nihil vilius.* Nec prorſus Celeberrimi Jo. Clerici judicium rejicio, ita ſcribentis (*c*): *Rariſſimi quique libri ſunt minime omnium, ſi rem probe penſites, utiles; quod vel ex ipſa eorum raritate intelligere eſt: neque enim aut*

 nun-

(*c*) In præf. ad Artem Criticam edit. Amſtelod. 1712.

nunquam, aut tam raro eſſent excuſi, ſi quis fructus ſingularis ex iis capi poſſet. Cum autem ii ſint noſtri ſeculi mores, ut valde care æſtimentur merces iſtiusmodi literariæ, rarius obviæ, licet interdum haud ulla præſtantia ſed ſola raritate ſe commendent, earum notitia pro noſtri ævi genio quandoque nobis lucroſa eſſe poteſt. Sunt tamen & inter libros rariores non pauci, utiles & edecumata eruditione referti, quibus vel hominum incuria, vel fata, aliæque rationes lucem invident. Nunc ad rem.

I.

Libri ſub ipſis Typographiæ primordiis excuſi.

RAriſſimi omnium ſunt libri, immo vel ipſis pretioſiſſimis manuſcriptis rariores, in quibus prima tyrocinii ſui rudimenta poſuerunt artis typographicæ inventores. Adeo pauci illorum ſuperſunt, ut haud difficulter numero eos definire queas. Quotquot mihi cogniti erant, in mei opuſculi parte prima pag. 2. ſq. jam enarravi. Joſephus Scaliger aliorum præterea mentio-

nem

nem facit (*d*), cujus verba in medium hic producam: *Omnium vetustissimum, cujus tamen nomen reticetur, Venetiis excusum profert Rabbi Joseph Sacerdos in Chronico suo, an. Judaico 5188. Christiano MCCCCXXVIII. quod nemo hactenus animadvertit: certe nemo indicavit. Unde ille Judæus colligit artem imprimendi ab eo libro incepisse.— Non ex discretis & singularibus typis inter se junctis, ut hodie fit, cœptum est imprimi, sed in pagellis ligneis, quibus literæ incisæ erant: qui modus primus excudendi in nostra Hollandia Harlemii inventus fuit, ubi etiam hodie ædes ostenduntur, in quibus inventor artis eam primo periclitatus est. Harum pagellarum meminerat Accursius Mariangelus in Donato suo in membranis excuso, qui liber postea in potestatem venit Aldi Manutii junioris. Verba Mariangeli post alia: Impressus autem est hic Donatus & Confessionalia primum omnium A. 1450. Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ primum impresso in Tabula incisa. Rudimenta igitur artis typographicæ ab editione Donati inceperunt in Hollandia; non ex typis, sed ex tabula incisa.* Verum aut omnia me fallunt, aut Judæus

(*d*) In Confutat. Fabulæ Burdon. p. 243. ed. Lugd. Bat. 1608.

dæus ille putidiſſimo mendacio orbi imponere voluit. Donati autem iſtius an & ubinam locorum hodie aſſervetur exemplum, me quidem fugit. Perierunt pleraque ejus generis opuſcula: abſumſit ea rerum edax tempus, truces devorarunt blattæ, furtim admotis dentibus arroſere mures, invidioſa corrupit caries, puerulis plorantibus ob illas ruditer tornatas, quibus ſuperbiebant, figuras diſcerpenda conceſſerunt nutrices male ſedulæ: imo nec ipſa rabida canum vis illis pepercit. Iraſcor crudeli iſti moloſſo, qui hujusmodi cimelium, a Julio Cæſare Scaligero olim poſſeſſum, atroci laceravit dente, quotiescunque lego hæc Scaligeri filii verba (*e*): *Nos Berenicæ Ludroniæ horas matutinas vidimus, primum opus quod typographia naſcente prodiit. Eæ in membranis, non ſingulis literis junctis, ut ſit hodie, excuſæ, ſed in ſingulis paginis buxeis, iisdem ductibus & connexionibus, quibus properantes ſolemus ſcribere, exſculptæ fuerant, ita ut qui propius aciem oculorum non admoviſſet, vix, excuſæne an ſcriptæ eſſent literæ, dignoſceret. Omnino eſſe manum hominis Germani putares. Eas*

(*e*) In Epiſt. CCLXXIII. p. 525. edit. Francof. 1628.

Eas horas matutinas plurimi faciebat pater meus, tum propter matrem, tum etiam quod ille primus typographiæ fœtus esset. Operculum earum ligneum serico velatum erat, umbilicis & cornibus argenteis deauratis instructum — Admodum pueri, antequam canis leporaria librum discerpsisset, eum vidimus. Aliquo abhinc tempore in illustri quadam Bibliotheca oculis mihi usurpare, imo & cum cura perlustrare licuit istiusmodi opus typographiæ vix enatæ, ac in cunis adhuc vagientis tempore impressum, vel potius tabulis ligneis insculptum, cujus curatiorem notitiam posthac tecum communem facere in animum induxi, cum nemo, quod sciam, ejus adhuc meminerit.

2.

Libri paulo post typographiam inventam impressi.

PRoximum a primis illis artis typographicæ experimentis locum merito suo occupant libri, vel ab ipsis divinæ artis inventoribus, vel ab aliis non diu post ejus originem seculo XV. vulgati. Rarissimi præcipue sunt codices, a Fusto & Schœffero, illoque fatis functo ab hoc solo excusi. Quo-

Quotusquisque vidit Biblia Latina ab ipsis Moguntiæ A. 1462. in fol. edita? de quorum raritate vel inde judicium fieri potest, quod in nundinis Francofurtensibus autumnalibus anni præterlapsi a Bibliopola quodam centum duplionum pretio emta sint, ut ex fide dignis didici. Editiones Conradi Sweynheim & Arnoldi Pannarz, Ulrici Galli alias Han, Nicolai Jenson, Joannis & Vindelini de Spira, Joannis & Guntheri Zeiner, Joannis Kœlhof, Antonii Miscomini, Antonii Koburgeri aliorumque, ut maximi æstimentur, dignas esse, ipse earum usus me edocuit. Nemo, nisi in re literaria prorsus hospes, primas autorum, quos classicos appellare solent, & scriptorum ecclesiasticorum editiones codicibus manu exaratis, e quibus haustæ sunt, æquiparari ignorat. Lactantii Institutiones Sublaci A. 1465. Augustinus de Civitate Dei A. 1467. Hieronymi Epistolæ Romæ A. 1468. Plinii Naturalis Historia Venetiis A. 1469. Apulejus Romæ A. 1469. Cæsaris Commentarii Romæ A. 1469. Aulus Gellius ibi eod. Lucanus ibi. eod. Titus Livius & Taciti Annales ibid. ac eodem, ut videtur, anno. Leonis M. Opera ibid. A. 1470. Sallustius Venet. A. 1470.

A. 1470. Juſtinus ibid. eod. Suetonius Romæ A. 1470. Virgilius Venet. A. 1470. Terentius Mediolani A. 1470. Priſciani opera A. 1470. loco haud annotato. Quintiliani Inſtitutiones Romæ A. ut videtur, 1470. Cypriani Epiſtolæ Romæ A. 1471. Plinii Epiſtolæ A. 1471. Valerius Maximus Moguntiæ A. 1471. Ovidius Romæ A. 1471. Silius Italicus ibid. eod. Cornelius Nepos Venetiis A. 1471. Pomponius Mela Mediol. A. 1471. Nonius Marcellus A. 1471. Plautus Venet. A. 1472. Auſonius ibid. eod. Prudentius Daventriæ A. 1472. Macrobius Venet. A. 1472. Authores rei ruſticæ ibid. eod. Iſidori Etymologiæ Auguſtæ Vindel. A. 1472. Solinus Venet. A. 1473. Catullus Parmæ A. 1473. Statius ibid. eod. Ammianus Marcellinus Romæ A. 1474. Propertius A. 1474. Manilius eod. Valerius Flaccus Bononiæ A. 1474. Varro de Ling. Lat. & Analog. Venetiis A. 1474. Bernardi Sermones Moguntiæ A. 1475. Senecæ Philoſophi Opera Neapoli A. 1475. Juvenalis & Perſius Lovanii A. 1475. Homeri Opera Græce Elorentiæ A. 1488. Ambroſii Opera Mediol. A. 1490. Anthologia Græcorum Epigrammatum Florentiæ A. 1494.

1494. &c. excusa quam raro, sodes, offenduntur, quantoque habentur in pretio? Ex ipsis vetustissimis manuscriptis petitæ fuere hæ editiones, pauciora plerumque, quam nunc fieri solet, exempla impressa, correctores adhibiti eruditissimi, quales fuere Joannes, Andreæ, Episcopus Aleriensis, Jo. Antonius Campanus, Omnibonus Leonicenus, Jo. Lascaris, Demetrius Chalcondylas, alii. *Eo tempore*, ut verba Doctissimi Jo. Conr. Zeltneri, (*f*) τῦ νῦν ἐν ἁγίοις, mea faciam, *libri imprimendi ad fidem manuscriptorum vetustissimorum restituendi erant, qui vero labor criticus non bardum & impolitum hominem, sed doctissimos quosque requirebat viros. Fidem his dictis facturus, accipiat vel unicam plagulam Seculo XII. & seqq. Latino vel Græco idiomate scriptam, & pessime ob abbreviaturas, quibus monachi compendii gratia nimium quantum indulserant, pictam, investigaturus Scriptoris sensum genuinum, & experietur, quam sit sudandum; millies abjecturum eum schedam, credo, prius quam unica paginæ sensum habebit verum.* Condonanda igitur merito sunt ipsis sphalmata, quorum haud pauca iis in edi-

(*f*) In Correctorum Eruditorum Centuria p. 79.

editionibus occurrunt omni licet adhibita industria, cum tam proclivis sit rebus sic habentibus lapsus, oculique vel perspicacissimorum virorum facile fallantur. In ipsis tamen sæpenumero erroribus acuti lectores vestigia deprehendunt veræ lectionis. Perplacet mihi hac de re judicium maximæ eruditionis Viri C. A. Heumanni (*g*): *Falluntur, qui sibi persuadent, primis exortæ typographiæ temporibus libros exscriptos fuisse accuratissime, cum inspectio eorum doceat contrarium. — Nihilominus magno esse possunt usui illæ editiones, cum eruditus lectoris oculus facile discernat sphalmata operarum a vestigiis incorruptæ lectionis, proxime e codicibus manuscriptis haustæ.* Sunt vero præterea illæ Sec. XV. editiones, præsertim quæ charactere Romano excusæ fuerunt, haud raro adeo elegantes & nitidæ, ut mirandum oppido sit, tam brevi tempore artem typographicam ad summum perfectionis fastigium adscendisse. Speciminis gratia tres jam nominabo, in Inclytæ Reipublicæ patriæ Bibliotheca, quæ librorum ante Annum 1500. vulgatorum haud contemnendam possidet copiam (*h*) la-

(*g*) In Conspectu Reip. lit. p. 91.
(*h*) Vid. Miscellan. Lipsiens. Tom. XII. p. 66. sqq.

latentes, quibus nihil unquam vidi pulchrius & splendidius, sive chartæ nitorem, sive typorum elegantiam, sive alia ornamenta consideres. Certe adeo grata illæ oculis præbent spectacula, ut adspectu vix satiari queas. Salva veritate affirmare ausim, palmam eas dubiam facere splendidissimis nostri ævi editionibus. Sunt vero istæ: Quintiliani Institutiones per Nicolaum Jenson Venetiis A. 1471. Plotini Opera ex translatione Marsilii Ficini per Antonium MiscominumFlorentiæ A.1492. (*i*) & Recuperationes Fesulanæ sive Opuscula & Epistolæ Matthæi Bossi Veronensis Bononiæ per Platonem de Benedictis A. 1493. omnes tres in folio excusæ. Editionem autem Homeri, quæ Florentiæ A. 1488. labore & industria Demetrii Cretensis sumptibus Bernardi & Nerii Tanaidis Nerilii Florentinorum in fol. prodiit, his Michael Maittaire dilaudat verbis: *Operoso hoc & præstantissimo Homeri inter omnes poëtas principis volumine duobus tomis comprehenso orbem eruditum anno* 1488. *donavit Florentia, quæ dum aliæ urbes in limine & initiis tantum, conatibus adhuc immaturis,*

(*i*) Conf. Part. I. p. 97.

ris, subsisterent, primo & uno sed ingenti gravique molimine ad ipsum culmen voluit pervenire, vetuitque quicquam relinqui, quo superari posset. Editione illa, si chartæ solidæ colorem & pompam, si nitidam characterum figuram, æquata marginum intervalla, justam linearum distantiam, totum denique impressionis ordinem & dispositionem spectes, nil certe aut antea aut postea elegantius comparuit (*k*). Cæterum de libris Seculo XV. divulgatis adeundi sunt omnino Viri præstantissimi Peregrinus Antonius Orlandus (*l*) & laudatus Maittaire, cujus non possum quin heic etiam adscribam de nimio, quo ejus ævi editionibus Angli cumprimis inhiant, ardore judicium (*m*): *Ex quo antiquariæ illæ editionum merces requiri ubique, & Sosiis merere æra cœperunt, tanta transit mare huc ad nos advecta earum seges, adeo nullus vel intimus non penetratur angulus, nullæ non perreptantur tabernæ, plateæ, gymnasia, latebræ, tot in lucem protrahuntur hactenus incognita volumina, ple-*

(*k*) In Annal. Typograph. T. I. p. 183.

(*l*) In libro: Origine e Progressi della Stampa o sia dell'arte impressoria, e notizie dell'opere Stampate &c. edit. Bononiæ A. 1722. in 4. de quo vide Acta Erud. An. MDCCXXIV. p. 102. sqq.

(*m*) l. c. T. II. Præfat. p. 6.

pleraque vermiculorum dentes passa, cariosa, interlinearibus glossis obliterata, sola vetustate spectabilia; tot, inquam, quotidie confluunt, ut, absque pretio esset, (quod, cum & ratione & fide majus nec modum nec fines certos norit, emptores nonnisi marsupiis bene nummatis onustos admittit) metuendi foret causa, ne rursus evilescerent, & ad antiquum pretium recidentes ad pauperiorum etiam scholasticorum forulos pervenirent. Non autem id ago, ut antiquitatem impotens oblatrem, meque opinioni receptæ, magistelli instar ineptientis, opponam, ac honorem vetustatis autoritati debitum elevem. Contendo nihilominus, his ut & aliis rebus pretii plus nimio statui posse; ideoque id intra quosdam limites esse coercendum, nec arbitrio quorundam, qui nil aliud quam lucrum spectant, Bibliopolarum permittendum.

3.
Libri a celebrioribus Seculi XVI. Typographis exscripti.

MAgni habentur ab æquis rerum æstimatoribus, ac avide conquiruntur editiones autorum veterum, præstantiorum seculi XVI. typographorum studio curatæ, qui non tam proprio emolumento, quam potius publicæ utilitati operam navarunt. Decan-

tata

tata sunt ob exquisita in rem literariam merita Manutiorum, Aldi præsertim senioris, Bombergii, Juntarum, Roberti & Henrici Stephanorum, Plantini, Sebastiani & Antonii Gryphiorum, Vascosani, Jo. Frobenii, aliorumque nomina. Aldum ejusque editiones Erasmus Roter. haud abs re hoc elogio mactat: *Nunc in Aldum Manutium Romanum, ceu tertium hæredem, devenit* (Delphini scilicet symbolum, quo ejus libri insigniti sunt.)

Haud equidem sine mente reor sine numine Divum. Nam hujus eadem, quæ quondam Tito Vespasiano placuerunt, celebrantur insignia, non notissima modo, verum etiam gratissima, quibuscunque ubivis terrarum bonæ literæ vel notæ sunt vel caræ. Neque vero symbolum hoc tum illustrius fuisse crediderimus, cum, insculptum imperatorio numismati, negotiatorum manibus terendum circumferretur, quam nunc, cum ubique gentium, vel ultra Christiani imperii terminos, una cum omnigenis utriusque linguæ voluminibus propagatur, agnoscitur, tenetur, celebratur ab omnibus, qui liberalium studiorum colunt sacra: præsertim iis, qui ad veram atque antiquam adspirant eruditionem: ad quam restituendam vir is quasi natus, & ab ipsis, ut ita dixerimus, fatis fa-

ctus ſcalptusque videtur: tam ardentibus votis unum hoc optat, tam infatigabili molitur ſtudio, usque adeo nullum refugit laborem, ut litteraria ſuppellex & integra & ſincera puraque bonis ingeniis reſtituatur. — *Herculanum mehercule facinus, ac regio quodam animo dignum, rem tam divinam, quaſi funditus collapſam, orbi reſtituere, latentia perveſtigare, eruere retruſa, revocare extincta, ſarcire mutila, emendare tot modis depravata, præcipue vulgarium iſtorum excuſorum vitio, quibus unius etiam aureoli lucellum antiquius eſt, quam vel univerſa res literaria.* Et quæ ſunt aliæ laudes, quibus eum merito cumulat Erasmus (*n*). De cæteris nihil jam dico, cum copia hic me faciat inopem, ac præter alios celeberr. Maittaire tam in Annalibus Typographicis, quam in ſingularibus de Stephanorum & quorundam typographorum Pariſienſium hiſtoria libris, uberrime in his rebus deſiderio noſtro ſatisfacere queat. Generatim vero hoc unum adhuc moneo, cunctis viribus viros hos laudatiſſimos laboraſſe, ut quam emendatiſſima in lucem prodirent opera, quorum editiones moliti ſunt. Quandoque tamen contigit, ut & bonus

(*n*) In Adagiis p. 439. editionis Urſell. 1603. quæ ſub Pauli Manutii nomine prodiit.

bonus dormitaret Homerus. De Plutarchi editione Manutiana ita fatur Joach. Camerarius (*o*): *Recordor me audiisse ex magistro meo Richardo Croco Britanno, qui quosdam libellos Plutarchi explicare nobis pueris solebat, editioni illi scriptorum Plutarchi in officina Manutiana præfectum Cretensem quendam Demetrium, qui videret, ut illa ab operis diligenter & accurate exprimerentur: Eum igitur audire memini Crocum narrantem, maxima cum negligentia atque incuria provinciam istam gessisse hominem neque laboriosum & leviusculum. Ad id tum ut puer ——non admodum animum revocavi, ut cogitarem quale esset, sed postea nimis verum esse cum indignatione legens scripta illa comperi: neque temere esse aut falsò a Croco dictum, vel ex epistola, quam Demetrius iste præposuit libro edito, deprehendi: est enim illa mendosè expressa. Quis autem suspicari possit secundum Epigramma Græcum*

Κακως κεχρημενον ἀνδρα

Τοις ἰδιοις ἐιναι πιςον ἐν ἀλλοτριοις.

Contra ea mendis prorsus quoad maximam operis partem expertia sunt Biblia Polyglot-

(*o*) Proœm. in Plutarchi libellos de natura & effect. Dæmonum.

ta Antwerpienſia, A. 1569. ſqq. a Plantino nitidiſſime excuſa, ſi fidem habeas Ariæ Montano, qui in oratione ad ſummum Pontificem his verbis uti haud veritus eſt: *Quod ad operis integritatem attinet, ego Benedictus Arias Montanus —— offero Sanctitati veſtræ Biblia ipſa (de Bibliis nunc loquor) a me a prima pagina ad ultimam usque diligenter Græce, Latine & Chaldaice perlecta, & cum exemplaribus fideliſſime collata, tanta fide, ut non ſolum ſi verbum aliquod depravatum deprehendatur, ſed ſi vel unus apex aut jota unum in illis merito deſideretur, cæteris coadjutoribus meis exceptis & a culpa liberatis, ipſe perpetuam ignorantiæ & negligentiæ notam ſubire velim, meque unum omni correctioni obnoxium exhibeam.* At hominem ſe eſſe, erroribusque, qui in tam vario & vaſto opere nulla cura & induſtria prorſus evitari queunt, obnoxium, oblitus eſt optimus Arias. Multa enim eſſe, quæ virum diligentiſſimum effugerint, Waltonus in Apparatu Biblico p. 283. aſſerit: cui & ego pollicem premo, ipſo operis illius Regii uſu edoctus.

4. *Li-*

4.

Libri publica authoritate suppressi (†).

RAriora plerumque sunt Opera, quæ summorum imperantium cura & publica authoritate variis de causis suppressa, quantum quidem fieri potest, æternis mancipantur carceribus. Hoc fatum subiere *Joannis Quintini Comitis Jorger de Tollet & Zagging*, intimi Status Ministri Cæsarei, & primarii quondam Delegati ad pacem cum Turcis pangendam *Commentarii historici de rebus memorabilibus sui temporis*, octo voluminibus in forma octipertita excusi. Nonnisi unicum eorum exemplar superesse dicitur in Bibliotheca Augustissima Vindobonensi: cætera enim omnia ipse Comes jussu Imperatoris, qui tot arcana, in iis prodita, per orbem divulgari noluit, suppressit. (*p*) Perrara sunt *Christophori Besoldi Documenta rediviva Monasteriorum præcipuorum in Ducatu* Y 4 *Wir-*

(†) Alios libros prohibitos & suspectos præter eos, quos Morhofius atque Struvius recensuere, exhibet Catalogus instructissimæ Bibliothecæ Menkenianæ p. 583.

(*p*) Vid. Acta Erudit. Germanic. Vol. VI. p. 284.

Wirtembergico sitorum, quibus præmissa est summaria deductio libertatis, immedietatis aliorumque jurium illis Monasteriis competentium, juncta nonnullorum argumentorum resolutione succincta, Tubingæ 1636. in 4. impressa: nec non, quæ eodem anno ibidem prodierunt, *Virginum Sacrarum Monumenta in Principum Wirtembergicorum ergastulo literario justa annorum centuria injusta detenta captivitate* (*q*). Extraxit ea belli tricennalis tempore, quum A. 1634. a Cæsareanis e Ducatu suo Wirtembergico Eberhardus III. ejectus esset, ex tabulariis publicis Besoldus Apostata, ut nimirum sic Pontificiorum gratiam sibi aucuparetur, iisque Monasteriorum Wirtembergicorum immedietatem, uti vocant, aliaque jura demonstrasse sibi visus est: sed a Serenissimis Wirtembergiæ Ducibus sollicite conquisita sunt, quotquot haberi potuerunt, exempla: ipsi quoque Pontificii studiose & magno pretio isthæc opera coëmunt. Liber sequenti ornatus titulo suppressus & proscriptus olim fuit in Gallia, quia plurima Regis & regni secreta in eo propalata sunt: *Le Cabinet du Roy de France, dans*

(*q*) Hæc Besoldi Opera recensita sunt in Hamburgensi Bibliotheca Historica, Centur. VII. p. 109. sqq.

dans le quel il y a trois perles pretieuses d'inestimable valeur, par le moyen des-quelles sa Majesté s'en va le premier Monarque du monde & ses Sujets du tout soulagez. Prodiit A. 1581. in 8.

Russorum Monarcha sedulo conquisivisse & suppressisse narratur *Diarium itineris in Moscoviam D. Ignatii Christophori de Guarient & Rall*, ab Augustissimo Imperatore Leopoldo in Russiam A. 1698. Ablegati extraordinarii, *descriptum a Jo. Georgio Korb*, Ablegationis Cæsareæ Secretario, & Viennæ in fol. editum, cui accessit reditus Tzareæ Majestatis a provinciis Europæis ad proprios limites, periculosæ rebellionis Streliziorum, & latæ in eosdem sententiæ cum subsecuta sanguinea executione, nec non præcipuarum Moscoviæ rerum compendiosa & accurata descriptio. Scilicet nimia libertate in enarrandis Russorum & ipsius etiam aulæ moribus aliisque rebus usus esse perhibetur Autor: hinc quoque Viennæ publicam hujus Diarii venditionem esse vetitam mihi relatum est (*r*).

(*r*) Conf. etiam Catalogum Historicorum Fresnojo-Menkenianum p. 464.

Rarissimus est liber Gabrielis Naudæi, licet duplici vice sit editus, *Le Mascurat, ou Jugement de tout ce qui à eté imprimé contre le Cardinal Mazarin, depuis le 6. Janvier jusqu'au 1. Avril 1649. ou Dialogue de Sr. Ange & de Mascurat.* Paris. 1650. in 4. recusus dein Amstelodami. Forte suppressus est hic liber, & sollicite conquisitus ab iis, quorum intererat, ne res in eo tractatæ in apricum proferrentur. Servantur tamen ejus exempla inter cimelia Bibliothecæ Regiæ Danicæ (*s*), Ducalis Vinariensis (*t*) & Menkenianæ (*u*).

Perraro conspiciuntur *duo priores Tomi Theatri Britannici, a Gregorio Leti* Italico sermone Londini in 4. A. 1682. *editi:* septingenta enim eorum exempla a Carolo II. Rege Britanniæ suppressa sunt (*x*); sed integrum opus deinde Amstelodami quinque voluminibus in 12. A. 1684. prodiit.

Rog. Dodsworth & Guil. Dugdale Monasticum Anglicanum, Londini 1655. &c. in fol. excusum, rarius obvium esse, & magno pretio

(*s*) Vid. Placcii Theatr. Anon. p. 55.
(*t*) Vid. *Vergnügung müssiger Stunden.*
(*u*) Vid. Catalogum Biblioth. Menken.
(*x*) Hamburg. Biblioth. Histor. Cent. VI. p. 216.

tio propterea divendi, quod ab Anglis suppressum sit, testis est Illustris Menkenius (*y*).

De quibusdam Roberti Ferguson libellis Gerh. van Mastricht hæc tradit (*z*): *Robertus Ferguson, capellanus comitis de Schafsburi in Anglia, ut ex rumore & ex novellis audivi, est auctor Apologiæ aut declarationis, quam emisit Dux de Monmouth, cum bellum moveret Regi Angliæ Jacobo II. Item dicitur composuisse inquisitionem & detectionem horribilis homicidii Comitis de Essex, qui liber Anglice, Belgice & Gallice editus, & postea in Hollandia sub pœna* 200. *Imperialium prohibitus est.* Vincentius quoque Placcius (*a*) ejusdem Ferguson Epistolam ad D. Trenchard suppressam fuisse memorat.

Disputatio Apologetica pro potestate summi Pontificis, in qua clare, perspicue & evidenter ex Scripturis, SS. Patribus & conciliis, & XIII. efficacissimis rationibus *demonstratur, penes Pontificem esse potestatem Principes abdicandi*, istamque veritatem non solum esse conclusionem theologicam, quæ errori opponitur, sed de fide etiam expresse definitam,

(*y*) In Catalogo Historicorum Fresnoy. p. 454.
(*z*) In Placcii Theatr. Anon. p. 224.
(*a*) l. c. p. 527.

nitam, ita ut contraria opinio absque manifesta hæresi sustentari non possit, rarissima est, quia vel ab ipso Autore, vel publica authoritate suppressa latet (*b*).

Rarius obvia est *prima editio Christophori Broweri Antiquitatum & Annalium Trevirensium*, quæ prodiit A. 1626. Coloniæ: scilicet Philippus Christophorus, Elector & Archiepiscopus Trevirensis, eam proscripsit, & supprimendam curavit (*c*).

Admodum raram esse, nemo facile ignorat, Jo. Mich. *Bruti Historiam Florentinam* Lugduni 1562. in 4. excusam, ex ea nimirum ratione, quod Duces Florentini, quotquot nancisci potuerunt, ejus exempla coëmi curaverint (*d*). Magna enim animi fiducia, quotiescunque offertur occasio, Autor eorum partes tuetur, qui, ut Reipublicæ libertatem sartam tectamque servarent, omnem moverunt lapidem, atque ita summo nisu Medicææ Prosapiæ moliminibus obstiterunt.

Rariores aliquando erunt Benedicti *Varchii Commentarii historici de Rebus Florentinis*, Co-

(*b*) l. c. p. 152.
(*c*) Hamburg. Biblioth. Hist. Cent. III. p. 247.
(*d*) l. c. Cent. VI. p. 88.

Coloniæ, vel potius Augustæ Vindelicorum 1721. in fol. editi: quadringenta namque eorum exemplaria Dux Parmæ & Placentiæ, cui quædam de priscis Farnesiis ibi memorata displicent, emit (*e*). Rariora quoque jam sunt exempla Historiæ Florentinæ Bernardi Segnii integra & incorrupta: quædam enim in iis immutata & resecta esse novi.

Horum igitur aliorumque ejus generis librorum raritatis causa derivanda est a summorum imperantium autoritate & cura, istiusmodi scripta oculis manibusque hominum, quantum pote, subducente, quod vel arcana status, religioso involvenda silentio, propalent, vel in Reges Principesque sint aut saltim videantur esse injuria & contumeliosa.

Sed proscribi etiam sæpe solent, atque hinc rarescere libri, qui sacrarum literarum autoritati & religioni pietative sunt adversi.

Hunc in censum referenda est *Concordia rationis & fidei*, sive harmonia philosophiæ moralis & religionis Christianæ, Amstelodami,

(*e*) Vid. Nova literar. Latin. A. 1722. p. 50. conf. Nov. lit. Germ. A. 1724. p. 610.

dami, ut titulus fert, sed vere Berolini, A. 1692. edita. Suppressus fuit hic liber ob prava & impia de Deo & religione dogmata in eo tradita ab aula Brandenburgica, ea quidem sollicitudine & industria, ut vix unum aut alterum exemplum inquirentium curam effugere potuerit.

Aboliti quoque sunt *Matthiæ Knutsen*, Oldenswortha-Eiderstadensis, *dialogi* aliquot Germanici, circa annum 1672. excusi, ejusdemque *epistola amici ad amicum*, Latino idiomate exarata, propter pessimas & pestiferas authoris opiniones.

Eodem fato periere ante aliquot annos pia Francofurtensis Magistratus cura nonneminis *Meditationes philosophicæ de Deo, mundo & homine*, paucas implentes plagulas (*f*). *Michaelis Serveti scripta*, quibus dulcissimi nostri Sospitatoris divinitatem & venerandum Trinitatis mysterium acerrime oppugnavit, rarissima esse quis nescit? Videlicet

(*f*) Vid. de his *vernünfftige Thomasische Gedancken über allerhand Juristische Händel* Part. I. p. 233. sqq. ibi etiam p. 349. mentio fit alius libelli, publica authoritate suppressi, qui hoc titulo Freystadii A. 1719. prodiit: Meditationes, Theses, dubia Philosophico-Theologica, placidæ eruditorum disquisitioni religionis cujusvis & nationis in magno mundi auditorio submissa a Veritatis Eclecticæ Amico.

cet publica authoritate prohibita, suppressa & combusta fuere ipsa. Clarissimus Wendlerus (*g*) duntaxat Librorum ejus VII. de Trinitatis erroribus paucis meminit, nos plura cum de his ipsis, tum de aliis illius scriptis jam notabimus. Libros de Trinitatis erroribus vidi olim & perlustravi, cum Altorffii literarum studiis operam darem, in Celeberrimi D. Gust. Georg. Zeltneri Bibliotheca, & nuperrime in Ulmensi publica. In lucem emissi sunt illi A. 1531. in forma ordinis octavi, loco impressionis haud indicato: ex typis tamen facile conjici potest, in Germania & forte, ut nonnulli suspicantur, Basileæ eos fuisse prelo subjectos. Vix in publicum prodierunt, cum statim summa cura supprimerentur. *Simulac publice conspiceretur liber*, sunt verba Petri Adolphi Boysen (*h*), *quasi communi incendio restinguendo accurrebant viri pii cordatique, infelicem lascivientis ingenii fœtum suppressuri, inprimis Francofordenses plurima libri exempla flammis tradiderunt, cumque Ratisbonam quædam allata fuissent, & Jo. Quintadæ, Cæsari Carolo V. a consiliis ecclesiasticis, & confessionibus*

(*g*) In Diss. de variis raritatis librorum causis. §. XI.
(*h*) In Historia Mich. Serveti §. VI.

bus privatis qui erat, visa, indignabatur initio auctori, quem a facie sibi notum esse ajebat, & quotquot nancisci poterat, exempla sollicite abolenda curabat, teste Cochlæo, ex quo repetit Od. Reynaldus in Annal. Eccles. ad Ann. XXXII. p. 652. — Cum itaque undique supprimeretur liber, contigit, ut rarius reperiatur, ac instructissimæ cetera Bibliothecæ illo destituantur. Grotius uno exemplo usus est Roterodami, quod id ipsum forsan est, quod in Bibliotheca Jo. Pesseri, consulis Roterodamensis, se vidisse Christ. Sandius testatur. Lutetiis Parisiorum in magno exquisitarum Bibliothecarum numero nonnisi duo comparent exempla. Alterum, sed mutilum, & II. libris truncatum in Bibliotheca Regis, alterum in Colbertina occurrit, auctore Simonio T. I. Bibl. Crit. p. 32. *Eundem tamen librum Melanchthonem manibus contrivisse, apparet ex Ep. ejus* CXLI. *ad Joach. Camerarium. Jo. Micrælius etiam exemplo est usus, quod ipse de se profitetur* L. III. Hist. Eccles. Sect. II. *ubi simul recensionem libri variasque, quas continet, & sacrilegas locutiones exhibet, ac inter alia ineptam quandam, & puero vix condonandam argumentandi rationem allegat.* Hactenus Boysenius. Addo, in incomparabili quoque Serenissimi Sabaudiæ Principis & Herois invicti Euge-

Eugenii Bibliotheca extare hujus libri exemplum, nec non in exquisito Celsissimi Landgravii Cassellani thesauro librario (*i*), quale etiam possidere dicitur D. Jo. Wilh. Petersen (*k*), aliud quoque, imo duplex, præsto fuit viris eruditis, qui Berolini Oblationes, quas vocant, spontaneas luci exponunt publicæ (*l*). *Anno XXXII. iisdem formis*, scribit laudatus Boysenius (*m*), *iisdemque tum loci, tum typographi indiciis, quibus antecedens liber excusus est, conscripti lucem aspexere alii tractatus exiguæ magnitudinis, manu Serveti perpoliti, quibus hunc titulum fecit: Dialogorum de Trinitate Libri II. de justitia regni Christi Capitula IV. — Cum pauca saltim exempla fuerint excusa, eaque sollicite a Calvino aliisque suppressa, difficillime copia illorum fieri potest.* Quem A. 1553. in 8. Viennæ Allobrogum in orbem extrusit: liber ipsa raritate rarior est. En integrum ejus titulum: *Christianismi Restitutio.* Totius Ecclesiæ Apostolicæ ad sua limina voca-

(*i*) Vid. Biblioth. Histor. Phil. Theol. Brem. Class. I. p. 740.

(*k*) l. c. p. 761.

(*l*) Vid. Vol. I. *der Freywilligen Heb-Opfer.* p. 359. seqq. ubi recensetur is liber. conf. Vol. II. p. 939.

(*m*) l. c. §. VII.

tio, per integrum reſtituta cognitione Dei, fidei Chriſti, juſtificationis noſtræ, regenerationis baptismi, & cœnæ Domini manducationis. Reſtituto denique nobis regno cœleſti, Babylonis impiæ captivitate ſoluta, & Antichriſto cum ſuis penitus deſtructo. בעת ההיא יעמור מיכאל השר καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ. MDLIII. In fine autem libri hæc poſuit: M.S.V. 1553.(*n*) *Eadem fata*, prout Doctiſſimus Boyſenius memorat (*o*), *hic quoque liber, quæ ſuperiores ſubierunt, expertus eſt. Inſtitor enim typographi, vir pius & cordatus, ut Calvino audit, de contentis libri admonitus, quotquot habuit, ſuppreſſit exempla, nec minus Francofordenſes, a Calvino literis excitati, quas vide inter epiſt. ejus num. LIII. librario non recuſante, omnia exuſſerunt exempla, ita ut, Simonio ſponſore* p. 36. l. c. *duo vel tria tantum ætatem tulerint exempla.* D. Theodorus Haſæus, Vir Eruditiſſimus, ita de hoc Serveti fœtu: *rariſſimus omnium hic liber eſt, neque quemquam mortalium novi, qui ſe illum, typis exſcriptum, oculis uſurpaviſſe teſtetur præter*

(*n*) Excerpta ex hoc libro dantur in Bibliotheca Brem. Claſſ. I. p. 739. ſqq.

(*o*) l. c. §. IX.

præter Christ. Sandium & Illustr. Mastrichtium. (*p*). Idem deinde se hunc librum in Principis Hasso-Cassellani & Academiæ Duisburgensis Bibliothecis, ubi adservari perhibebatur, irrito conatu inquiri curasse narrat. Plura jam scripta, quæ magistratuum cura ustulanda lignis infelicibus dedit, recensere possem, nisi iis, cum magnus istorum sit numerus, peculiarem destinassem dissertationem, aliquando tecum communicandam. Alii igitur potius nunc mihi enarrandi sunt libri, quos publica prohibitio & suppressio rariores effecit.

Nostro tempore Claudiopoli in Transylvania prodiisse in lucem librum, æternis tenebris dignum, ejusdem plane cum infelicis Serveti scriptis furfuris, amicus quidam mihi nunciavit, e cujus ore titulum heic adjiciam, ut ex ungue leonem agnoscas (†):

 Ful-

(*p*) In Biblioth. Hist. Phil. Theol. Cl. I. p. 739. conf. Monnoye in Menagianis T. IV. p. 390. edit. Amst. 1716.

(†) Vir eruditus, cujus relationi hæc debeo, se omni cura in ipsa Transylvania hunc librum sibi comparare haud potuisse mihi affirmavit, a Viro tamen illius regionis illustri & fide dignissimo ejus notitiam se hausisse asseverans. Alias suspicarer, in Socinianorum odium diram istam libri inscriptionem effictam fuisse: quod olim jam factum ex Bailii Dictionar. artic. Socin.

Fulmen de cœlo delapſum (abſit blasphemia !) Trinitariorum Deum Trinunum contundens. Anno 1687. Roterodami excuſus eſt liber, hunc titulum gerens: *La Foy reduite a ſes juſtes bornes.* Eum Synodus Hagienſis, curante Petro Jurieo, damnavit & prohibuit. Verbis Celebratiſſimorum virorum, qui Acta Eruditorum colligunt, (q) rem enarrare lubet : Eodem tempore Roterodami prodiiſſe refert Petrus Jurieus in Apologia ad Paſtores Eccleſiarum Gallo-Belgicarum tractatum, in Anglia a juvene quodam Gallo, ſed ab aliis adjuto compoſitum, cum titulo: Fides intra juſtos terminos reducta, in quo dogmata de Trinitate & Incarnatione pro indifferentibus habentur. Hoc ſcriptum, ſe denunciante, in Synodo Hagienſi Anno 1688. condemnatum, & autorem remotum a miniſterio fuiſſe, qui poſtea in Galliam regreſſus religionem Reformatam

---

Socin. not. (L) didici. Exprobratum videlicet fuit Socinianis a quibusdam, ex Polonia ipſos propterea eſſe ejectos, ipſorum Bibliothecam diſperſam, eorum coetum diſſipatum, templum, ſcholam, typographeum ipſis ademta, quod librum ſub prælo habuerint hac inſcriptione : Tormentum throno Trinitatem deturbans. Hoc tamen ſtrenue negarunt Sociniani.

(q) A. 1692. p. 323.

matam abjuraverit, se vero epistolam pastoralem eo de casu ad instruendos atque contra scandalum præmuniendos pios edidisse.

Ita quoque librum, A. 1610. Franekeræ Socinianorum opera typis publicis exscriptum, Sibrandus Lubertus & Pastores Leovardienses suppresserunt. Ejus inscriptio hæc erat: *De officio hominis Christiani in* hodiernis istis *de religione controversiis*, hoc est, cui potissimum cœtui inter omnes de religione dissidentes homo Christianus adhærere debeat. Libellus hoc tempore utilissimus, ab anonymo quodam veritatis patrono scriptus, cum gratia & privilegio summi Pontificis & Regis Catholici excusus, Irenopoli, typis Theophili Adamidis, 1610. Sed anno sequenti Raccovienses typis Seb. Sternii eum tractatum iterato impresserunt cum variis Socini opusculis (*r*), quæ tamen & ipsa rariora sunt.

Libris damnatis accensendum etiam venit paradoxum Erasmi Joannis opus, cujus integrum adscribam titulum, ut exinde ejus argumentum aliquatenus cognoscere queas. Discours ou l'on fait voir clairement, que le Régne de l'Anti-Christ commença à paroitre

(*r*) Placc. Theatr. Anon. p. 141.

paroitre dans l'Eglise immediatement apres la mort des Apôtres ; & par consequent que tous les Conciles, qui se sont assemblez, & tous les Livres des Peres, qui ont été écrits depuis ce tems-là, sont infectez de plusieurs Erreurs Anti-Chrêtiennes, & même le fameux Concile de Nicée, qui se tint l'an CCCXVIII. Summam libri ex Gerardi Brant Historia Reformationis Germaniæ inferioris exponit elegantissimæ vir doctrinæ Michael de la Roche (*s*), qui illius quoque fata his perstringit verbis : *Cet Ouvrage fut mal reçû : on crut que l'Auteur doutoit de tout, qu'il vouloit s'ériger en Chef de parti, & troubler l'Eglise Nationale. Les Exemplaires de ce Livre furent supprimez ; & l'on fit semblant de vouloir arrêter l'Auteur : il se retira secretement.* Nescio, an idem sit hic liber cum eo, cujus Petrus Bailius (*t*) mentionem instituit, eumque A. 1585. hoc titulo divulgatum fuisse scribit : *Antithesis doctrinæ Christi & Anti-Christi de uno vero Deo.*

Quod adeo rara sit Italica Alcorani versio Venetiis A. 1547. in 4. edita (*u*), publicæ

(*s*) Memoires litteraires de la Grande-Bretagne T. III. p. 100. sqq.

(*t*) In Diction. Hist. Crit. Art. Socin. not (k).

(*u*) Vid. D. J. M. Langii Diss. de Alcorani versionibus variis. p. 23.

blicæ suppressioni tribuendum esse autumo, Inscriptionem ea hanc in frònte gerit: *L'Alcorano di Macometto, nel qual si contiene la dottrina, la vita, i costumi & le legge sue, tradotto nuovamente dall'Arabo in lingua Italiana.* Notus est nimius ille & insipidus, ne quid jam gravius dicam, Pontificiorum ejus ætatis contra istiusmodi libros Zelus, quo ipse etiam Franciscus Ximenius, Vir alias eruditissimus, cui multum vel ob solam Bibliorum polyglottorum Complutensium editionem orbis Christianus & literatus debet, aliquando abripi se passus fuit. Ita enim de illo, qui res ab ipso gestas enarrat, Alvarus Gomezius (*x*): *Alfaquinis* (Mauritanorum scilicet sacrorum antistitibus) *ad omnia obsequia eo tempore exhibenda promptis, Alcoranos, id est suæ superstitionis gravissimos libros, & omnes cujuscunque auctoris & generis essent, Mahumetanæ impietatis codices, facile sine edicto, aut vi, ut in publicum adducerentur, impetravit. Quinque millia voluminum sunt ferme congesta, quæ variis umbilicis Punica arte & opera distincta, auro etiam & argento exornata, non oculos modo sed animos quoque spectantium rapiebant.*

Z 4 *Multi*

(*x*) In Vita Ximenii.

Multi eis se donari a Ximenio petierunt, sed nemini quidquam concessum est, ignibus omnia, publica in pyra, ad unum exusta, præterquam aliquot ad rem medicam pertinentia, cujus gens illa non sine magno profectu studiosissima semper fuit, quæ propter saluberrimæ artis dignitatem ex incendio illo liberata, in Bibliotheca Complutensi nunc servantur. Idem præposterus Zelus nos privavit prima Alcorani Arabici editione, quæ circa annum 1530. Venetiis opera Paganini Brixiensis lucem vidit: omnia enim ejus exempla jussu Romani Pontificis Vulcano tradita esse refert Jo. Buxtorfius (*y*): sed de hoc alibi.

Hermanni von der Hardt Ænigmata prisci orbis, Helmstadii non ita dudum vulgata, quod varia Scripturæ S. authoritati adversantia continere videbantur, publica cura suppressit.

Sed & aliquot ipsius Sacri codicis editiones sinistra hæc interdum expertæ sunt fata.

Rarissime occurrunt *Biblia Sacra vulgatæ editionis* ad Concilii Tridentini præscriptum emendata, & *a Sixto* V. P. M. *recognita* & approbata, quæ in fol. Romæ ex Typogra-

(*y*) In Biblioth. Bremens. Class. VI. p. 273.

graphia Vaticana in publicum emissa fuere. Suppressa enim sunt hujus editionis exempla, atque ejus loco curante Clemente VIII. alia fuit Vaticanis formis anno 1592. excusa, e cujus præfatione quædam huc facientia excerpere juvat: *Quod* (opus scilicet Biblicum Sixti V.) *cum jam esset excusum, & ut in lucem emitteretur, idem Pontifex operam daret, animadvertens non pauca in SS. Biblia preli vitio irrepsisse, quæ iterata diligentia indigere viderentur, totum opus sub incudem revocandum censuit atque decrevit: Id vero cum morte præventus præstare non potuisset, Gregorius XIV. qui post Urbani VII. duodecim dierum pontificatum Sixto successerat, ejus animi intentionem executus perficere aggressus est, amplissimis aliquot Cardinalibus, aliisque doctissimis viris ad hoc iterum deputatis. Sed eo quoque, & qui illi successit, Innocentio IV. brevissimo tempore de hac luce subtractis, tandem sub initium pontificatus Clementis VIII. opus in quod Sixtus V. intenderat, Deo bene juvante perfectum est.* (z)

Quæ ejusdem Sixti cura typis exscripta fuisse fertur Sacri codicis versio Italica, si modo unquam prodiit, albis corvis rarior

 est.

(z) Vid. le Long. l. c. f. 265. sqq.

eſt. Jacobus certe le Long talem translationem illius Pontificis juſſu editam eſſe negat & pernegat (*a*). Contrarium vero præter alios Jo. Frider. Mayerus tuetur, *Biblia*, inquiens (*b*), *univerſa a viris doctis in linguam Hetruſcam auſpiciis Sixti V. Pontificis Max. converſa, typisque exſcripta*, *anno* 1589. *ſed mox intercedentibus Cardinalibus & urgente illud ad horum inſtitutum Philippo II. Hiſpaniarum Rege*, *omnia exemplaria fuere ſuppreſſa & occultata.*

Primam editionem Novi Teſtamenti Gallici interprete Jacobo Fabro Stapulenſi quæ Pariſiis anno 1523. in 8. lucem adſpexit, rariſſimam vocat laudatus Longius (*c*): nempe ejus uſus publica authoritate fuit prohibitus. Quod fatum etiam ſubierunt aliæ illius editiones, A. 1524. 1529. &c. curatæ.

De Novo Teſtamento Gallico tam ex verſione Montenſi quam ex interpretatione Dion. Amelotte conflato a Joanne Daillé & Valentino Conrart, charactere minutiſſimo in 12. Pariſiis An. 1671. excuſo, idem Autor (*d*) hæc tradit: *Vix prodierant quædam exem-*

(*a*) loc. cit. f. 357.
(*b*) Citat. Longio l. c.
(*c*) l. c. f. 335. (*d*) l. c. p. 352.

exemplaria cum univerſa hac editio ſuppreſſa fuit. Hæc a Petro Pelbeſtre, qui hujus editionis codicem a Typographo acceperat, didici.

Recentiſſimæ Bibliorum Hungaricorum editionis, in Belgio curatæ, 3000. exempla a Jeſuitis Caſſovienſibus intercepta, in arcta adhucdum teneri cuſtodia, certiorem me fecit amicus, fide dignus.

Quandoque etiam contigit, ut diverſis de cauſis editiones nonnullorum librorum affectæ in medio præli curſu ſufflaminarentur. Accidit id verſioni SS. literarum Germanicæ, quam Jo. Saubertus olim auſpiciis Sereniſſimi Auguſti Ducis Brunſvicenſis & Luneb. moliebatur. De hac translatione Vener. Abbas Regiæ Luteræ Jo. Fabricius (*e*): *Non autem abſolutum, ſed interruptum fuit hoc opus beato ex hac vita diſceſſu laudatiſſimi & Principum Neſtoris Auguſti A.* 1666. *& prelum quidem ceſſavit in capite XVII. prioris libri Samuelis, exempla autem omnia quæ impreſſa erant, translata Wolfenbuttelium, ubi tenebris mancipata adhuc aſſervantur. Meum exemplum debeo ego*, pergit idem, *ſingulari gratia Sereniſſimi Ducis Antonii Ulrici, qui mihi illud pro MSto auctoris, quod Bibliotheca*

(*e*) In Hiſtor. Bibliothecæ ſuæ. P. III. p. 339.

thecæ Augustæ consecravi, clementissime dari jussit.

Idem quoque fatum oppressit quondam versionem Bibliorum Germanicam, a Crypto-Calvinianis Saxonicis, quos vocant, A. 1589. edi cœptam, nec ultra Paralipomenων libros productam. De hac editione D.G.G. Zeltnerus (*f*) hæc memorat: *Relatum ab amico habeo, in Bibliotheca Dresdendi recondita esse exempla, & postea ad pulveris pyrotechnici cucullos subinde deprompta & adhibita, qua occasione nonnemo aliquando, forte fortuna, possessor exemplaris alicujus factus sit.*

In Ecclesiastica antiquitate, sunt verba Jac. Capelli (*g*), *quam non esset tyro Casaubonus docuit A. D. 1607. libro singulari de Libertate Ecclesiastica, cujus jam pagina 264. typis erant editæ, cum Rex Henricus IV. augustæ memoriæ, compositis jam Venetorum cum Pontifice Romano controversiis, vetuit ultra progredi, & hoc ipsum, quod fuerat incboatum, supprimi voluit, ut ejus pauca nunc extent exemplaria.* Hunc ipsum tamen librum inseruisse

(*f*) In Diss. de novis Bibliorum Versionibus Germanicis non temere vulgandis. p. 117. Edit. II.

(*g*) Vid. Colomes. dans son Recueil de particularitez p. 127. citat. Placcio in Theatr. Anonym. f. 19.

ſeruiſſe Goldaſtum Monarchiæ Imperii Tom. I. pag. 674. ſqq. obſervat Vincentius Placcius.

5.

Libri a privatis ſuppreſſi.

SUmmorum imperantium curam in ſupprimendis quibusdam libris ſæpenumero imitata eſt nonnullorum privatorum induſtria, publicæ æmula, raritatem hinc aliquibus ſcriptis concilians. Paucis hoc exemplis, ſed ſelectis, probatum dabimus.

Cognitæ ſunt omnibus, qui monumenta rerum antiquitus geſtarum ſedulo volvere amant, doloſæ illæ & ſceleratæ technæ, quas quatuor familiæ Dominicanæ monachi, nefariarum machinationum artifices aſtuti,

inventæque novas fraudi ſuperaddere
fraudes

docti olim exercuerunt, ut ſit dogma de immaculata B. Virginis Mariæ conceptione, quam tantopere Franciſcani aliique ex Pontificiis jactant, everterent, impoſturis tandem detectis, Bernæ Helvetiorum A. 1509. ultricibus flammis traditi (*b*). De his igitur moliminibus plura tum publicata fuere

(*b*) Ea de re vid. Pauli Langii Chronicon Citzenſe f. 893. edit. Piſtor. & Stumpfii Chronicon Helvet.

fuere opuscula, sed ea a Dominicanis enixa diligentia ad extinguendam hujus rei memoriam conquisita & callide suppressa esse, ut paucissima nunc extent istiusmodi libellorum exempla, testis est Joann. Stumpfius (*i*).

Elisabetha Angliæ clavos tenente, paulo ante ejus obitum prælo exiit liber de arte æquivocationum a Jesuita quodam compositus, cujus cum haud pauca jam exemplaria in eruditorum versarentur manibus, postea ipsos Ignatianæ sodalitatis puduit socios, quamvis ante a præcipuis illius ordinis in Anglia viris, Henrico nimirum Garneto, qui deinceps ob conspirationem pulverariam suspendio vitam finiit, & Blakwello approbatus fuerit. Ipsos postmodum Jesuitas pessimum hunc maleferiati & nequioris ingenii foetum sedulo suppressisse & occultasse, ex eo conjicio, quod eorum unus in Apologetico publicæ luci exposito ullum unquam ejusmodi tractatum in rerum natura fuisse negare, & qui illius meminerunt, impostores vocare ausus sit, teste Isaaco Casaubono (*k*). Ut vero aliquam hujus libri, hodie

(*i*) *Schweizer-Chronick.* L. XIII. Cap. 35. f. 116. edit. Tigur. 1586. fol.

(*k*) In Epistol. p. 763. edit. Magdeburg. A. 1656.

hodie perrari, notitiam habeas, paucis ejus argumentum delineabo, verbis quidem non meis, sed desumtis ex Actione in Henricum Garnetum, Societatis Jesuiticæ in Anglia superiorem, cæterosque, qui Jacobum Britanniæ Regem & Regni ordines pulvere fulminali e medio tollere conjurarunt, ex Anglico a G. Camdeno Latine versa (*l*): *Pro-*„ *positio* in hoc libro in mentalem, verba „ lem, scriptam & mixtam distinguitur, quæ „ certe distinctio quod cœcos Mæandros & „ Labyrinthos habeat, ut homines in erro- „ rem deducat, quis non videt? Exempli „ gratia, ut primoribus labris stropharium & „ falsitatis regulam hanc degustetis, interro- „ gatus aliquis & jurejurando obstrictus, ut „ ex animo verum dicat, talem vidistine „ hodie? hac arte instructus illud plane de- „ negat, prudens licet sciensque illum vide- „ rit: videlicet hunc proprium sibi sensum „ reservans: Non, ut Magistratui hoc dice- „ rem, vel non visione beatifica, vel non „ Venetiis illum vidi. Similiter etiam af- „ firmationem pro negatione alicui dare, re- „ tinendo tantum, & mentaliter addendo „ particulam & signum illud negationis Non. „

— In-

(*l*) p. 35. sq. edit. Londin. 1607.

„——Ingruente undique peste, quidam „Conventriam venit; ad urbis vero portas „magistratus illum conveniunt, eumque „jurejurando obstrictum interrogant, an „Londino profectus sit, ubi pestem grassari „audiant: iste vel pestem ibidem non esse, „vel aërem non infici, seque per privatam „aliquam urbis plateam propere equitasse „pro certo habens: se Londino non venisse „liquido tutissimeque jurare potest. Prin-„cipali enim & finali propositæ quæstionis „scopo, scilicet an sic venerit, ut civitati „pestem afferret, responsum dedit, licet „immediatus quæstionis sensus fuerit, utrum „Londino profectus sit, an non, cognoscere. „Istum (si libro fidem adhibeamus) ipsum „naturæ lumen perjurio liberet &c.

Probe callere Pontificios artem celandorum librorum, quibus arcana quædam, in vulgus haud promulganda, traduntur, aliquot jam porro documentis testatum faciemus. Licet enim ii res in hujus generis libris, publica sæpe autoritate emissis tractatas haud improbent, non tamen sunt nescii, Protestantium manibus sic tela ingeri, quibus ad abusus Romanæ Ecclesiæ carpendos uti queunt. Sibi igitur solis reservare student ea, quæ acutissimus Bai-

lius

lius (*m*) *mysteres d'état*, *arcana imperii* argute vocare, iisque Horatii verba applicare solebat :

Non tamen intus
Digna geri promes in scenam, multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens.

Taxa Pœnitentiaria Cancellariæ Apostolicæ plus simplici vice equidem a Protestantibus fuit recusa, at ejus editiones, ab ipsis Pontificiis curatæ, rarissime propterea inveniuntur, quod sedulo eas occultent. Audiamus hac de re Gisbertum Voëtium (*n*) : *Quia hic Taxæ Pœnitentiariæ mentio facta, moneo exemplaria pauca hodie haberi posse (qua & quorum arte facile prudentiores conjiciant): aliqua tamen in manibus nostrorum superesse editionis Parisiensis* 1520. *in* 4. *apud Tussain Denis. Edita etiam est Venetiis, cum quamplurimis aliis Tractatibus in Oceano Juris. Addo rem & librum a Pontificiis passim negari, ubi ita usu venit, ut nostri, allegando illam*

(*m*) In Diction. Hist. Crit. P. I. f. 435.
(*n*) Tom. II. Disput. Select. p. 296. cf. quæ idem Tom. I. p. 205. de Jo. Casæ poëmate quodam, alibique de Stellæ votis paparum monet.

illam Taxam, mendacii & calumniæ suspecti fiant, imo & arguantur. Accidit anno 1633. ut quis JCtus idemque Senator Sylvaducensis desertionem & rejectionem papatus minaretur (more ipsis non insolito) si quidem tam abominanda, qualia ex Taxa nostri referunt, demonstrari possent. Ut ampliss. & consult. huic viro ex asse satisfieret, quæsitum apud alios de exemplari, etiam a me postulatum exemplar (o). Quodcum mihi ab ipsis Pontificiis editum nullum esset, petii commodato a celeberrimo Theologo Andrea Riveto. Ante biennium alibi concertatione inter nostros & Pontificios quosdam oborta super eadem hac Taxa, denuo consultus, commonstravi bibliothecam D. Riveti, in qua certo scirem exemplar edit. Paris. 1520. haberi: quippe quod ipse ante annos aliquot manibus & oculis meis usurpassem, & fratribus Sylva-ducensibus ex summi illius Theologi concessione aliquamdiu usurpandum misissem. Velim hac occasione obtestatos omnes publicos Reformatarum scholarum, ecclesiarum, politiarum Bibliothecarios, exemplaria illa, si quæ in ipsorum potestate sint, capsis inclusa diligenter custodiant, ne

(o) Sic exprimit hoc ultimum comma Dan. Francus de Indic. expurg. & prohib. p. 115. cùm in ipsis Voëtii Dispui. aliquæ voces omissæ sint.

ne a plagiariis auferantur : aut si non sint, hoc agant, ut a privatis sive bibliopolis, sive viris literatis, prece aut pretio quovis redimant. In manibus mihi est antiquissima *editio Canonum pœnitentialium per Episcopum Civitatensem* (cujus nomen haud adjicitur) *compositorum*, loci, anni & typographi indicio destituta, quæ decem in forma quarti ordinis foliis absolvitur, vocum compendiis ubique scatens. Speciminis gratia quosdam inde canones heic recitabo, cum ignorem, an ii inter reliquas Taxas pœnitentiarias recusi unquam fuerint. (*p*) Primus canon est, quod presbyter fornicans publice & notorie tenens concubinam inclusam „ sacco indutus vel cilicio III. mensibus in „ pane & aqua jejunet per spatium septem „ annorum, quolibet anno III. mensibus, „ exceptis festivitatibus & tunc modico vino „ utatur, & sexta feria semper jejunet in „ pane & aqua. Et hoc quidem intellige „ de adulterio vel incestu notorio. — Si „ quis contra naturam peccaverit, si sit cle- „ ricus, debet deponi, & si incorrigibilis „ est, debet recludi in monasterium : & si „

 „ sit

(*p*) In editione certe, quam Franequeræ A. 1651. in 8. emisit L. Bank, non extat.

„ sit laicus debet excommunicari &c. Si „ pater & filius cum una muliere dormie- „ rint, aut si quis cum matre [vel filia vel „ cum duabus sororibus coierit, VII. annis „ pœniteat. — Si quis autem ignorans „ cognoverit duas sorores vel matrem vel „ filiam, uno anno pœniteat. — Si peccasti „ cum jumento aut cum aliis animalibus vel „ fecisti sodomiam, XV. annis pœniteas, & „ quinque ex his in pane & aqua facias. „ — Si quis cum vidua patris sui vel uxore „ vel cum germana sua sive cognata sua, „ vel si pater turpitudinem filiæ suæ revela- „ verit, vel cum filiastra sua coierit, X. an- „ nis pœniteat, & peregrinus incedat, & „ III. annos ex his in pane & aqua faciat. „ — Si quis Episcopus vel presbyter vel „ diaconus uxorem acceperit, ab ordine de- „ ponatur. Si Episcopus adulterium perpe- „ traverit, XV. annis pœniteat: Diaconus „ vero X. Subdiaconus VII. Clericus I. Et „ tertia pars sit in pane & aqua. Si aliqua „ mulier fornicata fuerit & patrem suum „ (vel partum) vivum occiderit, X. annis „ pœniteat. — — Si quis patrem vel „ matrem aut uxorem interfecerit, nunquam „ equitet, nec matrimonium contrahat, & „ per X. annos carnem non comedat, nec

vinum bibat: & matris interfector X. an- „ nis pœniteat armis depositis. Qui occidit „ Judæum vel paganum, XL. diebus pœni- „ teat. —— Si mures comederint euchari- „ stiam ex incuria seu negligentia sacerdo- „ tis, XL. dies pœniteat, vel si perdatur, „ XXX. Si de sanguine Christi stillaverit „ in terram, lingua lambatur, & tabula sive „ terra radatur, & igne concremetur, & „ pannus lavetur, & illa lotio a presbytero „ sumatur, & XL. diebus pœniteat &c. „ Differunt equidem ab aliis Taxis hi canones in eo, quod certum duntaxat pœnitentiæ tempus præscribant, cum illæ peccatorum, etiam gravissimorum, remissionem pecuniæ venalem exponant; at & hi eundem scopum, nisi fallor, sibi præfixum habent: nam Episcopus civitatensis sub finem canonum statutum pœnitentiæ tempus redimi, delictorumque veniam eleemosynis impetrari posse asserit. Quasnam autem hic potissimum indigitet eleemosynas, facile suspicaberis. Hæc ἐν παρόδῳ.

Plerique equidem *Indices Librorum prohibitorum & expurgandorum*, iterato Protestantium cura prælo subjecti sunt; verum primæ eorum fere omnium editiones, quas ipsis Pontificiis debemus, rarius compa-

rent, (†) quia ab iis studiose celantur. De Indice expurgatario, Philippi II. Hispan. Regis jussu atque Albani Ducis consilio ac ministerio in Belgio concinnato A. 1571. in præfatione novæ editionis A. 1599. Argentorati factæ hæc refert Joann. Pappus: *Liber hic propriis Regis Hispaniarum impensis ab ejus architypographo Plantino excusus fuit, non quidem ut evulgaretur & distraheretur, sed ut iis tantummodo distribueretur, qui expurgationi, quam vocant, librorum suspectorum essent præfecti. Auditum erat severissimum mandatum Regis, ut hi ipsi censores privatim, nullisque consciis, apud se indicem hunc haberent, & nec ipsum aliis communicarent, nec ejus exemplum ulli darent, sed id tantum curarent diligentissime, ut loca suspecta librorum, qui expurgandi ipsis viderentur, inquirerent, expungerent & restituerent. Ita hic liber per annos quindecim, instar mysteriorum quorundam, in censorum illorum bibliothecis occultatus latuit. Evenit autem circa annum 1586. singulari divina providentiæ munere, ut in manus Francisci Junii Index iste pervenerit, publicique tandem juris fieret.* Hinc

(†) Rariores præcipue sunt editiones Indicum Expurgatoriorum, ab ipsis Pontificiis curatæ.

Hinc præter diploma regium, Belgica lingua conscriptum, huic indici præmissa sunt hæc verba: Ducis Albæ jussu ac decreto„ cavetur, ne quis præter Prototypographum„ regium hunc Indicem imprimat, neve ille„ aut quis alius publice vel private vendat,„ aut citra ordinariorum facultatem aut„ permissionem habeat.„ Ipse Junius in dedicatione ad Joann. Casimirum, Palatinatus Electoralis olim Administratorem ita fatur: *Fœtus est Censorum Belgicorum, quos Albanus ei gignendo præfecerat. Hunc fœtum, prout mandatum fuerat, genuerunt illi: sed nascentem inter genua sua compresserunt, & circumtulerunt in sinu conditum, ut dentata illius opera alienos fœtus virorum bonorum opprimerent.—— Quia vero forte Patres objecturi sunt non suum esse hunc fœtum; ab aliis, a nobis, a typographo depravatum esse, casu aut malitia oblatum vitium: cavendum esse duxi, & huic calumniæ prudenter occurrendum. Quapropter librum authenticum ex officina Christoph. Plantini A. MDLXXI. Antwerpiæ profectum —— in Bibliothecam T. C. visum est deponere, ut, si qui volent, videant; si qui negent, videntium fide confutentur.* De reliquis indicibus conferri mere-

 tur

tur Philippus a Limborch (*q*), & qui præcipue commendandus est, Daniel Francus (*r*). Sed hi indices forte referendi a nobis fuissent in classem librorum, qui Principum cura & studio occultantur.

Quanta industria & sollicitudine olim Patres Ignatiani caverint, ne Constitutiones Societatis Jesu, auctore Ignatio Loyola ex parte Hispanorum lingua quondam exaratæ, & a Joanne Polanco deinde in Latinum sermonem conversæ, cum eas novem voluminibus Antwerpiæ typis exscribi curarent, in aliorum pervenirent manus, enarrat Gerh. Mastrichtius (*s*), & post eum Groschupfius (*t*). Hac occasione enumerare placet libros quosdam, in Bibliotheca publica Memmingensi latentes, quos magnam partem illius editionis Antwerpiensis constituisse arbitror. *Litteræ Apostolicæ, quibus institutio, confirmatio, & varia privilegia continentur Societatis Jesu.* Neapoli in collegio ejusdem Societatis. Ex typographia Tarquinii Longhi. 1598.

Dire-

(*q*) In Historia Inquisitionis. f. 149. sqq.

(*r*) In peculiari de iis tractatu, Lipsiæ A. 1684. in 4. edito.

(*s*) In Placcii Theatr. Anon. f. 125.

(*t*) In Præfat. novæ Collectionis Librorum rariorum. p. 22.

Directorium in Exercitia Spiritualia R. P. N. Ignatii. Romæ in collegio Rom. Societatis Jesu. Anno Dn. MDCVI. Præfatio scripta est A. 1599. a Jacobo Dominico, Secretario.

Regulæ Societatis Jesu. Ibid. Anno MDCVII.

Canones Congregationum Generalium Societatis Jesu. Secunda editio. Ibid. Anno MDCXVI. Præfationem eodem anno datam præmisit Bernardus de Angelis Secretarius Soc. Jes.

Decreta Congregationum Generalium Societ. Jes. Secunda editio. Ibid. 1616.

Ordinationes Præpositorum Generalium, communes toti Societati, auctoritate septimæ Congregationis generalis contractæ. Ibid. A. MDCXVII. Præfatus est idem Bernardus de Angelis A. 1616.

Hæc omnia superiorum permissu, ab ipsis Jesuitis edita, duobus spissis voluminibus in octavi ordinis forma continentur, sed alteri insertæ quoque sunt Annuæ Litteræ Societatis Jesu Annorum MDXCIII. & XCIV. ad Patres ac Fratres ejusdem Societatis exaratæ, quarum illæ Florentiæ e typographia Philippi Junctæ A. MDCI. hæ Romæ e Cellegio Societatis A. MDXCVI.

prodierunt. In Ordinationibus Præposito-rum Generalium hæc inter alia mandantur pag. 20. seq. *Compendium privilegiorum, seu majus, seu brevius, sine permissu Generalis nusquam recudatur. Exemplaria autem, quæ ad usum præcipue Superiorum & Consultorum in singulis Domibus & Collegiis esse debent, ita nostris cum facultate Provincialis concedi poterunt, ut externis non ostendantur, nec inde ad alia loca exportentur.* Sed ad alia jam progrediamur.

Adversariorum scripta ut abolerent, & quoad ejus fieri posset, supprimerent, sempiternisque addicerent tenebris, haud raro varii omnem adhibuerunt curam. Lutheri, aliorumque veritatis vindicum libros, immortalitate dignissimos, Cæsarum, Regum, Principum, Pontificumque jussu olim magno numero fuisse igni concrematos, quis ignorat? Horum itaque vestigiis insistentes & alii, ἀλόγῳ quodam fervore correpti, in libros innocuos & optimos flammis sævierunt. Innumera fere librorum Lutheri ejusque συγχρόνων & sequacium exemplaria sic absumta & in favillas redacta fuisse mihi persuasum est. Hinc opera eorum seorsim olim excusa, quæ autographa nominare solent, quoad primas editiones adeo raro de-

prehendi existimo, quanquam haud eam inficias, plures etiam alias raritatis eorum causas dari. Bina saltem exempla insani ejus Zeli ne dicam, an furoris, jam allegabo, non prorsus illepida. *Stanislaus Rescius* (*u*) *agens de Hosio Cardinale adhuc adolescente, & in Academia Cracoviensi studiorum gratia degente, scribit eum, si quos pestilentes libros, qui per Lutherana factionis ministros ad perniciem hominum spargebantur, conquirere & habere potuisset, omnes illico Vulcano corrigendos obtulisse.* Post qua subjungit Rescius: *Quo tempore illud quoque memoria dignum accidit, quod, cum in eadem Academia bonis literis operam daret Fabianus Cema, juvenis nobili loco & familia in Prussia natus, & Hosio nostro domestica familiaritate conjunctissimus, nisi quód non aeque ut ille a novis rebus abhorrebat, & blasphemos Lutherana factionis libellos, Germanica prasertim lingua scriptos, non gravatim lectitabat, in acutam aliquando febrim incidit. Cujus vicem cum Hosius doleret, officium consolantium & libenter & studiose praestabat, ac saepe ad lectulum*

(*u*) De vita Stanislai Hosii Cap. V. citat. Gretsero in opere de jure & more prohibendi &c. libros p. 372.

lum decumbentis assidebat. Quodam ergo die sub capite jacentis quendam libellum aspicit, quem cum in manus accepisset, & hæreticum esse cognovisset, hæc est, inquit, ista febris, quæ te adeo graviter excruciat. Tu malum hoc ipse tibi sciens & volens accersis, dum istas pestes non solum in animum, sed & in lectulum tuum recipis. Quamobrem si febrim a corpore tuo cupis propulsatam, prius ab animo tuo blasphemiarum studium & omnem hæreticorum colluviem a tua consuetudine quam citissime remove; nec dubites, quin te statim febris acerbitas deserat, & corporis sanitas remota peste consequatur, ac ita libellum flammis ultricibus objecit. Postridie vero cum ad visitandum amicum reversus esset, a febri relictum illo ipso tempore invenit, quo libellum ignibus exurendum tradiderat. En tibi novam & facilem, si Diis placet, malignos morbos ac præcipue acutas febres, quæ rapido æstu omnibus furiunt membris, tollendi & feliciter propulsandi rationem!

Ite jam Galenia pharmaca, & pillulæ &
mala pocula!
Quid tibi cum medicis? dimitte Machaonas omnes.

Te

Te jam compello : miselle, cui
Costæ ardent: premit ægra sitis: latus aspera torquet
Febris, & insurgunt recidivi semina morbi,
Difficilesque ægros labefactat anhelitus artus :
Os livet, positæque movent fastidia mensæ :
Nec potis es, quondam visos cognoscere vultus.

Non est, quod ad medicam confugias opem, & tot deglutias austera ac insipida pharmaca, cum æstus febriles tam facili methodo fugari inque malam crucem abigi queant. Verum alio insuper exemplo, quanquam recentioris paulo ætatis, probatum dabo, quantopere olim sævitum fuerit etiam a privatis in præstantissimos libros, ut exin plurima eorum exempla a Vulcano devorata & absorpta fuisse concludere possis. *Persuasum est multis*, verba sunt Collegii Moguntini Societatis Jesu (*x*), *ne se mallent, quam libros noxios perdere. Quo in genere quiddam accidit memoria dignum. Sacerdos noster ad bibliopolam amicum diverterat. Ille de paucitate emtorum atque iniquitate temporum*,

(x) In Litteris annuis A. 1593. p. 238.

porum, ut fit, cum eo querebatur. Noster ipsum esse in culpa dicere, qui Lutheranos libros venales haberet: instare, ut eos sibi omnes traderet: quos cum ex ejus manibus expressisset, illo inspectante combussit. Mira res! vix dies unus ab illa traditione librorum intercesserat, cum plurimi librorum emtores ad illius tabernam librariam ventitare cœperunt. Itaque bibliopola admirationis & gaudii plenus nostro deinde confirmavit, plures se libros uno die, quam antea multis hebdomadis vendidisse. Lepide, belle, facete! Habetis hic, Bibliopolæ, novam & fando antehac inauditam celeriter ditescendi artem! Secate, discerpite funditus tollite, urite, flammis immittite, in cineres redigite pestiferas illas, si Jesuitarum judicio standum est, Lutheri, magni istius (scilicet) hæresiarchæ, aliorumque ipsi similium chartas. Fumus inde mox in ventos attenuatus abiturus alliciet vobis immensam empturientium catervam: tenuesque favillæ magnam nummorum vim magnetis more in vestra attrahent marsupia. Cæterum Bibliopolæ illi Moguntino occinenda fuissent Senecæ (y) verba: *Demetri*

(y) Ex præfat. Lic. IV. Natural. Quæst. f. 722. editionis Justi Lipsii, quæ Antwerpiæ ex officina Plantin. A. 1605. prodiit.

metrium egregium virum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem sibi esse ad divitias viam, quo die pœnituisset bonæ mentis.

Sed & interdum viri alias probi & eruditissimi, ut suorum Antagonistarum scripta, supprimerent, hominumque excuterent manibus, omni nisu allaborarunt. Horum in numerum referendus est Natalis Alexander, non ita pridem defunctus, qui, cum nonnulli Historiam ejus Ecclesiasticam publice impugnarent, scriptum hoc titulo in 8. Rhodumnæ edituri; Animadversions sur l'Histoire Ecclesiastique du P. Noël Alexandre, sollicito studio effecit, ut operis, jam jam preli mordentis carceres exemplaria omnia discerpta abolerentur, vix duobus sic laceratis & imperfectis fuga elapsis. Nisi forsan hæc supprimendi cura Bibliopolæ, qui suis impensis Nat. Alexandri Historiam divulgavit, adscribenda sit (z).

De Petro Alcyonio Paulus Jovius (a): *Quum aliqua ex Aristotele perperam insolenterque vertisset, in eum Sepulveda vir Hispanus, egregie de literis meritus, edito volumine peracuta jacula contorsit, — tanto quidem eru-*

(z) Vid. Nova liter. Germ. A. 1724. p. 758. sq.
(a) Elogior. Cap. CXXIII. p. 265. cf. Baile Diction. P. I. f. 142. edit. tertiæ.

eruditorum applauſu, ut Alcyonius ignominiæ dolore miſere conſternatus, Hiſpani hoſtis libros in tabernis, ut concremaret, gravi pretio coëmere cogeretur.

Sunt & aliæ cauſæ, quibus moti nonnunquam eruditi quædam ſupprimere opera ſunt anniſi. Ita Joſephus Scaliger nonnulla Patris Julii Cæſaris ſcripta, quibus acriter in Eraſmum Roterodamum invectus fuit, ſedulo conquiſivit, ut ea ſic hominum oculis ſubduceret, quia magnum illum literarum reſtauratorem ab eo tam indigne acceptum eſſe ægre ferebat, patremque etiam adverſus tantum virum adeo aculeate & acerbe ſcripſiſſe pœnituerat. Honori igitur parentis conſulturus nullis pepercit ſumtibus, atque exempla, quotquot potuit, coemit. Ipſe id de ſe teſtatur Scaliger (*b*). *Mon Pere avoit eſcrit beaucoup d'Epiſtres contre Eraſme, qui eſtoient imprimées, mais je les ay faict ſupprimer, & en ay les exemplaires ceans, qui m'ont couſté 72. eſcus d'or, 36. doubles piſtolettes; J'ay commande a Jonas de les brûler apres ſa mort. Mon Pere attaque Eraſme en Soldat. Depuis apres avoir eſtudié, il vit qu'Eraſ-*

(*b*) In Scaligeranis, per FF. PP. editis Hagæ Comitum 1669. p. 101.

qu'Erasme estoit un grand personnage. Peut estre mon Pere n'avoit pas leu ou n'entendoit pas Erasme. Jamais Papiste, Lutherien, ni Calviniste, n'ai faict un meilleur livre ny plus elegant, qu'est sa paraphrase, sur le Nouveau Testament; encore que mon Pere ait escrit contre Erasme, si fais je grand cas d'Erasme, c'estoit un grand homme &c. pœnituit patrem adversus illum scripsisse, il vit sa faute, sed fuerat irritatus, cum vocaretur ab Erasmo miles, quasi per contemptum. Iterumque paulo post hæc refert (*c*): *Habebam orationem secundum Patris in Erasmum cum Epistola Erasmi. Curavi conquiri Parisiis apud omnes Pedantes, nemo habet. Per emissarios 7. aut 8. curavi omnia exemplaria conquiri & comburi.* Omni tamen hac industria Scaliger efficere haud potuit, ne illæ Orationes & Epistolæ curante Maussaco Tolosæ A. 1620. recuderentur: quamvis & hæc ipsa editio hodie rarius conspiciatur.

Renatus Cartesius Gomezii Pereiræ Hispani Antonianam Margaritam summa diligentia, ne plagium ejus deprehenderetur suppressisse fertur, imitatus in hoc Aristotelem, quem plures veterum libros, grandi

 pecu-

(*c*) Ibid. p. 102.

pecunia coëmtos, ex eadem ratione combuſſiſſe, memoriæ proditum eſt. *Protrahatur*, ſcribit Jo. Frid. Guhlingius (*d*), *hic e latibulis Carteſius, qui ut alias plagii eſt ſuſpectus, ita nihilo modeſtius ſe illius, de mechanica animalium diſpoſitione, ſententiæ jactavit auctorem, quam tamen ex Gomezio Pereira, Hiſpano, hauſiſſe dicitur, omnibus, quæ nanciſci poterat, exemplaribus Antonianæ Margaritæ coëmtis & combuſtis.* Perrarum eſſe hunc librum, Medinæ Campi A. 1554. in fol. excuſum, P. Bailius (*e*) monet, atque ex eo ſuam de animalibus ſententiam Carteſium didiciſſe rationibus haud contemnendis negat.

6.

Libri ab ipſis vel autoribus vel editoribus ſuppreſſi.

QUin imo ipſi quandoque autores vel editores certis de cauſis libros ſuos premunt, & ſtudioſe occultant. Anno 1588. Anglico ſermone prodiit libellus famoſus hoc

(*d*) In Diſſ. de Autographis Veterum, ſub præſidio Cel. Jo. Guil. Bergeri Wittebergæ habita.

(*e*) In Diction. Hiſt. Crit. Tom. III. artic. Pereira not. B. ſqq.

hoc titulo : *Admonitio adverſus Reginam Eliſabetham* ejusque regnum omnes Chriſtiani orbis Principes & populos ad illud invadendum excitans. Animus erat autori, hoc ſcripto claſſi Hiſpanicæ, Anglos ſubjugaturæ, viam parare. Sunt, qui iſtud Parſonio Jeſuitæ (*f*) tribuunt, eumque poſt infauſtum illud navale prælium omnia exemplaria igni tradenda curaviſſe memorant (*g*).

Haud ita pridem nonnemo peregrinus, per noſtras oras tranſiens, in vicinia prælo ſubjecitlibellum aliquem Michaelis Schendi Vanderbech, Medic. Doctoris, cui præmiſſa eſt ſatyra mordaciſſima in Maurocordátum Wallachiæ Principem: is quingenta circiter exemplaria typis exſcribi voluit, eaque omnia ſecum, in Hungaria forte aut Tranſylvania diſſeminanda, abſtulit, ut ejus curam paucula vix effugere potuerint. En integram libelli inſcriptionem : *Empirica illuſtris* per ſeptem nobiliſſima euporiſta

(*f*) Is etiam ſub Dolemanni nomine librum *de Titulis* edidit, qui improbus, vanusque, & ex mendaciis, figmentis, & contumeliis totus conſutus & conſarcinatus dicitur in Actione in Henricum Garnetum. p. 72.

(*g*) Placcius in Theatr. An. & Pſeud. f. 523. ſq.

familiaria remedia ad totidem gravissimos & frequentiores morbos profligandos: authore Michaele Schendo R. C. S. Eq. Vanderbech Philosophiæ & Medicin. V. Doctore. Addita authoris Apologia adversus Maurocordati sycophantias par le Docteur Conrade du Schebhen. Editio altera (ut quidem in titulo fingitur), prototypo Londinensi longe elegantior ac emendatior. Augustæ Vindelicorum apud Merz & Meyer, cum permissu Superiorum. MDCCXXIII. in 8. Quatuor duntaxat hoc scriptum plagulis absolvitur. In Apologia eximiis laudibus Vanderbech ille cumulatur, ob ingenium perspicacissimum & singularem in scientiis ferme omnibus eruditionem, editis aliquot argumenti rarioris. opusculis comprobatam. Contra ea Maurocordatus, qui illum non solum potiori rerum parte, Bibliotheca ac Manuscriptis spoliare, sed & famam ejus atterere dicitur ausus esse, Theonino dente laceratur. Nec ibi parcitur viris quibusdam eruditissimis & celeberrimis, e quibus Jo. Clericum & Steph. Berglerum nomino. In calce adjectum est Alethophili Cosmopolitæ de authore eruditissimo (Vanderbechio scilicet) somnium poëticum, quod ob libelli raritatem heic adscribere non gravabor:

Græ-

Græcia docta olim, genitrix fœcunda sophorum,
Quid longo sterilis tempore spreta jaces?
Singula cumque Sophos viderunt secula septem,
Unum inter septem secula pande virum.
Vix ea fatus eram: Vanderbech, illa retorsit,
Unus pro septem sat mihi solus erit.

7.

Libri, quorum pauca exempla sunt impressa.

His jure quodam suo jungendos esse existimo, qui pauca duntaxat librorum suorum excudi curant exemplaria, atque adeo eorum raritatem, dedita opera, quærere videntur. Clarissimus Lilienthalius (*b*) hoc de iis judicium fert: *Qui scriptorum suorum nonnisi perpauca imprimi faciunt exemplaria, atque ita raritatem illorum consulto quærunt, quid aliud agunt, quam ut libros invidiose occul-*

(*b*) In Selectis Histor. & Liter. P. I. p. 202. cf. ejusdem Dissert. de Machiavellismo literario. p. 125. sqq.

occultent? Quia enim hoc potissimum videntur intendere, ut scripta sua vel majori desiderio quærantur, vel etiam majori pretio divendantur, hinc possunt non, quin multos utilitate illa privent, quam ex lectione illorum librorum, si obvii fuissent, capere potuissent. Nonnunquam tamen fonticas esse causas, quibus ducti librorum vel autores vel editores pauca tantum emittunt exemplaria, censeo.

Garnierii Systema Bibliothecæ Jesuitarum Collegii Ludoviciani rarius esse, quod in privatum duntaxat hujus Bibliothecæ commodum conscriptum sit, me edocuit vir literatissimus Daniel Maichelius (*i*). Quod idem etiam observandum est de *Indice Bibliothecæ,* qua Franciscus *Barberinus* R. E. Cardinalis Vice-cancellarius magnificentissimas suæ familiæ ad Quirinalem ædes magnificentiores reddidit, Romæ typis Barberinis per Michaelem Herculem A. 1681. in fol. impresso: cujus notitiam debeo viro de eleganti ori literatura optime merito Joan. Henrico von Seelen (*k*).

Basilea Sacra, Brundruti A. 1685. in 8. a Collegio Jesuitarum ejus loci in honorem Joan-

(*i*) Introduct. ad Histor. Liter. de præcipuis Biblioth. Parisiens. p. 128.

(*k*) In Diss. de Præcocibus Eruditis p. 16.

Joannis Conradi de Rogenbach, recens tum electi Epiſcopi Baſileenſis, editæ, pauciſſima expreſſa fuere exempla (*l*).

Helenam Marſuin, Dominam de Ellansborg, Ludovici Munckic uxorem, propriis ſumptibus in uſum tam privatum quam publicum ſtylo grandiori & eleganti emiſiſſe *Pſalterium Davidis Danicum* cum ſummariis Pſalmorum juxta verſionem Lutheri in Bibliis magnis Danicis, & præfatione Nicolai Michaelis, Hafniæ 1632. in fol. ejusque editionis triginta ſaltem exemplaria typis fuiſſe excuſa, e Novis Litterariis Maris Balthici Anno 1700. memorat Jacobus le Long (*m*).

De libro Gallico Gabrielis Naudæi, *Conſiderations* politiques *ſur les Coups d'Eſtat*, A. 1639. in 4. impreſſo, ſed deinceps A. 1667. in 12. Amſtelodami recuſo, hæc nobis refert Colomeſius (*n*): *Il faut remarquer, qu'au lieu que dans la Preface au Lecteur il eſt dit, qu'il n'y a qu'une douzaine d'Exemplaires de ce livre, il y en a eu plus d'une centaine.* Impii libri, ſub titulo *Panthei-*

(*l*) Hamb. Biblioth. Hiſt. Cent. I. p. 25.
(*m*) Biblioth. S. P. I. f. 417.
(*n*) Dans ſon Recueil des Particularitez p. 123. Placcii Theatr. Anon. f. 56.

ftici, five formulæ celebrandæ Societatis Socraticæ, Cosmopoli, aut verius Londini A. 1720. in 8. in lucem protrufi, author Jo. Tolandus perpauca tantum imprimi curavit exempla, iis folum diftribuenda, quibus ejusmodi glandibus vefci volupe eft, uti obfervat D. Theodorus Hafæus, maximi vir nominis (†). Idem quoque notandum de aliis quibusdam infauftis petulantis ejus ingenii fœtibus, de quibus conferri omnino meretur elegantiffima Celeb. Moshemii Commentatio.

Eliæ *Ebingeri Catalogum Bibliothecæ* Ampliffimæ Reipublicæ *Auguftanæ*, qui Aug. Vindel. A. 1633. in fol. prodiit, ob exemplarium, quæ excufa funt, paucitatem rariffimum effe fæpe monuerunt viri, rei literariæ notitia inftructiffimi: at Hieron. Auguft. Grofchufius (*o*) ejus raritatem in dubium vocavit, hæcque ab Ehingero in vulgus fparfa fuiffe, ut tanto celerius diriperetur liber, & lucellum inde caperet, afferuit, fimul in aliis etiam viri præftantiffimi & longe celeberrimi famam fugillare aufus: nuper

(†) In Biblioth. Brem. Claff. IV. p. 1090.
(*o*) In Præfat. Conlectionis librorum rariorum Fafc. I. p. 23.

nuper vero cum raritatem libri, tum integerrimi viri probitatem ſolidis rationibus contra eum evicit doctiſſimus Jac. Bruckerus (*p*).

Andreæ *Palladii de Architectura* operis per DD. Leoni & du Bois aliquot ab hinc annis Londini editi, tantum 250. exemplaria fuere impreſſa (*q*): *Lelandi Collectaneorum de rebus Britannicis*, per Th. Hearne Oxoniæ curatorum CL. (*r*): *Actorum Apoſtolicorum Græco - Latinorum* CXX. ibidem A. 1717. (*s*), *Abbatis de S. Pierre* libelli Gallici, *Reflexions Critiques ſur les Travaux de l'Académie Françoiſe*, XL. (*t*), Operis Londini 1704. & ſequentibus editi multis voluminibus in folio, quo *Thomas Rymer Fœdera, Conventiones, Literas* & cujuscunque generis *Acta publica* inter Reges *Angliæ* & alios Principes ab A. 1101. ad noſtra usque tempora tractata exhibet, CC. (*u*), *Ignatii Epiſtolarum ſeptem genuinarum*, Oxonii in Theatro Scheldoniano typis exſcriptarum

(*p*) In egregia de vita & ſcriptis Eliæ Ehingeri commentatione pag. 118. ſqq. cf. p. 92. ſqq. & 192. ſqq.

(*q*) Vid. Nova Literar. German. A. 1715. p. 388. ſq.

(*r*) Ibid. An. 1716. p. 91. (*s*) Ibid. p. 521.

(*t*) Ibid. p. 523. (*u*) Vid. Catalogum Hiſtoriæ Freſn. Menken. p. 432.

Anno 1708. in 8. centum duntaxat exempla (*x*) excuſa ſunt. Generatim de Th. Hearne, ſuperius memorato, obſervandum eſt, cum librorum, quos plerumque per leges ſubſcribendi edit, exemplaria ad exiguum ſemper fere reſtringere numerum, illaque tum eo majori pretio divendere (*y*).

Hactenus libros quosdam, ob paucitatem impreſſorum exemplarium notabiles & rariores, enarravimus: nunc operis alicujus meminiſſe juvat, cujus innumera exempla ſe excudiſſe ipſe typographus jactavit, quorum tamen nullum vel ſummi librorum helluones unquam conſpexerunt. Athias Judæus, ex ea nimirum gente,

Falſas quæ fingere nugas
Et quæ ſunt nunquam facta, referre ſolet,

Biblia Anglica typis exſcripſiſſe perhibetur ſumtibus ingentibus, non per ſingulas ſchedas literas æneas in loculamenta reſtituendo, ſed omnes typorum formas integras ſervando (*z*). De hoc digna ſunt, quæ hic adjiciantur verba Viri πολυμαθεςάτε, Jo. Chri-

(*x*) Vid. Act. Erudit. A. 1713. p. 399.
(*y*) Vid. Nova Liter. Germ. A. 1716. p. 204. 305. &c.
(*z*) Vid. Jac. le Long. Biblioth. S. Tom. I. f. 433.

Christoph. Wolfii (*a*): *Ipse ex amici literis intellexi, ipsummet Athiam de horum Bibliorum exemplaribus* 1000000. *& amplius a se divenditis gloriatum esse, quod certe fidem omnem superare videtur. Ego saltem frustra huc dum quaesivi aliquem, cui exemplum illius editionis oculis usurpatum fuerit.* Hoc mendacio prodigioso, quod Judæus Apella per me credat, Athiam vel ipsos Cretenses, egregios illos nugarum architectos multis parasangis superasse judico.

8.

Libri, quos adversa fata suppresserunt.

FAto præterea nonnullorum librorum raritas adscribenda venit. Scilicet Vulcanus, claudus ille furcifer, Neptunusque fluctivomus, cui in æquoris æstus imperium olim tribuit antiquitas φιλόμυθος, mansuetioribus Musis se sæpius præbuere iratos, librosque æternitati dicatos vel inimica flammarum sævientium vi, vel rapido tumentis undæ impetu absorpserunt. Animus non est, jam deplorare miseranda integrarum Biblio-

(*a*) In Biblioth. Hebr. Rabbin. p. 584.

Bibliothecarum fata, quas incendii furor conſumſit (*b*): Sed ſaltem aliquos libros breviter recenſere, quorum plurima exemplaria infelix iſtud ſubiere fatum.

Cum Anno 1679. Jo. Hevelii, Conſulis Gedanenſis, & Mathematici famigeratiſſimi ſplendidæ ædes, Bibliotheca inſtructiſſima, lauta ſupellex, & pretioſiſſima inſtrumenta mathematica nec non typographia, quam domi ſuæ habebat, conflagrarent, periere ſimul omnia fere exemplaria librorum ab ipſo propriis ſumtibus editorum, quæ nondum ad exteros evolaverant. Hinc tanta eorum raritas: præſertim vero ſecundæ partis Machinæ Cœleſtis, quæ eo ipſo anno vix prælo exierat, ut adeo pauciſſima ejus exempla hodie ſuperſint. Ipſius (*c*) Hevelii verbis magnam illam jacturam, quam eo incendio non tam ille, quam orbis eruditus paſſus eſt, ediſſeremus: *Quod maxime dolendum, omnia fere in univerſum exemplaria omnium operum, quæ nondum diſtracta ad annum*

(*b*) Vid. Thomæ Bartholini Diſſert. de Bibliothecæ incendio ad filios, quam in noſtris terris luci reddidit publicæ Andreas Weſtphal. qui in præfatione recentiora combuſtarum Bibliothecarum exempla exhibet.

(*c*) Ex ejus ad virum quendam illuſtrem epiſtola, quam vide *in Verzeichnus rarer Bücher*. p. 107. ſq.

num usque 1679. *Mens. Sept. fuere, ferali incendio prorsus absumta sunt, adeo ut de parte II. Machinæ Cœlestis, eo ipso anno edita, nonnisi duo exemplaria mihi remanserint amicis concedenda; nec ullibi aliquod exemplar, quod sciam, venale invenies: siquidem Bibliopolæ vix quinque exemplaria a me acceperunt, unde nulla plane extant exemplaria de Parte sc. Machinæ Cœlest. II. quam quæ in Gallia, Anglia, Polonia & Germania, & quæ hic Gedani amicis dono dederam. Profecto credas mihi, me solum ex illis libris meis sumptibus a me editis ultra* 15000. *Imperial. jacturam fecisse.—— —— Opera mea hactenus edita nullibi, quantum sciam, venalia invenies. Nam paucissima illa exemplaria, quæ apud Bibliopolas Francofurti, Lipsiæ ac Amsterodami hactenus habui, meo petito huc Dantiscum remissa sunt, sic ut hic Gedani acquirenda sint, sed majori pretio, ut facile colligitur, quam olim: quandoquidem nonnisi unum aut alterum exemplar Selenographiæ, Cometographiæ, Machinæ Cœlestis Part. I. reliquorumque operum tantum adhuc adest: at vero de Parte II. Machinæ Cœl. nonnisi adhuc duo, ut dixi, mihi sunt residua.*

In tristissimo illo Londinensi incendio A. 1666. maxima quoque librorum copia in fumum abiit, interque eos tricena Edmundi

mundi Castelli Lexici Heptaglotti exemplaria, prout ipse in Epistola dedicatotia ad Carolum II. Angliæ Regem testatur : nec non pleraque Novi Testamenti Hebraici, quod ex versione Eliæ Hutteri, sed emendatum Guil. Robertson Londini A. 1661. in 8. publicaverat, exemplaria (*d*).

Omnes editiones *Operum Baptistæ Mantuani* junctim vulgatorum rarius obviæ sunt, sed omnium rarissima est *Antwerpiensis* Anno 1576. in 8. quatuor voluminibus constans, quam Bibliotheca publica Memmingensis possidet. Vixdum vere ista lucem adspexerat, cum ejusdem anni autumno urbis incendio magna ejus pars periit, teste Christiano Daumio, Viro in his rebus oculatissimo (*e*).

De *Sanderi Chorographia Sacra Brabantiæ* Eruditissimi Actorum Eruditorum (*f*) Collectores hæc memorant : *Inter rarissimus utique libros hactenus numerata est Antonii Sanderi, Presbyteri, Chorographia Sacra Bra-*

(*d*) Le Long. in Biblioth. S. T. I. f. 81.

(*e*) Vid. ejus Epistolas Philologico-Criticas, ad Bosium, Gebhardum & Hanckium scriptas, quas edidit J. A. Gleichius, p. 143. & Dan. Franci Disquis. de Indic. Prohib. Expurg. p. 174.

(*f*) Ann. 1724. p. 376.

Brabantiæ duobus in fol. Voluminibus divisa, quæ, cum exempla ejus prope omnia (vix enim octo servata ajunt) cum tabulis æneis, injecto Bruxellis igne, conflagraverint, 300. *vel.* 400. *florenis hactenus æstimata est. Laudandum ergo Bibliopolæ Hagiensis Christiani van Lom institutum, qui librum recudere, & non tantum* 21. *tabulis, sed & tractatu Descriptio cœnobii Augustinianorum Antwerpiæ augere constituit.*

Lic. *Stockfletii*, Superintend. Munchbergensis Bibliothecam, 18000. libros complectentem A. 1701. misere per flammas absumtam fuisse refert Andreas Westphalus (*g*). Eo incendio simul pleraque exemplaria tractatus, contra Jo. Jac. Steinhoferum hoc titulo editi, *Virga pastoralis ad exactoris confractam vigilans*, periisse ex B. Georgii Serpilii Epitaphiis Theologorum Suevorum p. 61. colligo.

Bibliorum Suecicorum cum privilegio Christinæ Reginæ Lugduni apud Jacobum Marci A. 1637. in 8. excusorum, omnia exemplaria in naufragio periisse dicuntur (*h*).

Nun-

(*g*) In præfatione, Th. Bartholini Diss. supra laudatæ præmissa.

(*h*) Le Long. Bibl. S. T. I. f. 418.

Nunquam niſi cum ſumma animi delectatione in publica Memmingenſi Bibliotheca inſpicio ac perluſtro *Biblia Regia vel Polyglotta Antwerpienſia*, typis Plantinianis, Philippi II. Hiſpan. Regis, ac ſtudio Bened. Ariæ Montani aliorumque præſtantiſſimorum Virorum 8. voluminibus charta Auguſta edita An. 1569. & ſeq. Magnificum hoc opus, orbis miraculum a nonnullis olim teſte Briano Waltono (*i*) dictum, itidem quondam mare iratum expertum eſt: magnam enim ejus exemplarium partem, dum in Hiſpaniam vehenda eſſent, abſorpta a tempeſtatum vehementia navi in aquis periiſſe, ex Mallinkroto jam monuit Clar. Wendlerus (*k*). Hinc Sebaſtianus Tengnagelius ſuo tempore id trecentorum florenorum pretio venundatum eſſe refert in libello ſupplici, S. C. Majeſtati oblato, quo Coraducianæ Bibliothecæ comparationem ſuadet (*l*). Initio centum thaleris veniiſſe, ſcribit Mich. Neander (*m*), Scaliger autem quadraginta duplionibus (piſtoles), qui quingenta

(*i*) In Apparatu Biblico, edit. Tigur. f. 265.

(*k*) In Diſſ. de variis raritatis librorum cauſis. §. X.

(*l*) Vid. Barth. Chriſt. Richardi Hiſtor. Biblioth. Cæſareæ Vindobon. p. 84.

(*m*) In Orbis terræ Deſcriptione B. 5.

genta exemplaria fuisse excusa memorat (*n*).

Sed & aliam fata invenere viam, qua perderent *Auberii Historiam Augustodunensem:* auctore enim post cœptam editionem defuncto, eius folia dissipata, unumque tantum exemplar Augustoduni repertum & ad se transmissum fuisse narrat Bernardus Montfauconius (†), librum hunc prorsus ignotum propterea esse scribens.

9.

Libri, quorum plurima exempla in regiones exteras avehuntur.

EX eo insuper librorum raritatem oriri quilibet facile perspicit, si, qui apud nos prælo subjiciuntur, maximam partem in regiones exteras avehuntur. *Novum Testamentum Syriacum,* Ferdinandi Roman. Imperatoris Gloriosissimi jussu & liberalitate, cura & vigiliis Jo. Alberti *Widmanstadii,* Nellinga - Ulmensis, summi Sueviæ nostræ ornamenti, sub Ferdinando Cancellarii Austriæ Orientalis, Mose Meridinæo ex Meſopo-

(*n*) In Scaligeranis. p. 8.

(†) In Antiquit. explanatione & schematibus illustrat. Tom. III. Part. I. fol. 50. edit. secundæ.

ſopotamia Sacerdote multam operam & ſtudium navante, Viennæ Auſtriæ duobus voluminibus in 4. nitidiſſime A. 1562. editum, rarius obvium eſt, quod multa ejus exempla in Orientem abducta ſint. Hoc primum opus eſt, characteribus Syriacis in Europa expreſſum, quos ex Norici ferri acie ſculpſit Caſpar Craphtus, Elvangenſis Suevus. Exempla, uti refert Andreas Mullerus Greiffenhagius (*o*), hujus codicis mille facta ſunt: atque ex iis 500. Ferdinandus Imp. ad ſe recepit, 300. duobus Patriarchis, Antiocheno & Maronitæ, deſtinavit, Moſen vero Mardenum cum 200. exemplis dimiſit.

Huc quoque referenda ſunt *quatuor Evangelia Arabice & Latine* a Joh. Baptiſta Raymundo edita (*p*), nec non *Biblia Arabica* Romæ 3. volum. in fol. Anno 1671. typis Congregationis de propaganda fide (*q*), *Novum* item *Teſtamentum Æthiopicum* cura Fr. Petri Æthiopis Romæ in 4. A. 1548. (*r*), Idem quoque *Turcice* opera Guil. Seaman red-

(*o*) Citatus a Viro longe Celeberrimo C. F. Boernero in additam. ad Jac. le Long. Biblioth. S. T. I. fol. 104.

(*p*) Le Long. l. c. f. 4. (*q*) Ibid. f. 124.

(*r*) Ibid. f. 131.

redditum in 4. Oxoniæ A. 1666. (s), Bibliaque tum integra alia, tum Novi Fœderis libri in exterarum gentium uſum typis expreſſi.

Ex eadem ratione rariores eſſe judico libros, per Primum Truberum, Antonium Dalmatam & Stephanum Conſulem Hiſtriæ, Tubingæ olim Sorabico ſeu Venedico, & Croatico ſermone, characteribus partim Latinis, partim Cyrulicis, partim Glagolicis editos (†). Aliquot iſtiusmodi volumina

 (v. g.

(s) Ibid. f. 136.

(†) Poſtillæ certe Lutheri, in Sclavonicum idioma translatæ, exemplaria pleraque omnia, 21. magnis doliis incluſa, per Hieronymum Megiſerum, illuſtris Scholæ Clagenfurtenſis eo tempore Rectorem, Labacum curata eſſe Liber Baro Jo. Weichard Valvaſor in topographico - hiſtorica deſcriptione Ducatus Carinthiæ (Ehre des Herzogthums Krain) Tom. II. f. 346. & 461. refert. Ex eodem etiam illius generis libros publica authoritate ſuppreſſos fuiſſe didici. Verba Hermanni Fabronii Moſemanni, ab eo citata fol. 346. huc apponere non piget. Hans Ungnad Freyherr zu Sonek in Crabaten hat zur Zeit der Augsburgiſchen Confeſſion die Bibel und andere Evangeliſche Bücher zu Aurach im Lande zu Wirtenberg in die Windiſche Sprache vertiren laſſen. Dazu er drey Windiſche Gelehrten gebraucht. Einer hieſs Primus Truber, der andere Ant. Dalmata, der dritte Stephanus Conſul. Aber die Bücher wurden unterwegs aufgehalten, und ſtehen noch in Fäſſern zur

(v.g. Confessionem Augustanam cum ejus Apologia, Philippi Melanchthonis Locos Communes, Lutheri Postillam, ejusdem Catechismum, Novum Testamentum &c.) ipsorum auctorum dono possidet Bibliotheca nostra publica, cujus eo libentius crebram facio mentionem, quo plures jam ex ea in mea qualiacunque studia redundarunt fructus, ampliores nunc futuri, postquam gratiosa Inclyti nostri Magistratus benevolentia ejus curam mihi commisit.

Huc referendi quoque sunt libri in usum Græcorum Venetiis prælo subjecti: e. g. Matthæus κατ' ἐξοχὴν Chronographus dictus, Scuphi Corcyrensis Rhetorica, Catechismus idiomate Græco vulgari, aliaque opera, ab Alex. Helladio in libro de statu præsenti Ecclesiæ Græcæ p. 6. sqq. enumerata. Plura etiam hujus generis scripta studiose recensuit Guil.

zur Neustadt in Oesterreich eingeschlagen. Der Buchstab ist gar besonder, gleichsam als eine Asiatische Schrifft, oder Syrer, mit etwas grossen und ecketen Buchstaben. Wer es begehrt, kan der Bücher auch zu Cassel in Fürstlicher Bibliothec zu sehen bekommen. So seynd auch einzele Exemplaria ins Windische Land gekommen, und bey den Evangelischen Landherren zu finden. Imo ipse Perillustris Valvasor f. 463. libros istiusmodi Lutheranos maximam partem vel publica cura suppressos vel omnino combustos fuisse docet.

Guil. Cave in peculiari Differtatione de Libris & Officiis Ecclefiafticis Græcorum, quæ ejus Scriptorum Ecclefiaft. Hiftoriæ Liter. Parti II. annexa eft.

10.

Libelli minutiores.

OPufcula breviora ac paucarum plagularum facile fe oculis noftris fubtrahunt, cum vel negligantur, vel ob pretii exilitatem avidiffime coëmantur. Nonnunquam iftiusmodi libelli, mole parvi, rerum gravitate magni, edecumatam eruditionem fpirant, digni fæpe, qui ampliffimis præferantur voluminibus, quorum moles non raro ex quisquiliis raptim undique confarcinatis in tantum excrevit. Hinc Gabriel Naudæus (*t*), cujus judicio multum tribuendum effe cenfeo, graviter in eos invehitur, qui minutiora fcripta, ob exilitatem duntaxat, abjiciunt & fpernunt: *Verum eft illud Thomæ Aquinatis dicterium: Nusquam ars magis, quam in minimis tota eft; nec vana funt, quæ Cornelius Gallus de fuis exiguis elegiis fibi promittere folebat:*

(*t*) In Diff. de inftruenda Bibliotheca p. 102. Collect. Schmid. II.

Nec minus est nobis per pauca volumina famæ,
Quam quos nulla satis bibliotheca capit.

Quod vero in hoc casu me adhuc magis in admirationem rapit, illud est, quod hoc hominum genus negligere non erubescit monumenta & opuscula quorundam auctorum, sparsim & separatim edita, quorum paulo post desiderio flagrat ardentissimo, quam primum in unum aliquod volumen congesta fuerunt. Ita videbis negligi, exempli causa, orationes Jacobi Critoni, quia non reperiuntur, nisi frustratim impressæ, ab his ipsis, qui tamen in sua bibliotheca habent orationes Raymundi, Gallutii, Nigronii, Bencii, Perpiniani & aliorum auctorum quam plurimas, non quia sunt meliores, aut mellito eloquentiæ flumine largius tinctæ, quam schedæ memoratæ illius doctissimi Scoti, sed quoniam certis voluminibus inclusæ sunt. Mehercule! si omnes libri minusculi prætereundi essent, quid fieret de opusculis S. Augustini, moralibus Plutarchi, libris Galeni? nec maxima pars in censum veniret scriptorum Erasmi, Lipsii, Turnebi, Mizaldi, Sylvii, Calcagnini, Francisci Pici, & multorum similium auctorum —Quin res ipsa loquitur, infinitas dari materias, quæ nonnisi in ejusmodi libellis tractatæ reperiuntur: de quibus optimo jure dice posse vide

videtur, quod Virgilius laudavit in apibus:
Ingentes animos angusto in corpore versant.
Propterea autor sum, ut conquirantur in omnibus tabernis, & undecunque protrahantur in lucem, quoties se offerunt. Hæc licet prolixiora ob elegantiam adscribere libuit. Subito interdum oculis nostris subducuntur ejus generis libelli, ut eorum nec amplius vestigium appareat, nec ulla sollicitudine investigari rursus possint. *Geometriam Empiricam* Joachimi *Jungii*, Gymnasii olim Hamburgensis Rectoris, Hamburgi 1649. in 4. editam, ut mole parvam, sic ordine ac soliditate magni æstimandam vocat, & Germanice versam esse, inque Electoris Hannoverani Bibliotheca, & quod sciat, nusquam alias amplius extare, exemplaribus reliquis abolitis, quo fato nesciens refert Vinc. Placcius (*u*).

De Latini Donii opusculis ita Janus Nicius Erythræus (*x*): *Multa edidit tum Latinis tum Etruscis versibus scripta pure, dilucide, docte eleganterque, nullisque sententiarum ineptiis claudicantia, quæ dispersa ac dissipata vix inveniuntur; quodsi amici vel eruditi cujuspiam opera collecta & in unum volumen illi-*

(*u*) Placc. Theatr. Anon. f. 330.
(x) Pinacoth. I. p. 117.

gata conſpicerentur unita atque compoſita quam ſejuncta atque disjuncta validius atque robuſtius temporis injuriis obſiſterent, & longius in ævum nominis illius famam propagarent.

De Pompejo Ugonio Proſper Mandoſius in Bibliotheca Romana (*y*) : *Habuit orationes egregies in ſacello pontificio, in Gymnaſio Romano, aliisque publicis in locis, quæ vaga atque diſperſæ impreſſæ circumferuntur: utinam, uti putabat Janus Nicius Erythræus, in volumen redacta fuiſſent!* Scilicet hac ratione tantum conſervantur, & ad poſteros propagantur libelli mole exigui, qui, niſi in unam cogantur faſcem, paucorum ſubeunt oculos, atque facillime conſpectui ſe noſtro ſubtrahunt. Idem Mandoſius paſſim iſtiusmodi opuſculorum meminit (*z*), quorum apud nos ne vola quidem atque veſtigium extat.

Quid rarius hodie eſt plerisque Ulrici Hutteni, equitis literatiſſimi (*a*), Joannis Friſchmanni (*b*), aliorumque libellis? quorum ſi recenſionem a me expectas,

Oceani

(*y*) Centur. III. p. 169. Hanc Bibliothecam Celeb. Joh. Henr. von Seelen in Orat. de Præcocibus Eruditis p. 30. librum rariſſimum vocat.

(*z*) v. g. Cent. III. p. 185. Cent. V. p. 287. 341. &c.

(*a*) De Hutteni ſcriptis curate & erudite agit Burkardus in Comment. de ejus vita & meritis.

(*b*) De hujus ſcriptis, minus in vulgus notis, vid. Placcii Theatr. Anonym. f. 297. ſq.

Oceani fluctus me numerare jubes,
Et maris Ægei sparsas per littora conchas,
Et quæ Cecropio monte vagantur apes,
Unius adhuc mentionem facere juvat.

Petri Pauli Vergerii, cujus opuscula rarissime sunt obvia. De eo hæc habet Petrus Bailius (c): '*Il ne faisoit guere que de petits livres, qu'on pouvoit faire courir aisement par toute l'Europe, & il choisissoit des matieres susceptibles d'un certain tour qui se fait sentir au peuple tres vivement.* Et deinde: *Je suis sur, qu'en ce tems-la il se faisoit peu de livres, qui fussent lus avec plus d'avidité que les Ecrits de Vergerio. Ils étoient fort satiriques, ils contenoient cent particularitez personelles, que l'on prenoit aisement pour véritables, parce qu'on sçavoit qu'il avoit pu s'en instruire a fond, aiant été si long-tems dans les emplois de la Cour de Rome. Cependant ces Ouvrages, si estimez dans leur nouveauté, ne purent se soutenir. Ce furent des favoris dont la fortune ne dura guere: ils perdurent promptement tout leur credit, & on les a negligez de telle sorte qu'il n'y a guere de Livres si mal aisez a trouver. On ne rencontre presque aucun Ouvrage de Vergerio dans le Catalogue des*

(c) In Diction. Hist. Crit. artic. P. P. Vergerius not. F. fol. 2805. sq.

des plus nombreuſes Bibliotheques. Ce fut en vain qu'il fit faire une Edition de ſes Oeuvres à Tubinge l' an. 1563. *Tant de petits livres réduits en un corps ne ſe ſont pas moins perdu que ſi on les eût laiſſez dans leur diſperſion. Il n'en fit guere pour leſquels je me ſente plus de curioſité; que pour ſa Critique de Leandre Alberti, & des Letters de Claude Ptolomée.* Huic raritatis cauſæ, qua libros minutiores ob pretii molisque exilitatem facillime diſparere dixi, adjungo aliam, ipſi e diametro adverſam, nimiam ſcilicet quorundam librorum vaſtitatem. Seculum præſertim XV. ferax fuit grandium ejuscemodi voluminum, in folio foliiſſimo, uti facete appellat elegantiſſimus Ægidius Menagius (*d*), excuſorum, ſæpiuscule nonniſi rudi indigeſtaque mole ſpectabilium, qualia non pauca oſtentant Bibliothecæ publicæ, cumprimis a monachis olim extructæ. Haud facile hujus commatis libri recuduntur, nec a multis ob pretii & molis magnitudinem comparari queunt. Exemplis heic allegandis ſciens ſuperſedeo, cum in abundanti eorum copia unde exordium finemque faciam ignorem.

II. *Li-*

(*d*) In Menagianis. Part. I. p. 169.

II.

Libri apud exteros excusi.

RArius etiam apud nos comparere solent libri, in oris, a nobis remotioribus, typis exscripti, quibuscum nostratibus bibliopolis haud adeo frequens intercedit commercium. Paucissimi forsan viderunt Meletii Patriarchæ Alexandrini Epistolas ad diversas Græcorum Ecclesias, Jassii in Moldavia impressas, quibus Georgii Coresii Chiensis Disputatio de processione Spiritus S. Nili Archiepiscopi Thessalonicensis Libro duo, totidemque Barlaami, & quinque Gabrielis Seberi Monembacensis, Episcopi Philadelphiæ, de differentiis inter Latinam & Græcam Ecclesiam accesserunt (*e*). Idem quoque dicendum de libris in Wallachia excusis, v. g. Nectarii Patriarchæ operibus, Sabasti de immaculata conceptione B. Virginis, ac de Eucharistia libris, ejusdemque ἑορτολογίῳ, Jo. Comneni Itinerario Sancti Montis sive Athonis, aliisque, quos Alexander Helladius, Larissa Thessalonicensis, enar-

(*e*) Vid. Alex. Helladii Statum præsentem Ecclesiæ Græcæ. p. 9.

enarrat (*f*). Jobi librum in lingua sancta & Romanica seu Barbaro-Græca charactere Hebræo ex versione R. Mosis F. Eliæ Pobian cum ejus præfatione A. 1576. in quarti ordinis forma editum, rarissimum vocat Jac. le Long (*g*), quia nimirum Constantinopoli prodiit. Idem libelli etiam Tobiæ editionem Hebraicam, eadem in urbe A. 1517. in 4. curatam rarissimam nominat (*h*). Rarius præterea ad nos deportantur opera, in Hispania luci publicæ exposita. Hinc Biblia Hebraica & Latina ex versione Ariæ Montani, cujus quoque de varia librorum Hebræorum scriptione & lectione, & de versionis Pagninianæ defensione ibi adjecta est commentatio, in Burgo Aracenensi in Hispania An. 1581. in fol. excusa (*i*), rariora sunt. De Antonii Augustini libris Godof. Tilgnerus (*k*): *Elegantissima pariter & rarissima sunt omnia docti hujus viri*

(*f*) l. c. p. 11. sqq.
(*g*) In Biblioth. S. f. 79. (*h*) Ibid. fol. 80.
(*i*) Vid. le Long. in Biblioth. S. T. I. f. 66.
(*k*) In Nova Librorum rariorum Conlectione. Fascic. IV. p. 721. seq. In hujus Fasciculi præfatione Tilgnerus justo opere aliquando de libris rarioribus se commentaturum esse promisit, verum infelici fato præventus polliciti fidem præstare haud potuit.

viri scripta, quae inter anxius aliquamdiu quaesivi Commentarium de Nominibus Pandectarum propriis, inque eo indagando nullum non lapidem movi. Sed, quae est nostra infelicitas, irrito huc usque conatu. Utinam vero esset tandem aliquando vir eruditus, qui accuratiorem libri cari usque adeo & rari notitiam sive mecum privatim, sive cum literatis universis publice communicare non gravaretur. Hunc commentarium Tarracone A. MDLXXIX. impressum sua opera pervenisse ad amplissimum virum Cornelium van Bynkershoek, atque hujus beneficio propediem in Germania post novam Corporis Juris editionem recusum iri scribit Celeberr. Henricus Brencmannus (*l*), qui & alius libri perrari ejusdem autoris his verbis (*m*) meminit: *Rarissimus est, & ejus rei causa cum manuscripto propemodum aequiparandus, Bibliothecae Antonii Augustini librorum manuscriptorum index, Tarracone MDLXXXVI. forma, quam vocant in quarto. In eo, si recte memini, perpendit usum & autoritatem illorum librorum, in quibus adeo & eorum, qui ad jus civi-*

(*l*) In Historia Pandectarum Florentin. p. 346.
(*m*) Ibid. p. 349.

civile spectant. Vidi, nec usquam alibi videre contigit, in magnificentissima Barberinorum bibliotheca, ad quam mihi quotidianus & familiaris accessus ab Eminentissimo illius possessore perhumaniter concedebantur. Ipsam vero bibliothecam suam, omni librorum & antiquitatum genere instructam, Augustinus Philippo Hispaniarum Regi, eam adfectanti, testamento fertur reliquisse. Quot quæso libros, in Hispania typis exscriptos, memorat Gerhardus Ernestus de Frankenau, Eques Danus, cum in Sacræ Themidis Hispanæ Arcanis, Lipsiæ A. 1704. vulgatis, tum in Bibliotheca Hispanica Genealogico - Heraldica, ibidem A. 1724. in 4. excusa, qui apud nos vel perraro, vel nusquam comparent? Ne quid jam dicam de innumeris Hispanorum operibus, quorum mentionem instituit præter Andr. Schottum Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica, quem, ut alia silentio transeam, scriptores centum & sexaginta, solos Hispanos, qui de immaculata conceptione Mariæ virginis aliquid ediderunt, memorare observavit J. H. von Seelen in Paralipomenis de præcocibus eruditis p. 75.

Idem etiam de scriptis in Lusitania impressis pronunciandum est. Pentateuchum He-

Hebraicum cum punctis in folio Ulyssipone A. 1491. editum propterea rarissimum vocat Jacobus le Long (*n*). Multorum, qui in Lusitania prodierunt, librorum, paucissimis in Germania cognitorum notitiam debemus erudito authori novissimi Status Regni Lusitanici (*o*), Halæ Magdeburgicæ A. 1714. in forma octipertita luci publicæ expositi.

Pariter operum, quæ Anglia atque Italia parit, pauca plerumque ad nos deportantur exempla.

12.

Libri neglecti.

QUod vero præterea non pauci libri adeo rarenter conspiciantur, hominum incuriæ & neglectui adscribendum esse judico. Contemnuntur quandoque, abjiciuntur, mercibusque involvendis destinantur ob styli ruditatem & alias causas opera non prorsus inepta, quorum deinde copia vix ulla indagandi solicitudine haberi potest. Graviter de hoc in Dissertatione bonæ frugis plenissima de instruenda Bibliotheca (*p*) Ga-

(*n*) In Bibl. S. T. I. f. 72. (*o*) Cap. XIX.
(*p*) p. 106. Collect. Schmid. II.

Gabriel Naudæus conqueritur, ibique inter cætera: *Quid juvat*, ait, *quod Scaliger & Cardanus, duo luminaria magna superioris seculi, in hoc solo puncto collineant, dum uterque in laudibus Richardi Suisseti occupatus est, cui cognomen calculatoris datum erat, quique ante trecentos circiter annos adbuc in vivis agebat? In cælum prope hunc extollunt duumviri modo nominati, & incomparabilem pronunciant: interim scripta ejus nullibi reperiuntur, ne quidem in celeberrimis & instructissimis bibliotbecis! Aut quænam vestigia restant sectatoribus Occami, Nominalium principis, ex quibus spem concipere illis liceat, se aliquando visuros ejus opera, nec in æternum ea desideraturos? quando magnus ille Avicenna* (q) *resurget, & omnes philosophos conspectu suo solabitur? certe parum judicii afferre mibi videntur ad delectum & cognitionem librorum, qui tales autores insuper babent, quorum gratia omnes anguli perreptandi essent, omnes foruli excutiendi, vel ob ipsam banc raritatem suam; quid quod in posterum manuscriptorum loco nobis esse poterunt, quia spes omnis ferme decollavit, eos unquam sub prælo recusum iri,* Ver-

(q) Opera Occami Lugduni A. 1495. edita, nec non Avicennæ, ex Latina scilicet versione, Bibliotheca publica Memmingensis possidet.

Versiones Bibliorum Germanicas ante Lutherum publicatas ex hac potissimum causa rarius jam inveniri autumo, quod nitidioribus & præstantioribus Megalandri nostri aliorumque succedentibus subhorridæ illæ & incultæ spretæ ac abjectæ fuerint. Vel ob id tamen quovis studio colligi & asservari merentur, ut exin conjicere possimus, quantum debeamus B. Luthero, qui nobis oracula divina eleganti & concinna oratione exposuit, atque ex ipsis sacris fontibus labore plane Herculeo sua hausit, cum plerique omnes, qui ipsum antecesserunt, fontibus posthabitis, vulgatum præcipue interpretem, quem tamen ipsum sæpius haud assecuti sunt, transferendum sibi sumserint.

Ipsas etiam primas editiones versionis Biblicæ, a Luthero factæ, negligentia hominum rariores effecit. Nunc vero agnoscunt eruditi & æqui rerum æstimatores, prima illa beati viri tentamina in opere Biblico Germanice edendo dignissima esse, quæ cimeliorum loco habeantur. Sensim sensimque is translationem suam immutavit, correxit, ac nitidiori sermonis genere expressit. Non tamen diffiteor, priores interdum ejus cogitationes posterioribus præferen-

ferendas mihi videri. Res profecto delectationis plena magnique usus est, primas illas versiones cum ea, qualis hodie typis exscribitur, subinde conferre. Sæpenumero illis, quibus perjucunda isthac exercitatione animum pascere licet, quæpiam, meditatione penitiori digna, subministratum iri expertus spondeo. Perutilis meo quidem judicio labor foret, si quis Bibliophilus novam nobis daret versionis Lutheri Germanicæ editionem, ita instructam, ut textum ad editionem A. 1546. curate expressum, simulque varietates e Bibliis vernaculo sermone vivo adhucdum Luthero excusis collectas, quæ nonnullius momenti esse viderentur, sedulo exhiberet. Magnum certe ex ea re fructum laturi essent sacræ exegeseos studiosi. Rarissima præsertim est, quam ad manus habeo, prima Psalterii, ab eo Germanice redditi editio, quæ A. 1524. in 8. lucem vidit. De hac Jo. Fridericus Majerus, Theologus olim Gryphswaldiensis (r): *Dolendum non minus, quam mirandum est, prioris illius interpretationis exempla omnia pene evanuisse, & incuria majorum nostro-*

(r) In Historia Versionis Lutheri p. 11.

strorum ferme intercidisse, & amissam esse illam, quam Lutherus — retineri optat, versionem. Quare non paucorum desiderio commodisque gratificaturus erat B. Franzius, qui ejusdem versionis legendæ cupidine se quoque non mediocriter flagrasse testatus est Libr. de Interpr. Script. p. 34. si, postquam exemplum ejus ab amico nactus fuit, ut ipse in præf. illius Libri p. 53. refert, eandem, quod facere decreverat, recudi curasset. Quod vero a summo illo Theologo ob alia negotia, vel nescio quibus impedimentis fuit prætermissum, proxima ut spero occasione a me opportune fiet, exemplo illius primæ versionis Psalterii Germanicæ, gratiose mihi concesso ex thesauro Serenissimi Brunsvicensium Ducis Rudolphi Augusti. Recusa autem nunc est illa in novo operum Lutheri Tomo Halensi, Ebraismi servantior, atque ab ista Germanico idiomati accommodatiori, quæ in Bibliis nostris hodie legitur, multum distans. His diebus bonis avibus nactus sum exemplum Novi Testamenti, per Henricum Stayner Augustæ Vindelicorum An. 1535. duobus voluminibus octavi ordinis in membrana expressum, quod mihi longe gratissimum est. Cæterum pleniorem aliquando Bibliorum Germanicorum notitiam nobis dabit Vener.

 J.M.

J. M. Krafftius in Historia versionis Bibliorum Germanicæ, cujus jam An. 1714. & 1716. Prodromum edidit, ex quo eruditum orbem ab ipso in hac re omnia egregia & consummata expectare posse patet.

Philippi Melanchthonis Loci communes rerum theologicarum seu Hypotyposes theologicæ quoad primam editionem Wittebergensem An. MDXXI. ferme majorum nostrorum incuria perierunt. Novæ scilicet editiones multum ab ea diversæ prioris induxerant oblivionem. Nunc autem beneficio Viri celeberr. Hermanni von der Hardt rarissimo hoc Philippi monumento rursus gaudet orbis literatus: integrum enim illud inseruit, sicut & plura rariora Dorpii, Reuchlini aliorumque hactenus neglecta & prope deperdita opuscula, Historiæ literariæ Reformationis Part. IV. fol. 30. sqq.

Pauca adhuc ex plurimis, ne nimii simus, librorum neglectorum exempla proferamus in medium. De nonnullis Jo. Boccacii operibus Paulus Jovius (s): *Obsolescunt & ægre quidem vitæ spiritum retinent Libri de Genealogia Deorum, varietateque fortunæ, & de fontibus accurate potius quam feli-*

(s) In Elog. Cap. VI. p. 23. cit. Bailio in Diction. artic. Boccace, not. (l) f. 576.

feliciter elaborati, quando jam illæ decem dierum fabulæ, Milesiarum imitatione in gratiam oblectandi otii admirabili jucunditate compositæ in omnium nationum linguas adoptentur, & sine ulla suspicione interitus, applaudente populo, cunctorum operum gratiam antecedant. Biblia Anglica, quæ vocant, Episcopalia, nova versione auspiciis Regis Jacobi I. in eorum locum succedente, omnino exolevisse, adeo ut rarissime & fere nonnisi in instructiore aliqua bibliotheca conspiciantur, ex Arnoldo Bootio refert le Long (*t*).

Minime miror, Biblia Hebraica aliosque libros eo sermone seculo XV. & circa initium XVI. divulgatos tam raro nunc reperiri. Cum enim illo tempore paucissimi e Christianis eam callerent linguam, nemoque fere esset, qui vel prima saltem ejus nosset elementa, non potuere non hujusmodi libri contemni, & tanquam inutiles rejici, qui nunc ipsa raritate rariores maximo æstimantur pretio. Solis tum Judæis relinquebantur ista cimelia. Digna sunt, quæ heic recitentur verba Melchioris Adami (*u*): *Eodem anno* (1499.) *providentia*

 Dei

(*t*) In Bibl. S. f. 432.
(*u*) In Vitis Germanorum Theologorum. p. 269. edit. Francof. 1653. in 8.

Dei bibliopola Tubingensis attulit Biblia Hebraica integra, minima forma impressa Pisauri in Italia, quæ nemo curabat. Pellicanus id audiens rogavit virum, sineret opus aliquot diebus inspicere: concessit librarius, dicens floreno cum dimidio posse emi. Audito tam parvo posse comparari, exultavit Pellicanus: adiit suum Gardianum Paulum, orans, pro se fidejuberet. Quod ubi fecisset, Croesi divitias se adeptum putavit, statimque Spiram ad avunculum scripsit, orans, ut duorum florenorum munere vel eleemosyna dignaretur, quibus pro libris comparandis pauper egeret. Statim misit ea conditione, ne se emacem ad alienam crumenam exhiberet. Quæ igitur tunc vili adeo pretio comparari poterant, neglecta olim atque nauci habita, jam ipso cariora sunt auro, & ubique fere frustra quæruntur. Hinc Jo. Buxtorfius (*x*), felix alias librorum Hebraicorum venator semel tantum ejusmodi exemplar apud Judæos se vidisse testatur. Ipsum vero illud, quod Conradi Pellicani fuit, nunc in Bibliotheca Carolina Tiguri extare observat le Long (*y*). Quanquam & propterea rariores jam sunt hujus gene-

(*x*) In Biblioth. Rabbin. p. 268.
(*y*) In Biblioth. S. T. I. p. 62.

generis libri, quod ſuis potiſſimum uſibus eos deſtinaverant Judæi, ſibique ſolis reſervare, & in omnes orbis partes ad ſuos transmittere ſtuduerant: quod ob Chriſtianorum incuriam facillime fieri poterat. Audiamus hac de re Hermannum von der Hardt (z): *Judæi quidem in Italia, Soncini Piſauri, Venetiis auſi pro ſuis privatis uſibus uti maturius typographiæ beneficio ad deſcribendos codices Hebræos ſacros, ipſorum peculium, in 4. & folio, minorique forma. Soncinates, Piſaurenſes Judæi, qui & Bombergii officinam Chriſtianam Venetam in ſubſidium ſuum vocarunt, præiverunt omnino Chriſtianis codicis Hebræi editione. Ferri poterat illud Judæorum ſtudium, quia tota res Judæorum ferebatur. Typographiæ Judæorum calere poterant impune edendis Hebræis codicibus æque ac Rabbinorum ſcriptis & commentariis, quorum tunc non parva ſeges prodiit, citra ullum adhuc Chriſtianorum uſum. Solis omnia Judæis. Nec niſi tecte & parciſſime horum quicquam in manus venit Chriſtianorum. — Italicarum illarum editionum Hebraicarum nullum adhuc circa annum* 1512. *apud Germanos uſum ſubnotavit querulo ore Reuchlinus A.* 1512. *in præfatione in Pſalmos pœnitentiales.*

 Quæ

(z) In Memoria ſeculari Ximenii. p. 45.

Quæ olim excuſa fuere opera Barbaro-Græca, cum nemo propemodum in noſtris oris ejus dialecti cognitione polleret, inſuper habita, nunc in inſtructiſſimis etiam Bibliothecis deſiderantur. Exempli cauſa hic duo duntaxat nomino: Leonardi Fortii Romani, Comitis Palatini, libellum de re militari & variis inſtrumentis bellicis, quorum expreſſæ ſunt imagines, metris conſcriptum in vulgari lingua Græca, qui Venetiis ad inſigne Sirenis A. 1531. in 8. luci expoſitus fuit: & Petri Borranæ coronam pretioſam, ubi e regione ponuntur vocabula Latina, Italica, Græca vetera & Græca, quorum hodie uſus eſt, ibidem quondam impreſſam (*a*).

Negligi etiam a plerisque ſolent libri, iſtiusmodi res pertractantes, quarum notitiam curatiorem habere paucorum intereſt. Ne exemplum hic deſideretur, rarius obvia eſſe annoto ſcripta illa, quibus invicem digladiantur ordinis S. Spiritus Fratres de primatu, quem alii domui Romanæ, alii Montis peſſulanæ vindicare ſatagunt. Paucorum in

(*a*) Horum librorum meminit Michael Neander in Catalogo operum quorundam præcipuorum in variis linguis, Linguæ Ebrææ Eromatibus Baſileæ A. 1567. in 8. editis ſubjecto, p. 561. & 570.

in manibus ea verſari, vel exinde conjecturam facio, quia in Catalogo Hiſtoricorum Fresnojo-Menkeniano, alios hiſtoriæ Monaſticæ auctores diligenter recenſente, prorſus ſilentio prætermittuntur. En titulos quorundam mihi cognitorum, partim etiam viſorum: 1. Liber de Ordine, militia & religione S. Spiritus, Gallico idiomate A. 1629. in lucem emiſſus. 2. Expoſtulatorius Libellus ſeu commentariolus digeſtus ad reſtitutionem ordinis Hoſpitalarii Sancti Spiritus, expreſſus e libro conſcripto, & offerendo Regi ſub hac epigraphe: Tabularis imago Ordinis & Militiæ S. Spiritus, in qua permulta raritate ac novitate commendabilia inauditaque ſtudioſe fideliterque inveſtigata ad honorem Galliæ & Coronæ jura aſſerenda adnotantur: itidem Gallico ſermone An. 1647. excuſus, & ſecunda vice aliquot actis & authoritatibus auctior Toloſæ typis Joan. Bonde A. 1648. 3. Bullarium ordinis militiæ & Religionis S. Spiritus, Pariſiis ex typographia Ludovici Serveti vico Mori A. 1630. 4. Fratris Petri Saulnier Galli in Archinoſocomio Romano Sub-Prioris de Capite S. ordinis Sancti Spiritus Diſſertatio, in qua ortus, progreſſusque ordinis totius, ac ſpeciatim Romanæ Domus ampli-

tudo, prærogativum jus, & œconomia dis-ferunter, adjectis aliquot tabulis æneis. Lugduni apud Guilielmum Barbier Typographum regium An. MDCXLIX. in 4.

5. Diplomata pontificia & regia ordini regulari & hospitali S. Spiritus Monspeliensi concessa cum notis, paucis abhinc annis in fol. Parisiis edita.

Pariter scripta eristica in causa religionis reciprocata, controversiis illis tandem sopitis, negligi atque hinc rarescere consuescunt. Nunquam forte lis aliqua majori animorum commotione pluribusque vehementissimis libris antagonisticis agitata fuit, quam ea, quæ olim Flacio cum aliis Theologis de peccato originis intercessit: nunc vero plerumque sparsim duntaxat & raro inveniuntur scripta, hac de controversia magno olim numero vulgata.

Sed sunt insuper non pauca opera, in prisci ævi barbarie composita, quæ, amœniori literarum luce exoriente, ob ipsam suam insulsitatem in obscuros projecta angulos aliis melioribus locum cesserunt. Bibliothecarum, a monachis præcipue olim structarum, forulis, quos ea onerant potius quam ornant, merito literis majusculis

lis inscribendum esse censeo illud πολυθρύλλητον :

Nos quoque floruimus, sed flos
erat iste caducus.

Nolo hic ineptissimorum hujus furfuris librorum recensum instituere, nec tibi pariter ac mihi gravis sim : verum saltim recitare animus est non injucunda politissimi Erasmi Roterodami verba, quibus in titulos barbarorum libris præfixos acute invehitur (*b*) : *Ita me Deus amet, ad vomitum usque nauseo, quoties quorundam delicias & stultam gloriam ex operum inscriptionibus colligo. Qui cum nihil nisi meram barbariem evomuerint, audite quæso, quam splendidis titulis suas nugas adornent, ut facile intelligas, quam delicate simii isti suos catulos adament. Alius quod somniavit Gemmulam, alius Margaritam appellat : hic Floretum, ille Rosetum inscripsit : at in medio, o bone Deus, ut nihil nisi carduos & lolium invenias. Est qui Speculum operi suo nomen dedit, est qui omnium errorum sylvam Catholicon ausus est appellare. Ineptius etiam quidam Mammetrectum, velut haustum lactis gallinacei pollicens. Sunt qui Summas & Summarum*

(*b*) In Antibarbarorum libro, Argentor. A. 1520. in 8. edito, p. 73. numeris per me adjectis.

marum Summas appellent, quasi lectori non sit alius scriptor requirendus, ubi tales sit nactus lacunas.—— Quis non (ut est in proverbio) suspendio trabem eligat, ubi videt hujusmodi voluminibus refertas passim bibliothecas, perstrepere ludos? Ex his contexi conciones ecclesiasticas, ex his colligi dogmata, quibus gubernetur orbis: ex his nos censeri Christianos, aut secus?

Taceo alios libros, recentiori ætate publicatos, qui ob futilitatem suam neglecti, adque blattas & tineas amandati, rarius occurrunt, ac incogniti fere latent. De unico ejus commatis judicium appono Jo. Christiani Lib. Baronis de Boineburg, ita ad Jo. Conr. Dietericum (c) scribentis: *Poëmata Leonardi Werneri, qui inter viros obscuros principem obtinet locum, redde propediem; libri enim obscurorum virorum clarorum monumentis editisque voluminibus sunt rariores. Claros nemo non novit, Wernerum ejusque similes paucissimi nosse queunt.*

(c) In Epistolis a Rud. Mart. Meelführero Norimb. A. 1703. in 12. editis, p. 333.

13. Præ-

13.

Præstantiores & incorruptæ quorundam Librorum Editiones.

SUpra notavimus, nonnullas variorum scriptorum editiones celebrium typographorum cura commendari: nunc instituti ratio efflagitat, ut moneamus, quasdam, quibus ipse autor vel editor se totum impendit easque præstantissimas reddidit, rariores esse & maximum iis constitui pretium. Omnium doctiorum facile illæ in se ipsa sua excellentia attrahunt animos, oculos manusque, & hinc quovis conquiruntur studio. Exemplo sint editiones Pandectarum castigatissimæ Gregorii Haloandri & Franc. Taurelli, quarum illa Norinbergæ A. MDXXIX. tribus voluminibus in forma quadripertita, hæc Florentiæ An. MDLIII. duobus tomis in folio, utraque ex Florentinis Pandectis repræsentata prodiit (*d*). Priorem suo jam tempore Jo. Saubertus (*e*) ra-

(*d*) Utramque curate & more suo erudite recensuit Henr. Brencmannus in Histor. Pandect. Florent. p. 325. seqq. & 350. sqq.

(*e*) In Historia Bibliothecæ Reip. Noribergensis. p. 87.

rarioribus Bibliothecæ Norinbergensis codicibus annumeravit, cujus verba hic appingere liceat: *Hoc peculiare videtur, quod omnium Bibliothecam adeuntium oculos ad se convertat, rapiatque Juris civilis* (præter enim pandectas reliquos etiam Justinianei Juris libros edidit) *castigatissima editio, quam Haloander, Florentina, Pisana & cæteris pluribus inter se diligentissime collatis, magno Jurisperitorum bono in hac urbe procuravit, dignissima sane auro illo, quo tomi omnes & singuli fulgent.* Et *memini, eximium quendam Juris Doctorem Altorfii quondam dicere, tantam ordinis sui homines Haloandro debere gratiam, quantam a Theologis Arias Montanus correctissima Bibliorum Hebraicorum editione iniisset.* De altera vero Godofr. Tilgnerus (*f*) ita scribit: *Est hæc ipsa in tanta apud eruditos viros æstimatione, ut hodienum haud raro L. Joachimicorum pretio redimenda veniat: immo vero ne veniat quidem, cum gratis in instructissimis Germaniæ, Galliæ & Angliæ Bibliothecis quæratur. Testes rei appellari possunt catalogi ex præcipuis non pauci.*

Sunt

(*f*) In Nova Libror. rarior. collectione, Fascic. IV. p. 710.

Sunt & aliæ cauſæ, quæ nonnullas quorundam librorum editiones, licet plures poſtea ſucceſſerint, raras pretioſasque reddunt. De Chriſtiani Druthmari, qui circa annum DCCCXL. claruiſſe videtur, opere hæc refert Guil. Cave (*g*): *Scripſit commentarium in Evangelium S. Matthæi, qui cura Jo. Secerii prodiit Hagenoæ A.* 1530. *In hoc commentario non unus eſt locus, qui hodiernæ Tranſubſtantiationis dogma adeo valide refellit, ut ſcriptores pontificii Sixtus Senenſis, Cardin. Perronius, Bigneus aliique pene ad ravim debacchentur, clament Secerium hominem Lutheranum Druthmarum corrupiſſe, idque ex fide MS. Cod. liquere. Tam effreni calumniandi libidini ut os in æternum obſtrueretur, ſimulque ut editioni Secerianæ fides & integritas vindicaretur, Edmundus Albertinus editionem Argentoratenſem anno MDXIV. triennio ante exortum Lutherum cum privilegio Imp. Maximiliani & Leonis X. inſignibus primæ paginæ appoſitis, Jacobi Wimphelingii cura ex Codd. MSS. erutam protulit, in qua juxta editionem Hagenoenſem eadem loca ad verbum reperiuntur. Necdum tamen contentionis finis.*

Phil.

(*g*) In Scriptorum Eccleſiaſtic. Hiſtoria literaria Tom. I. f. 371. edit. Genev. A. 1693.

Phil. enim Labbeus, quo jam se verteret nescius, in Albertinum invehitur, quod ubi editionem illam viderit, quave bibliotheca eam deprehenderit, non addidit; se nunquam hactenus in eam incidisse; nec mirum, cum ea diligentibus Germanis, Gesnero, Simlero, Frisio, præter Miræum aliosque recentiores fuerit ignota. Denique Albertini, hominis hæretici, & a fide ac religione majorum suorum παραβάτε, fidem sibi valde suspectam esse. Quo vero in posterum omnis hac de re dubitandi vel calumniandi ansa tollatur, monemus æquum lectorem, hanc ipsam Wimphelingii editionem extare penes eximium virum Thomam Tenison Ecclesiæ Anglic. Theologum celeberrimum.

Nonnunquam etiam contingere solet, ut editiones librorum posteriores vel castrentur vel interpolentur: unde primæ genuinæ & incorruptæ rariores habentur. Sic iniquas manus passus est inclytus liber poëticus de fatis Maximiliani I. Imp. rebusque ab eo fortiter gestis, sub tit. *Theurdank* vulgatus. Plures ejus prostant editiones, sed nulla, quæ textum integrum nec vel detractione vel additione mutatum exhibeat, præter primam, quæ Norib. A. 1517. Jo. Schönspergeri typis in folio exscripta esse fertur, & secundam, ab eodem Augustæ Vindelicor.

A. 1519.

A. 1519. excusam. Quædam exemplaria purissimis membranis impressa fuisse, aliisquè superbire ornamentis refert Vir Celeb. Jo. David Kœlerus in peculiari Dissertatione, de hoc libro Altorfii habita (*b*), qui etiam splendidum ejusmodi exemplar alicubi 200. aureis venditum esse memorat (*i*). Idem chartis quoque impressa exemplaria primæ & secundæ editionis absque coloratis figuris perrara & inter cimelia Bibliothecæ referenda esse, præsertim illa integra, & clave authoris, quæ rarissime adest, non mutilata, pronunciat (*k*). Talmudis editio Basileensis A. 1579. sq. integro codice Avoda Sara privata est; resecta quoque ea, quæ in Christum & Christianos injuria videbantur. Majoris igitur æstimantur editiones incorruptæ. Et primitivam quidem illam Venetam suo jam tempore vix centenis Imperialibus emi potuisse arbitratus est Wilhelm. Schikardus (*l*). Memorabile quid de exemplari Bibliothecæ Oxoniensis Veneto

(*b*) Pag. 39.
(*i*) Pag. 41.
(*k*) ibid.
(*l*) In præfatione Tractatus Bechinath Happeruschim.

neto narrat Michael de la Roche (*m*): *Il y a dans la Bibliotheque publique d'Oxford un Exemplaire du Talmud de Babylone, imprimé à Venise en dix Volumes in folio, lequel appartenoit à Selden. Cet Exemplaire avoit été revu, conformement aux ordres de l'Inquisition par un Capucin, qui a raturé tous les Passages touchant le Messie, la Vierge Marie, les Apôtres & les Evangelistes, & tous les endroits où il est parlé de l'Empire Romain, que le Talmud appelle Malcouth Harasha'a, Regnum impium, Ces Passages raturez ne sont point lisibles: l'Encre a tellement penetré le Papier que l'on ne sauroit même lire les mots de la page opposée.*

Primam editionem Italicam Franc. Guicciardini Historiarum sui temporis, Venetiis A. 1561. in fol. luci expositam cæteris præstare rarioremque esse censent eruditi, quod eæ ab aliis immutatæ sint, textumque authoris minus purum sistant (*n*).

Fran-

(*m*) Memoires Literaires de la Grande Bretagne. Tom. XIII. p. 492. seq. Non ita pridem in Bibliotheca publica Ulmensi vidi editionem Hieronymi Frobenianam, ita male a monachis habitam, ut haud exigua pars annotationum Erasmi a crudelibus eorum manibus expuncta & prorsus obliterata sit. Conf. Dan. Franci Disquis. de Papistarum Indicibus Librorum prohibitorum & expurgandorum. p. 178.

(*n*) Vid. Hamburg. Biblioth. Hist. Cent. VII. p. 8.

Francifci Mezeraii Hiftoria Galliæ equidem A. 1685. Parifiis in fol. recufa fuit, ab ipfo auctore emendata & aucta; attamen prima editio (*o*), quædam exhibens, quæ auctor in fecunda omittere coactus fuit, affervari meretur (*p*). Ejusdem Hiftoriæ compendium quoque prodiit, cujus priorem editionem A. 1668. pofteriori A. 1673. perfectiorem & hodie rariffimam effe monet Clariff. Dan. Maichel (*q*).

14.

Quæ fuperfunt, fummatim jam perftringam, plura alii tempori refervaturus, ne nimium mea excrefcat differtatio. Rarioribus plerumque accenfendi funt libris, qui propriis autorum fumtibus prodeunt. Ex hac ratione difficulter comparari poffunt Jo. Wolfii JCti Lectiones Memorabiles & reconditæ, opus utiliffimum & immortalitate dignum, quod Lauingæ A. 1600. duobus voluminibus in fol. excufum fuit. Rariffima

(*o*) Tomus I. prodiit Parif. A. 1643. II. A. 1646. III. A. 1651.

(*p*) Vid. Hamburg. Biblioth. Hiftoricam Cent. I. p. 84.

(*q*) In Introduct. ad Hiftor. Liter. de præcipuis Biblioth. Parif. p. 146.

ma ſunt Nicolai Marſchalki Thurii ſcripta, ſcilicet Annalium Herulorum ac Vandalorum Libri VII. Roſtochii in fol. A. 1521. editi: Deflorationes antiquitatum ab origine mundi ibid. 1522. in fol. Hiſtoria aquatilium Latine & Græce cum figuris A. 1520. in fol. ibid. Inſtitutionum Reipublicæ militaris ac civilis Libri IX. A. 1515. in fol. Impreſſa fuere hæc opera in typographia privata, quam domi ſuæ habuit Marſchalkus (*r*).

Rarius denique maximam partem comparent Chronica civitatum, vernaculo ſermone vulgata: plurima enim eorum exempla ab ejus urbis, cujus res deſcribunt, incolis, etiam illiteratis coemi, pauciſſima ad exteros deportari ſolent. Hoc unum coronidis loco jam adjicio, præter ſupra memoratos paſſimque dein citatos authores rariorum librorum notitiam ſuppeditare magnum illum Polyhiſtorem, Thomam Crenium

(*r*) Vid. Hamb. Biblioth. Hiſt. Cent. II. p. 262. ſqq. De Typographiis privatis plenius aliquando aget Academiæ Altorfinæ imo orbis eruditi ornamentum D. Guſt. Georg. Zeltnerus, qui ſchedas per paucas beati Fratris, eo de argumento relictas, pluribus aliis obſervationibus locupletavit: ut ipſe Venerandus Vir per literas humaniſſimas me certiorem fecit.

nium cum in Animadversionibus Philologicis, tum in aliis scriptis; Catalogum item Bibliothecæ selectissimæ A. Alberthomæ, Ecclesiastæ, dum viveret, Lugduno-Batavi, qui A. 1724. in 8. prodiit. In eo enim passim, quinam libri præ cæteris rariores sint, indigitatur: etsi hic eum in censum nonnunquam referri satis adhuc obvios inficiandum haud sit. Præterea ex novissima editione Roterodamensi Dictionarii Historico-Critici Bæliani varii hujus generis libri cognosci possunt. Ad ejus namque calcem annexi fuerunt Articuli quidam in ipso opere propterea ex parte omissi, quod diversorum autorum opera, e quibus in MSto suo Bælius loca nonnulla, plenius inserenda, initialibus saltem & finalibus verbis allegaverat, quovis licet studio adhibito impensisque etiam sumptibus (uti monet librarius) inveniri haud potuere, ut adeo lacunæ adhuc non paucæ in nitidissimo isthoc opere supplendæ aliorum industriæ restent. Unde de illorum raritate judicium fieri potest. In gratiam igitur eorum, qui recentissima Lexici Bæliani editione non sunt instructi, huc adscribemus horum librorum titulos, notatis simul paginis, ubi Bailius eorum meminit.

Berault Defenſe de la Vocation des Miniſters. p. 3041.
Bouchin Plaidoyes. ibid.
Conzan de Hæreſium incremento. ibid.
Ludovici Carbonis Introductio in Logicam, Venetiis A. 1597. in 8. ibid.
Oeuvres & Meslanges Poetiques de Pierre le Loyer. Pariſ. 1579. ibid. & p. 3051.
Reflexions ſur le Preſervatif, &c. p. 3042.
Appendix Apologiæ Franciſci Montani pro Societate Jeſu in Gallia. p. 3045.
Georgii Braunii Catholicorum Tremonenſium Defenſio. p. 3046.
Jacobi Horſtii Epiſtolæ Philoſophicæ & Medicinales. Lipſ. A. 1596. in 8. p. 3047.
Jouberti Liber de erroribus vulgi, a Jo. Bourgeſio Latine redditus, ſcholiisque illuſtratus. p. 3048.
Hoſii Opera ex editione Stanislai Reſcii Colon. apud Cholinum. A. 1584. p. 3049.
Jo. Laſitii Hiſtoria Fratrum Bohemorum. ibid.
Fronton du Duc Refutation de la prétendue Verification du Sieur du Pleſſis. p. 3052.
Naudæus de Antiqu. Scholæ Medicæ. p. 3054.
Sophocles ex editione Ratalleri cum præfat. Adriani Mylii. p. 3055.
Meynier le Port-Royal & Geneve d'intelligence contre le tres Sainct Sacrement de l'Autel. ibid.
Camdeni Hiſtoria Reginæ Eliſabethæ. p. 3056.
Vincentii Baronii Apologia Ordinis Prædicatorii. p. 3058.
Wendelini Centemplationes Phyſicæ. p. 3074.
Tilemanni Bredenbachii Sacræ Collationes. p. 3076.
Camerarii Meditationes ſubciſivæ, Gallice verſæ a Simone Goulart. Lyon. 1610. p. 3075.
Torelli del Debito del Cavalliero. p. 3076.
Pleſſii Reſponſio ad præcipua capita Cancellariæ Bavarico-Anhaltinæ. p. 3078.

EIII-

II.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

JOANNI BORCHOLDO

IC. CLmo.

perſcriptus ab

JOANNE CASELIO. (a)

HELMSTADII

In academia Iulia excudebat Iacobus Lucius.

CIↃ. IↃ. XCIV.

(a) Omnia ſummi hujus Viri Opera jam dudum literati orbis plauſum meruere, cum ſtyli nitore, tum rerum præſtantia ſe æquis eruditionis exquiſitæ æſtimatoribus commendantia. Hunc igitur ἐπιτάφιον, rarius obvium, ac inſtituto meo apprime convenientem, integrum hic inſerere viſum eſt.

Οὐ ΒΟΡΚΟΛΔΟΣ ἀπὸ τριόδυ ἔμολ', οἷάτις ἀγνώς·
σεμνοῖς δ' εὐπατρίδης ενὶ ἤθεσιν εὐπατριδάων
ἤχθη ἐπισαμένως καὶ παιδαρέυ ἀπὸ τυτθὺ
Μυσάων ὕπο παιδεύθη σοφίη ἐνὶ πολλῇ,
Λητοΐδαο κελευομένυ καὶ ῥέρξε μίν Ἑρμῆς·
ἐς δὲ τέλος ποτὶ ναὸν ἀπήγαγεν ἀγλαὸν εὔνυς
δῖα Θέμις, νέον ἄνδρ' ἀποδείξασ' αὐτίκ' ἄμεμπτον
εὐνομίης ἱερῆα, δίκης εὖ εἰδότα πάσης.
ὡς δὴ καὶ νομικῶν ἀνδρῶν κορυφαῖος ἐγένετο,
πολλοῖς ἡγεμόνευσι, καὶ αἰδοίοις βασιλεῦσι,
καὶ πολίεσσι φίλος πάσαις, πάντεσσι δὲ καφθλοῖς·
Εἰ δ' ἀπέβη, τί τό δε; θνητοῖς φῦναί τε θανεῖν τε
πᾶσιν μοῖρ'· ἀνδρὸς δ' ἀρετῆς κλέος ἔποτ' ὄλοιτο.

Ἰωάννης Κασήλιος.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ
IOANNI BORCHOLDO
Iurisconsulto eximio
perscriptus ab
JOANNE CASELIO.

T in satis adhuc gravi morbo, & ex eo ipso, ita loquar de eximio iurisconsulto Ioañe Borcholdo, quando eius obitus in hoc meum tempus incidit, nec viri diuturnum eundemque gravissimum morbum, quicum conflictatus fuit, querelis nouis deplorabo: muliebre enim hoc sit, & alienum à vitæ nostræ instituto: multò verò minimè mortem, qua finem imposuit negotiis mortalium & miseriis, quas, quamdiu hunc solem aspicimus, perpetimur: certè omnes omnibus quocunque tempore expositi sumus. Conuertam me ad ea, quæ avertunt à luctu & dolore, & in quibus est decus, & dignitas. Nec etiam pingam, nec referam, quæ in vulgus ampla sunt, & aliquid amplitudinis in se forsan habent. Proinde non dicam de viri patria, fœcundissimis Saxoniæ Salinis: nec recensebo

Ee 5 eius

eius maiores & gentiles, qui eorum noſtra quoque memoria floruerint, & in hunc diem floreant: quod in optimatum ſtatu facilè, & perpetuum eſt. Si enim in vllo alio, in hoc ad virtutem, & ſuam ciuitatem ſedulo educantur, modò quis rationem rerumpubl. intelligat & conſiderauerit: id verò Lunæburgi religioſè fieri, fugit omninò neminem. Adminicula etiam virtutum præcipuarum ſingularia minimè negligunt. Plerique enim optimates liberos ſuos bonis litteris erudiunt à pueris. Intelligunt enim teneros animos ita mirificè ad humanitatem informari, & paullatim ſalubrium conſiliorum copia, quibus aliquando vtantur, rectiſſimè inſtrui. Hæc litterata educatio Joanni Borcholdo, eiusque fratribus domi primum obtigit. Quam etiam vrgebat Statius Borcholdus pater, vir ſapiens, quem annos quadraginta primo loco ſententiam in ſenatu dixiſſe accepimus. Cedebat autem hoc feliciter, quod vir doctiſſimus Tullichius iuuentutem rectius docebat. Exploſa enim inueterata barbarie, elegantioribus litteris familiares primus ſumma diligentia imbuebat. Hac etiam de cauſa factum fuiſſe exiſtimo, vt nec puberes, nec ephebi primulum in academias mitterentur:

nec id reprehendam, si simul etiam animi eorum, & mores liberaliter informentur: quod illo magistro fiebat, neque in domestica disciplina isto loco negligebantur. Maturè demum in academias, quæ in Germania multæ sunt, & tum doctissimis moderatissimisque viris florebant, missi fuerunt: Ioannes ê patria Vitebergam ad Albim. Quis ibi illo tempore status fuerit, est hodiè quoque in memoria & sermonibus hominum. Melanchthon enim docebat primo loco, habitus & dictus præceptor merito suo, de cujus doctrina, fide, bonitate, animi moderatione satis ex dignitate dici non potest: multique viri, multis in rebus similes Melanchthonis: eius certè vestigiis plerique insistebant, nec poterant aliter. Plures enim exemplo non inuitant solum, sed cogunt etiam ad similia instituta reliquos: id valere, & fieri in vtramque partem, non attinet multis ostendere. Quis enim non videt, qui meminerit, aut spectet, quæ ab illo tempore non vno loco gerantur hactenus? Erat Ioannes Borcholdus prorsus natura ad omnem humanitatem factus; nec erat omninò vllum in eius ingenio asperitatis vestigium: quod si fuisset, in eiusmodi animi spinis euellendis fecissent

sent suum officium litteræ: quæ in alteram partem officium suum fecerunt egregiè: dum natiua illa bona, quæ dixi, & religiosè conseruarunt, & mirificè auxerunt. Eius rei argumenta in Borcholdi omnibus vitæ partibus extiterunt, siue quid priuatim, siue publicè, siue domi, siue foris, siue seriò, siue obiter, quasique aliud agens, gereret. Nec dubium est, quin doctissimorum hominum, quos dixi, optimis illis exemplis ille mirificè fuerit confirmatus, quasique animo corroboratus. Est multorum seculorum consuetudine receptum, vt se fortunatiores quique ad studium iuris conferant: nec omninò res caussa caret. Multæ enim sunt & graues, & necessariæ. Idem igitur & ille agebat, non solum magno cum profectu, sed magna etiam cum laude. Non enim id agebat aut oscitanter, aut negligenter. Sic enim erat in illo legum studio, vt simul etiam Græcas Latinasque litteras, multos annos singulari diligentia coleret: id est vtriusque linguæ & scriptores alios, & oratores, & historias, legeret. Etenim, qui hoc neglexisset, ei iter ad eloquentiam, & prudentiam ciuilem obstructum, acceperat: nec eum eius rationis deinceps vnquam pœnituit. Non

solum

ſolum enim eam ipſam ſemper prædicauit, & aliis commendauit, ſed etiam eiusdem maiori natu filio auctor extitit. Atque eam ſecutus fuit Statius, & in ea ipſa perſeuerat cum fructu maximo. Dum hic viuo, qui ſunt anni pauculi, pater non ſolum cætera, ſed hoc, quod in infimis eſſet, mihi ſupra modum prædicauit: quantulam haberet Græcæ linguæ peritiam, eam ſibi magno vſui fuiſſe, & ſe hoc adminiculo in multis grauiſſimis materiis eruendis & explicandis, magnoperè fuiſſe adiutum. Ego, etſi futuro iurisconſulto eam linguam omninò neceſſariam eſſe nequaquam dixerim, tamen tanti viri ſententiæ libenter ſubſcribo. Intelligo enim, eorum eſſe aliam conditionem, qui in academiis principe loco docent, & commentarios tranſmittunt ad poſteros: quorum vtrumque ipſi ſtudio fuit. Quoniam verò Borcholdus in iuuenta etiam & eleganter eruditus, & in altero ſtudio cum æqualibus ità profecerat, vt plures ſuperaret, cogitationem quoque ſuſcepit de longinguis etiam terris adeundis, ſicut in more poſitum eſt Germanis. Quo nomine laudo noſtros homines, qui, & quid alii agant, & cuiusmodi doceant, videre, & audire cupiunt, vt non ſolum doctiores,

ſed

ſed etiam cæterarum rerum peritiores domum reuertantur, atque ita demum, non illotis, vt aiunt, manibus, ſed ſic ſatis inſtructi, accedant ad rempublicam. Plerique mortalium non tàm quod rectum, quàm quod neceſſarium eſſe ſentiunt, compendiis ſuis, & lucro ſtudent, &, quod in ipſis eſt, augendo patrimonio non ſemper neceſſitati, ſed ſæpè magis cupiditati obſequentes, dies noctesque, relictis aliis, incumbunt. Ex iis domi finem ſuum non omnes aſſequuntur. Alii & ingenioſiores, & eius rei ſtudioſiores, terra marique illud negotium vrgent, nec etiam deterriti, vel inſidiantium, vel tempeſtatum periculis. Ad eas autem gentes ſe conferunt, vnde quamplurimum commodi auferant, quamuis illæ incultæ, ſiue barbaræ, ſiue etiam prorſus immanes ſint. Noſtrum contrarium eſt conſilium, qui virtutem & ſapientiam ſectamur, ſpretis ſiue præteritis reliquis omnibus, de quibus ſummæ inter homines contentiones, atque digladiationes ſunt. Illa autem non niſi in longè cultiſſimis populis inuenias: cuiusmodi eſſe ſcimus & prædicamus ſupra cæteros Galliam & Italiam: quibus, ni fallor, cæteræ quoque gentes, in quibus humanitas locum

habet,

habet, eam laudem absque inuidia tribuunt. Mihi nunc animus non eſt eos inter ſeſe comparare: neutros autem errare exiſtimo, nec hos, qui ſe in Italiam, nec illos, qui in Galliam propter vberiorem ingenii cultum, & vſum aliquem rerum, conferunt. Borcholdus noſter in Galliam iuuenis profectus fuit, nec mirum, quod ipſe egregrè politus, virum longè politiſſimum præ aliis ſibi adeundum & audiendum cenſuit: quo duce id, quod maximé vellet, ſe rectiſſimè adepturum confideret. Nobis adoleſcentulis jam tum paſſim gentium clariſſimum erat nomen Iacobi Cuiacii: & ab eo tempore clariſſimum eſt: quod nec inuidia negare poſſit, nec malevolentia: nec his etiam indignantibus & aduerſantibus, illud Cuiacii nomen vllis deinceps ſæculis abolebitur. Non me fugit, iam ab initio alios aliter de illo viro ſenſiſſe: cui otium eſt, ex plurium ſcriptis contraria de ipſo iudicia forté cognoſcet. Primùm, homines longè doctiſſimi, viri ingenium, & eximiam multiplicemque eruditionem ſemper admirati fuerunt, & ingenii monumentis paſſim in cœlum extulerunt: ſic enim illi ad vnum omnes ſentiebant, maximum adiumentum ad diſciplinam iuris ciui-

lis

lis attulisse, & multas eius partes præclarè illustrasse Cuiacium: certè, quin omnes ingenii neruos eò intenderit, nemo nostrûm dubitat. Meri autem iurisconsulti, & ab omni reliqua liberali doctrina vacui, Cujacii nomen & lucem non tulerunt, & ex quo, nisi fallor, multa singularia, aut saltem paucula discere potuissent, ei non solum omnem legum ciuilium scientiam auctoritate, siue arrogantia sua derogarunt, sed vix etiam locum in infimo subsellio hominum eruditorum reliquerunt: & quem omnes doctissimi homines longè doctissimum prædicarunt, quidam iniqui & absurdi ingeniorum existimatores, in rebus nihil aut parum admodum videre iudicarunt. Vidi tamen etiam in manibus habere commentarios Cuiacii, qui præter volumina jurisconsultorum alia non tractassent: quibus commentariis vti fortassè falsum non sit: vbi eos sequaris, nec id fortè quiuis iudicauerit. Fieri enim non poteſt, vt quis ita inueniat & perscribat omnia, ne quidquam omnium desideretur: & habent primi homines sententias interdum suas, quæ vt non temerè repudiandæ sunt, ita non semper amplectendæ. Verùm pro tanto viro res loquitur. Mea non nimium laborabit

rabit oratio. Visum fuit Borcholdo, præ cæteris doctoribus huic eximio operam dare, quod visum fuerat, & deinceps visum fuit multis aliis ingeniosissimis doctissimisque iuuenibus: quorum audiui neminem, quem instituti sui pœnituerit: plerique sibi mirificè de sua illi data opera gratulati fuerunt: imprimis autem hic noster. Nec tamen ipse magistrum suum, quamuis nobilem, vt Samium philosophum audiebat: nec vmquam eius mancipium, aut cuiusquam esse voluit: sed semper veritatis cultor & interpres, etiamsi illius doctoris sui vestigiis potius, quam aliorum insistere maluerit. Porrò quod studiosi sapientiæ semper secuti fuerunt, vt & studiis, & peregrinationi ea caussa susceptæ non parum temporis tribuerent, in eo ipso se quoque prudenter gessit. Etenim, cum optatissimo magistro suo annos tribuisset quinque, totidem & perlustrandæ Galliæ, & audiendis cùm aliis hominibus doctissimis, tùm iurisconsultis eximiis tribuit, vt virtute doctrinaque cumulatior in patriam rediret. Non poterat ei exprobrari quod multis, quibus suæ res non satis cordi sunt: Nihil esse turpius, quam domo abesse diu, multosque adeò annos, &

earum rerum, propter quas omnia institueris, vacuum reuerti. Borcholdus igitur, vir doctissimus, & iurisconsultus ad suos rediit, suoque aduentu mirifica voluptate & ipsos, & patriam perfudit. Tanta virtus, tanta doctrina latere non potuit, neque debuit. Fama verò maturè eum anteuertens, non solum in patria, sed passim etiam disseminauerat, quantus ille vir domum reuerteretur: ac venit ea ad mare Balticum, Rostochium vsque, vbi ipsiné, an illis hominibus? multum conciliaret boni. Hoc vt magis intelligatur, quædam altius aperire, necesse habeo. In quibus exponendis ea cautione vtar, qua potero, ne quis quid iure reprehendat. Fortasse enim omnium calumnias ne cautissimus quidem euitauerit. Quæ controuersa sunt, aut esse possunt, non attingam, nec vllibi meum iudicium interponam. Perturbatissimus erat tum status reipublicæ Rostochianæ & graviter omnibus suis partibus periclitabatur, adeò vt vix spes vlla salutis appareret. Tempus indicabo, & historiam, vt dixi, perstringam breuissimè, quam, qui prorsus ignoret, ei virtus, doctrina, industria, fides Borcholdi innotescere non potuerit. Quo tempore acre & diu-

diuturnum bellum terra marique reges, Fridericus II. Daniæ, & Ericus Sueciæ, inter se gerebant, illius belli initio grauis seditio gliscebat quoque Rostochii: vix discerni poterat, populusnè, an optimates plus valerent: hi se primos putabant, & fortè erant, sed plebeji omnia ad se referri volebant, & sibi rationem reddi, si quid gestum esset: quod subire senatui fortè graue foret: hinc insurrexit plebs adversus patres, vnius alteriusúe improborum & vilissimorum ciuium clamoribus & furiis excitata: ipse vidi, vt senatum in curia, quasi in carcere occlusum tenerent, vt, quæcunque vellent, extorquerent, vt vigilias per oppidum ducerent & distribuerent: iacebant leges & consilia: senatus quotidiè deliberabat, consilium capiebat cum maritimis vicinis sociis ciuitatibus: proficiebatur parum; appellabantur & principes Megapolitàni, qui auctoritate sua initio parum proficiebant: deferebatur etiam negotium ad imperatorem Maximilianum II. imperator mandabat principi Ioanni Alberto, vt de tumultu compescendo sedulò cogitaret: quod ille, occasionem hanc nactus, minimè negligendum sibi putauit, etiam eam ob caussam, vt in ordinem redigeret, qui

imperio principum, id eſt, ſuo & fratris, minus dicto audientes eſſe putarentur. Anno eo peſtis etiam irrepſerat in vrbem: tamen ſubitò, & penè clam conſcriptis quibusdam copiis, princeps ad vrbem venit, exſpectatus etiam à patribus: ſed alio longè exitu, quàm ſperabatur. Perſuaſum fuit ciuibus, vt princeps cum copiis intromitteretur, & quæ perturbata eſſent, videret, rebusque compoſitis, gratiam à ſuis reportaret. Qui conſiliis militaribus præerant, vrgebant, vt arma ciuibus adimerentur: id repentè cum incredibili dolore ciuium factum fuit; decretum item, vt idoneo loco caſtellum oppido imponeretur. Quæ cum & alia ad principem Vlricum conſortem imperii referentur, & ipſe accurrit. De caſtello, id deſignatum exſtrui ceptum: vt turbatis rebus, multa noua, & grauia omnia erant, & multò grauiora metuebantur: excors erat & exſanguis ciuitas: nec quicquam ſpei reliquum, niſi quantum leges imperii patefaciebant. Sunt enim leges de pace publica contra vim, ſi quis ſe ea fortè premi exiſtimet, quarum præſidio omnibus ordinibus vti rectè licet. Ibi cum opus eſſet ſenatui populoque Roſtochienſi cùm aliis viris prudentibus, tùm

legum

legum peritissimo quoque, nihil prætermiserunt, quod sibi ex vsu futurum crederent: atque etiam Borcholdum tùm ad consulendum, tùm ad docendum in academia, accersiuerunt. Docere cœpit vir doctissimus summa cum laude & profectu auditorum, vnde quoque celebrior fuit illa academia, & ipsius opera expetita etiam á pluribus: in negotiis verò illis publicis sese gessit, vt bonum ciuem, virum sapientem, & eximium iurisconsultum decuit: quæ omnia singulatim explicare, nec fortè meæ facultatis est, nec adeo angusti loci. Erat, vt natus in florente repub. libertatis ciuium amans, & consilio semper, impetu nunquam vtebatur, quin si qui quid temere vellent, eos ratione & facundia retrahebat: in tractando autem negotio à filo legitimo iuris, latum vnguem non abibat: itaque ipsos annos nouem & ornamento fuit academiæ, & præclare de ciuitate mereri perrexit. Quanta autem eius viri merita sint, testatur tùm ipsius ciuitatis, tùm singulorum erga ipsum beneuolentia, & ipsius meritorum prædicatio, tùm eius desiderium perpetuum, ex quo inde sese aliò commoverat. Sub id tempus æmulatus alios principes, fundauit nouam academiam, quæ de conditoris no-

mine ſtatim initio Iulia fuit dicta: noſtram hanc dici intelligitis. Prima ejus fuit cogitatio de doctoribus: ita fit, vt hic de me dicere primum neceſſe habeam: hoc non niſi modeſtè faciam: Facta fuerat mei mentio in ſenatu principis vt hominis eruditi, & tot annos iam in docendo verſati, & Brunſuigii. Dux igitur, cum me unum de ſuis ciuibus intelligeret, ſine dubitatione acciri iuſſit, ipſe mihi ſuam ſententiam expoſuit, benigné me audiuit, perliberaliter mecum egit. Quoniam verò magna beneficia á puero à duce Ioanne Alberto Megapolitano acceperam, & Roſtochii domum habebam & familiam, meum eſſe exiſtimaui, vt illum ipſum compellarem: itaque feci, & impetravi quod vellem, iamque de migratione penè certus eram: quæ vt impedita fuerit, neſcio an queri liceat. Non eram incognitus, nec eſſe fortè debui, homo neque tum obſcurus, vbi eſſet aliquid litterarum, tamen viſum fuit vni ex me quærere, de quibus mihi reſpondere vel non erat integrum, quod mea perſona inferiora eſſe ducerem, vel nequaquam meæ profeſſionis & ſcientiæ. Ita quod minimé ſperaveram, ipſe profectò inuitus & dolens, ſubindignante etiam mihi, vt aiebant, non-
nihil

nihil ipſo duce Iulio illo tempore locum non mutaui: nunc hæc cur inſerenda putauerim accipite: In illis ſermonibus, quos dux Iulius tunc mecum in arce Guelfia habuit, aiebat & iterabat: Mihi, inquit, curæ cordique eſt, vt moderatiſſimi & doctiſſimi quique in academia mea Iulia doceant (quam identidem filiam appellabat, & quibus multis aliis nominibus res chariſſimas notare conſueuimus) ſed vtar potiſſimum ciuibus meis: quæ cauſſa eſt cur te vocarim; & eos munificè habebo. Ibi tum facta fuit honorifica etiam mentio, & aliorum, & Borcholdi noſtri, quem ex patria princeps optimus ſtatim etiam pro ſuo habuit, & de eo accerſendo, ut academiæ potiſſimum ſeruiret, conſtituit: litteras ad eum in eam ſententiam paullò poſt dedit. Litteræ principis adeò clementes Borcholdum ſanè mirificè affecerunt, nec paullò magis, quam vllæ aliorum principum. Aliquoties enim & antè, propoſitis præmiis, aliò accitus fuerat, & ſanè etiam in academiam Vitebergenſem à ſeptemuiro Saxonum Auguſto, qui in homines doctos mirè ſemper munificus extitit. Verùm quas dixi litteræ, primæ omnium eum ſingulariter commouerunt, ſed non ita ſubitò permouerunt. Etſi

enim morem gerere principi ſupra modum cupiebat; tamen id magnum opus, quod aliquot iam annos cum præcipuis agebat, minime ſibi relinquendum eſſe rectè iudicabat: acceſſit populi fauor, qui eum dimittendum non ſolum tali tempore, ſed virum tam benè meritum non putabant, tamen cum in vrbe eſſent ſedatiora omnia, & non quidem optato, ſed multo certè meliore loco, quàm paullò antè fuerant, ita facilius dux Iulius obtinuit, vt Borcholdus lubens, concedente republica, migraret in academiam Iuliam. Lis enim pendebat, quæ pluribus annis duratura crederetur: etſi id ſecus accidit, vt multa in rebus mortalium alium euentum ſortiuntur, quàm quem ipſi præuiderint ſuſpicatiúe fuerint. In hunc locum etiam conferam, quod omittendum non eſt, etſi tempore aliquando poſterius. Cum enim annis interiectis pauculis Fridericus II. rex Daniæ grauiter ferret controuerſiam, quæ Roſtochienſibus erat cum duce Vlrico ſocero ſuo, ipſe vltrò plus, quam auctoritatem ſuam interpoſuit, & Roſtochienſes, bono tamen ſuo ipſorum & totius Megapoleos, pænè coëgit, vt nouam rationem inirent, & iuris ſui, & principum gratiæ retinendæ. Non poterat ciuitas in

tam

tam ardua deliberatione carere Borcholdi consilio, etsi pridem abierat. Advenit igitur ille rogatus ad tractationem negotii, quæ instituta fuerat in aula Gustrouiana. Quid multis? & huius, & sapientium plurium, quibus pax, & salus publica curæ esset, illæ lites non tam compositæ, quàm penitus sublatæ fuerunt. Ciuitas cum ducibus suis in gratiam rediit, eadem apud regem gratiosior esse cœpit: rex ipse è vestigio suæ erga ilios ciues benignitatis non dubia signa edidit. Borcholdus autem, quod hic præcipuè dicendum erat, non solum veteres amicos sibi multò arctius deuinxit, sed etiam sapientiæ laudem ab iis reportauit, quibus, quod aduersæ partis res administraret, carus admodum esse non potuerat. Nunc ad institutum redeo. Magna fuit in hac academia Borcholdi exspectatio, cuius etiam magno bono aduenit. Ad eius enim famam multò plures aduolabant; atque ipse omnium exspectationi facilè satisfecit, docendo, scribendo, consulendo: quæ munera academica etsi sola se gesturum credidit, tamen & ad principis negotia accersitus fuit. Quî autem benignissimo & humanissimo principi eam quoque operam is negaret, qui familiari vix aliquid negaret? Ita

ſemper habuit negotiorum & laborum ſatis, quorum & fuit tolerantiſſimus, fretus viribus corporis, & firmitate ingenii. Quin cum aliquando à me moneretur, vt ſibi nonnihil parceret: ſubridens inquit, ſatius eſt in officio concidere, quàm ignauia & voluptatibus turpiter perire. Vt autem, quæ ſibi onera imponi pateretur, toleraret rectius; tractationem rei domeſticæ, quamuis amplæ, & multis partibus difficilis, à ſe remouit, quantum potuit. Cui autem rem familiarem potius crederet, quam uxori prudentiſſimæ, ipſe in re lauta, & laboribus domeſticis probè educatæ? Quod igitur marito erat neceſſarium, eidem in tantis occupationibus, à quibus aliò reſpicere vix vmquam poterat, percommodum accidit. Eidem vero etiam omnem curam educandarum filiarum reliquit. Earum duas maturè viris præſtantibus in matrimonium collocauit, primam patricio Brunſuicenſi Burcardo Napio: ſecundam Gottingenſi patricio, populari meo iuriſconſulto Ieremiæ Richelmio. Educationem autem filiorum ſibi reſeruauit, deque ea ſapienter conſtituit, quod & res ipſa loquitur. Namque de impubere bona magnaque ſpes eſt, alter, poſtquam de ſententia patris in litteris

& le-

& legibus educatus & eruditus fuit à paruo puero in multam iuuentam, paternis vestigiis feliciter & singulari cum laude insistit, nec se ab instituto vllo unquam tempore vllis rationibus dimoueri patietur. Cum Borcholdus huc Rostochio primùm veniret, splendidè, vt homo magnificus ædificauit: cumque splendidè habitaret, statim ab initio ferè an vltimum vitæ tempus illustres hospites domi habuit. Erat igitur illa domus tum musæum atque Themisteum iurisconsulti doctissimi & clarissimi, túm aula semper plurium principum: vtrumque magnum, sed majus alterum, quod minus admiratur populus. Animos atque oculos commovet celebritas, sed in eadem re molestiæ inesse & laboris plurimum, testis ipse sum locuples: cujus domi semper quoque primatum & fortunatorum hominum filii vixere litterarum gratia. Ex iis, quæ antè exposui, videre est, fuisse Borcholdum gratiosum admodum apud ducem Iulium: maius est, nec id prætereundum censeo, quòd singulari illa gratia non abusus ad auaritiam, sed usus fuit ad beneficentiam. Auctoritate enim sua sæpè multos commendabat principi, vir, vt initio quoque dixi, ad humanitatem natus, & doctus ad beneficentiam.

In

In quo beneficentiæ genere, etsi me magno studio cautissime gessi, tamen periculi esse non parum, deprehendi aliquoties: non solum quia interdum specie fallimur, sed multò magis, quia, quem commendauerimus, eum ab omni parte integrum præstare etiam debemus. Fuerat à me ille olim verè laudatus ad ducem Iulium, & ipse apud illum ipsum mihi gratiam retulit, cum semper sedulò id ageret cum paucis aliis, vt tandem ego quoque migrarem in academiam Iuliam. Diu obstitit aliud ex alio, ac sanè ab annis pluribus. Quam autem ipse princeps idem vellet, tùm litteris testatum fecit perbenignis, tùm oratione, qua voluntatem mei ornandi prolixè item declarabat, cum me iterum non alia de caussa vocaret in arcem Guelfiam: vrsit tamen imprimis, à quo ego profectò non abhorrebam, anno abhinc quinto: ac futurum erat quod euenit, sed sub id tempus dux Iulius rebus humanis exemtus fuit. Patri successit filius Henricus Iulius, magnus heros ut vno verbo dicam, quæ longa oratione explicare arduum foret. Is initio imperii sui, accersito mihi ad docendum in academia Iulia, non minus præmii, quàm patri visum fuerat, liberaliter attribuit. Ab eo tem-

tempore hic quoque vſus fui Borcholdo, collega amiciſſimo, ita vt olim Roſtochii: nec ſolum mihi nihil officii negauit, ſed multa ſæpè obtulit, quibus uti quoque non dubitaui. Nec alius erga cæteros collegas fuit: nec cuiquam eorum vllo loco defuit: & imprimis in eo laborauit, vt, ſi quid inter quos discordiæ oriretur, id vel auctoritate, vel ratione tolleret: indignum ratus, homines doctos, qui exemplo cæteris mortalibus eſſe debeant, ob cauſas vel leuiculas, vel etiam graviſſimas, animis inter ſe diſſidere. Offenſæ enim nullius momenti, ſi ſapimus, aut, quod profitemur, ſapientiæ operam damus, nihil nos mouebunt: graues autem iniurias in alios moliri minimè, inter nos verò beneuolentia & beneficentia maximè certare debemus. Id cum ille ſentiret, ſi quis contra faceret, eum ridere absque acerbitate, vel ſi opus eſſe putaret, acriter reprehendere non dubitauit. Biennio poſt in morbum ille grauem incidit, quo omnes ipſius vires tentatæ multùm labefactari ceperunt. Tamen quoties ſeſe nonnihil collegit, ad docendum rediit, & quibus potuit negotiis, præſtò fuit. Domi denique plures ſcholas habuit: ſed duos ille annos, proh dolor, morbo morbisue obnoxius

noxius fuit. Quo suo tempore animum fortem gessit: id quod magis & agnosco & prædico, quoniam in hoc bimestri morbo, cui tertius mensis accedit, in me parem animi magnitudinem magnoperè desideraui: siue tam exquisiti fuerunt dolores, quod ipse dixerim, siue præstantiam tantæ virtutis ego minime adeptus fui, de quo neque pugnauerim. Borcholdus igitur & morbi tantos impetus, & ipsum denique fatum, ut vir & miles Christianus & pertulit, & superauit transacta vita, eo quo tenore diximus, vt semper dignum ipsius conditione & loco fuerat, relicto non solum liberis, sed aliis quoqve exemplo perquam nobili, & in nostro eruditorum ordine sane illustri. Vixit annos duodesexaginta, M. IIX. D. V. & viuet ingenii monumentis deinceps passim gentium. Cum enim ipse iuris scientissimus docere cœperit ab annis penè triginta, & docendo semper plurimum profecerit, habuit in promptu haud vulgaria, quæ cum auditoribus communicaret, & hoc sedulò egit, vt & recta, nec quidquam triuiale ex editiore loco traderet. Quare minimè mirum, si talia eius familiares non audire solum, sed & in commentarios referre desiderarint: nec mirum, si eadem ab

aliis

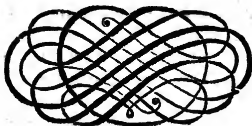
aliis visa, valdé expeterentur & flagitarentur sæpius. Fortè enim vir ille longissimè ab inani gloria remotus, suorum nihil edidisset: idem tamen amicis morem gerendum censuit, & quia sibi solidæ scientiæ, certè recti studii conscius erat, non extimescebat quorumque censuras, maleuolorum vero (quoniam absque inuidia nihil publicari intelligebat) iudicia siue calumnias magno animo contemnendas iudicabat. Sunt in manibus iuuentutis eius commentarii in quædam præcipua iuris capita: vt de pactis, de vsuris, de feudis, de gradibus, de acquirenda possessione, de transactionibus, de iureiurando, de in litem iurando. Idem verò etiam elementa iuris illustravit post tot earum institutionum interpretes, & veteres, & recentiores. Cum enim illi in litterarum tenebris multa videre nequiuissent, rectè nostro & patrum nostrorum sæculo exorta luce litterarum, posteriores homines eleganter docti subsidii attulerunt, quantum in ipsis fuit. Cum autem non pauca ab vtrisque relicta fuerint, & fortè in nonnullis aberratum, rectè fieri ab aliis iudicandum est, qui & ipsi studio suo iuri ciuili eiusque cultoribus subueniunt. Non attulisse autem parvam symbolam

bolam Borcholdum, res ipſa loquitur, nec æquus lector inficiabitur. Sunt præterea ejusdem aliæ vigiliæ priorum ſimiles, & luce lectioneque dignæ: quarum & publicatio promittitur: de verborum obligationibus commentarii, de rebus creditis, de compenſationibus, de nautico fœnore, de obligationibus & actionibus. Accedent, credo, & diſputationum libri. Qui doctoris noſtri laudem deterere volent, in illis grande nullum opus ſe videre inquient: quaſi in mole præſtantia vel virtus ſit, non verò in bonitate, ut probi iudices ſentiunt. Ipſi ſtudio non fuit, vt comportaret grandia volumina: quod indoctiorum & compilatorum proprium eſt. Quid autem facilius, quàm quæ tot ſæculis ſexcenties ſcripta ſunt, ex iis, quaſi magnos etiam aceruos voluminum, in quibus tuum pænè nihil ſit, ante pedes exſtruere. Id vilis etiam ingenii eſt, & potius ad opus ruſticum nati, quàm cultum aliquem ſapientiæ. Igitur quod improbabat, & omninò improbandum eſt, ſtudioſè etiam fugiebat: quo nomine & laudem meretur meo iudicio. Studuit, vt ex fundamentis doceret, res dilucidè exponeret, idque pura oratione, quousque materia ferret. Cum enim tot ſæculis multa

noua

noua acceſſerint, vt in qualibet ciuitate fieri ſolet, multo magis in imperio fieri neceſſum eſt, peregrinis vti, quæ vetuſtas etiam ignorauerit, adeo falſum non eſt, vt, qui contrà eadem Latinius affari affectet, longiſſime mihi aberrare videatur, vt qui negotiis tenebras inducat, quæ lucem deſiderent. Porro cum ad dignitatem doctoris augendam non parum faciat, ſi quid de eius auditoribus memoratu dignum adferas; multa haberem, quæ de eius familiaribus veré dicerem, niſi id declinandæ inuidiæ gratia omittendum iudicarem. Non libet enim mihi, nec licet homini pudenti præſentes quaſi in os laudare, quod & ipſis, & aliis auditoribus graue ſit, & in aliam partem, atque à me fieret, poſſit accipi. Non diſſimulabo de quo conſtat plurimis, prodiiſſe ex Borcholdi diſciplina; qui in academiis, in ciuitatibus, in aulis principum cum bono publico floreant: qui etſi in eadem diſciplina & alios nobiles doctores audierunt, tamen ſe ad hunc magiſtrum cum ſumma eius veneratione, & ſuæ felicitatis gratulatione, lubentes vltrò referunt: ita ut fortiſſimi quique milites bellicoſiſſimos duces ſuos ſæpè in ore habent, & iactant glorioſius, ſub quorum ſignis ipſi

aliquando militarint. Hæc in graui meo morbo, & ex eo ipſo (libet enim mihi iisdem verbis orationem terminare, quibus vt ordirer, hoc tempus meum me monebat) apud animum meditata dictaui: quibus ſi lectori minus ſatisfecero, nonnulla tamen accepturus ſpero, quæ, ſi minus iucunditatis, rerum aliquid in ſe habeant. Officium, quod amicitiæ debui, quodque veritati & virtuti ſemper debeo, ut rectè præſtarem, dedi operam, etiamſi lumina verborum, quæ requirerentur, non acceſſerint.

ME

MEMORIAE
JOANNIS BORCHOLDI
ICti. CLmi.

Ergo iterum lumen, quo non illustrius vllum
Impositum nostris promicuit cathedris:
Quod fulgore suo radiantia sidera vicit:
Quod noctis dubias dissoluit tenebras:
Vnde minora suam repetebant lumina lucem:
Multorum gressus quod poterat regere:
Qualis ad Oceani scopulos, Syrtesue dolosas,
Stat Pharos, & nautis vtile monstrat iter:
Hoc, inquam, lumen cœlesti fomite plenum,
Flatibus insani turbinis occubuit.
Heu cathedram infelicem! heu pulpita deploranda!
Vester honos, vestrum eheu diadema iacet!
Impendent tenebræ & tempestas nigra propinquat,
Obnubet nitidam fors etiam vmbra diem.
Ni lucis sator æthereus, fulgore corusco
Irradians, viduas clarificet cathedras:
Ni patriæ Pater eximius vacua atria lustret,
Exstinctæ æqualem substituatque faci.
Fata vtrumque velint. Tu verò, ô nobile lumen,
Sydus Olympiacis ignibus adde nouum.
Non prius absistes iubar orbi ostendere purum;
Quam vultus Titan occultat auricomos.

Henricus Meibomius, Poëta Cæsarius,
academiæ Iuliæ professor publicus, f.

MEMORIÆ EJUSDEM.

Borcholdi celebro laudes: ignoscite manes,
Quæso, viri, nunc o cœli inter clara Quirites
Vmbra; mea si quid forsan tibi detraho culpa.
Sed nec de patria, nec de gentilibus vllum
Heic verbum facio; quamquam illa & robore Martis,
Et virtute viris præstantibus ingenioque,
Et iustis legum imperiis & diuite opum vi,
Oppida, quotquot habet Germania, pleraque vincit:
Isti, interque suos interque alios, & honore
Et meritis clari æternùm fama alite viuunt.
Queis nil præterea indulsit natura, quibusue
Ipsorum vitiis, si quid dedit illa periuit;
Hæc omni varioque solent ornata colore
Ferre palam, & speciem informi prætexere monstro.
Qui noras (seu quis solus non noveris, ex me
Disce) animum specta ipsum hominis, quàm candidus, & quàm
Labe omni vacuus; qualis nix æthere ab alto
Lapsa recèns, qualis vel pellucens Hyacinthus.
Non tantùm inuidiæ subter præcordia nidum
Non dare; quin, si quos ventis Fors læta secundis
Aequore tranquillo veheret; multò magè, si quos
Efferret virtus, aut ars bona, conspiciendos
Præ reliquis; gaudere, optare hæc perpetua illis;
Hos etiam colere, admirari; imò ipse, beatos
Vt faceret, magnosque, alios, non parcere sumtu
Non operæ, notos simul ignotosque iuuare,
Qua posset; dignos cunctos & ducere gratos:
Vt fit; vt optimus es, sic suspicione laboras
Quàm minimùm: contra malus ex sese æstimat omnes.
Si quis amans veri fuit, hic fuit: omnia ab imo
Pectore erant, quæcumque ageret, vel verba sonarent.
Sic mens inter se sic dicta & facta coibant:
Certa fides illi; neque quemquam terræ alit orbis,
Illo deceptum qui sese autore queratur.

Quem

Quem non aut populi ſtudio, plebiſue fauore,
Deflexit quòquam ambitio de tramite recto;
Gratia nec regum, vel præſidia ampla potentum
Impulerant certos animi mutare tenores:
Tanti adeo imperia & titulos faciebat inanes,
Tanti, poſſe palam metui, miſeriſque nocere.
Sed nec opum cumulos alius contemſerit æquè:
Quas ſi tam inſanè tua mens prægeſtit apiſci,
Quàm plærique hominum; ſi aurum non feceris bili;
Ecquem adeo ſeruum, quàm te, fore rere? quid à te
Exſpectare iubes patriam, ciues & amicos;
Quid matrem, prolem, cognatos, denique te ipſum?
Qui tibi cuncta rapis; defendens acriùs illa,
Quàm cui ſemeſus caper hæret fauce, Leæna.
Interea ſatis argentique aurique reliquit,
Et locupletis agri; quamquam his etiam vſus abundè eſt.
Spernentem ſæpiſſimè honor ſectatur, & altè
Supra alios omnes tollit pernicibus alis:
Idem præcipitet ſubſellia ad infima, niſu
Si quis contendat nimio importuniùs illuc,
Vnde procul viles deſpectat purpura floccos.
Borcholdo, licet hæc minimè illum cura fatiget,
Ex quo firma virum iam primùm fecerat ætas,
Gloria, virtutiſque pediſſequa grata laboriſque,
Vltro fit comes, atque acceptum regibus atque
Dilectum populis, etiam primoribus horum,
Fecit, latè eius diffundens vndique laudes.
Et quod Borcholdi non perſonat ante tribunal
Cauſſidicus nomen, repetitum ſæpe? quis illum
Non celebrat legum interpres, monimentaque docta
Et legit & magni facit, ingenueque fatetur,
Multa antè ignorata hoc ſe didiciſſe magiſtro?
Palladi id inprimis debet, tot dotibus aucto
Quæ à Superis animo mentem addidit, ac bene finxit
Et doctis dictis, & longi temporis vſu.
Ergo, quid patriæ, quid priuatim vtile cuique,
Scire & conſulere in medium doctuſque catuſque:
Siue qua principibus morit febricula bilem;

 Siue

Siue furens in perniciem sese ipsa ruat plebs;
Siue malo patres cum intercute conflictentur;
Posse adhibere manum & ratione occurrere morbo.
Partem Astrea etiam laudis sibi vindicat huius;
Totam imò putat esse suam; cui deditus vni
Et soli visus fuerit, dum in Gallia abesset,
(Pergama quot Græcos oppugnauisse per annos
Fama est) illius sacris detentus in hortis
Assiduè & Diuæ pictas operatus ad aras;
Antistes quando magnus Cuiacius esset,
Certatim Pallas, Charites, pulcræque Camenæ
Quem petiere sacris; sed tandem Astræa potita est:
Baltica dum audirent ciuilia iura docentem
Litora: dum posthac germanæ Iulia templo
Præficeret; cùm multa huc est conspecta iuuentus
Omnibus affluere ex terris; famamque secuta
Ingeniumque viri doctumque ante omnia pectus.
Fallor, an, vt quondam, sic nunc ausculto loquentem
Aureaque excipio calamo dictantis ab ore
Verba quibus legum perplexa ænigmata soluit;
Ponè latus Sophia assistente hinc; inde Suada,
Magna discentum turba circum vndique septo.
Frustra est; & luctus tantùm integrat hæc mihi imago.
Et iam vix chartam teneo; ægre & littera dextræ
Ducitur; atque animi frigent ad carmina sensus.

Theodorus Adamius.

III.

III.
IRENÆI BIBLIOPHILI (†) OBSERVATIO,

qua præfationem, quam V. Cl. Christ. Aug. HEUMANNUS Symposio Lactantii a se edito, præmisit, in nonnullis locis illustrat, in admodum paucis emendat.

FIniit nuper harum Amœnitatum literariarum auctor (††) J. G. Schelhornius, partem earum primam recensione vetustæ

(†) Quis hoc sub nomine, quod jam dudum orbi literato ex Bibliotheca Bremensi & Celeb. Heumanni Poecile innotuit, lateat, equidem me fugit. Hoc tamen novi, virum esse lectionis copia, ingenii elegantia ac eruditionis edecumatæ opibus instructissimum. Maximo igitur perfusus fui gaudio, cum nuper humanissimæ Ejus literæ, eleganti hac observatione stipatæ, mihi traderentur. Perjucundum quoque mihi erit, aliquando Ejus annotationes ad hanc meam opellam, quarum lætam spem mihi benevole fecit, videre, easque partibus forte subsecuturis inserere. Pace viri præstantissimi illas laudes, quas immerenti mihi tribuit, resecui.

(††) Non est, quod amplius celem nomen meum, cum in Novis liter. German. me quidem inscio & invito a fautore quodam hactenus mihi incognito istud jam sit expressum. Ego certe, imbecillitatis meæ gnarus, nondum detecta facie in conspectum orbis eruditi prodire ausus fuissem.

cujusdam & adhuc fere incognitæ editionis Lactantii, quam in Bibliotheca Memmingenſi publica, cujus cura ipſi haud ita pridem demandata eſt, extare, ipſe in Miſcell. Lipſienſ. T. XII. p. 67. indicaverat. Quare haud ſane parvam a multis iniit gratiam, ex quo ejusmodi bonæ notæ vetuſtis editionibus ſuum ſtatuere pretium merito cœperunt eruditi. Cumque hæc ipſius opera illuſtrationi appendicis ſecundæ, quam VIR celeberrimi in orbe literario nominis, C. A. HEVMANNVS, Lactantii Sympoſio a ſe edito, adjecit, inſerviat: videbar mihi á Schelhornio facile impetraturus, ut partem ſuarum Amœnitatum alteram obſervatione hac, præfationem dicti libri, alicubi dilucitantem, ſaltim clauderet. Tantum enim abeſt, ut hujus VIRI humaniſſimi offenſam verear: ut ipſi potius, ac fortaſſe & aliis, vel ſola recenſio, brevis quidem illa, editionis Sympoſii Romanæ per Joh. Caſtalionem A. 1581. ſplendide adornatæ, quam ſibi non viſam eſſe fatebatur, cum eruditiſſimæ huic præfationi ſcribendæ intentus eſſet, haud ingrata videatur futura; tametſi nonnulla horum, quæ hic ſiſto, ante hoc ipſum fere biennium cum eodem per literas me communicare memini, aliorum

quo-

quoque lectorum oculis, pace ipſius, in ſupplementum laudatæ præfationis verboſiſſimæ nunc ſubjicienda.

Ad præfat. Heumannianæ Lactantii Sympoſio præmiſſæ §. VII. p. 17.

Occaſioue nominis *Achelini*, quod in fine hujus §. occurrit, non pœnitebit legiſſe ea, quæ *Voſſius Lib. III. Cap. III. de Hiſtoricis Latinis, p. m.* 753. *edit. Lugd. Bat.* 1651. 4. annotavit.

ad §. VIII. p. 17.

Producitur hic in not. (*i*) locus ex *Fabric. Bibl. Gr. Lib. V. cap. 6. p.* 821. *Vol. VI.* ubi literarum *Theod. Canteri* ad *Jo. Meurſium* fit mentio, occaſione interpretis Hiſtoriæ Apollonii Tyrii. Has literas exhibet *faſc. III. Collect. libr. rariorum Groſchuff. p.* 569. id quod ad hunc *Fabricii* locum, itemque ad ejuſdem viri celeb. *Bibl. Lat. Vol. III.* indicem voce *Sympoſius*, notari poteſt.

P. 18. *Falli enim puto & P. Scriverium, & Caſp. Barthium*) Addere his licet Jo. Meurſium. vid. *Fabr. Bibl. Lat.* in indice Vol. III. voc. *Sympoſius*, & *coll. lib. rar. Groſcb. Faſc. III. p.* 570. Ad *Barthii* prolata loca, quæ Cl. Editor eadem hac pag. not. (*l*) profert, adjiciatur alius ex Lib. XIV. c. IX. *Voſſio* quo-

que memoratus, qui & : *Non alienus est*, inquit, (de Barthio loquens) *ab eorum opinione, quibus videtur vitæ hujus auctor vel interpres Symposius, centum ænigmatum conditor, ex quibus ænigmatis sapientum suorum doctrinam efformavit Apollonii vitæ scriptor.* Hæc Vossius. Quæ verba velim conferri cum iis, quæ in *Placcii Theatr. Pseud.* n. 207. p. 66. col. 2. habentur. (*a*).

ad

(*a*) Miror, in præfat. Apollonii Tyrii vitæ præfixa (*in Marci Velseri operibus edit. Christ. Arnoldi*) nihil prorsus adduci conjecturarum de interprete latino, quem *symposium* esse errore ridiculo, recte hic *Cl. Heumannus* pernegat. Ceterum conf. *Vossius de Histor. Lat. p. m.* 729. ubi de Anonymis ætatis incertæ agit, nominatim de falso sic dicto *symposio interprete historiæ eroticæ Apollonii Tyrii. Jonsii* conjecturam in *de Scriptor. Hist. Phil. Lib. II. cap. 18. p. m. 208. edit. Francof.* falsam esse ostendit præstantissimus *J. A. Fabricius Bibl. Gr. Vol. II. p.* 389. Unde in recenti editione Jonsii Dorniana L. II. c. 18. p. 251. hæc observatio Cl. Fabricii, si quidem memoriæ succurrisset, annotanda fuisset in notula quapiam, simili ei, cujus in hac ipsa pagina à Cl. Dornio allatæ, mentio fit *in Actis Philos. Tom. III. p. 118.* ubi *Cel. Heumannus* ad *Catalogum Stoicorum à J. A. Fabricio in Bibl. Gr. L. III. cap. XV. contextum* animadversiones adjicit. Qua occasione recordor, in *Actis Erud. Lips. Suppl. Tom. VIII. Sect. X. p. 429.* in nota (*r*), nuper, *P. Egnatium Celerem* illi Catalogo inferendum, monitum fuisse, qui nec in Supplemento ejus Heumanniano reperiatur: quod cum nondum, quoad sciam, apparuerit, & in

con-

ad §. XXV. p. 37. 38.

Jo. Nobletum, Monachum Gallum, ex Carmelitarum ordine, Sec. XV. Sympoſium ſub titulo *Centiloquii ænigmatum* è longi temporis tenebris rurſus protraxiſſe, hic memorat, vel ſuſpicatur potius Cl. editor; (Conf. *Fabr. Bibl. Lat. Vol. III. p.* 277.) idque ex *Tritbem. de Script. Eccleſ. cap.* 783. probat. Quando tamen in nota (*c*) adjecta *Conr. Geſnerum in Bibliotbeca, totam banc Tritbemii narrationem, tacito ejus nomine, ad verbum repetiiſſe*, ait; non poſſum, quin Geſnerum hic excuſem. Is enim & in voce: *Jo. Tritbem.* & in *elencbo auctorum*, quibus ad hanc ſuam Bibl. uſus eſt, poſt præfat. reperiundo, expreſſe meminit, *ſe Tritbemii Cat. Script. Eccleſ. ſuo ſemper loco integrum exbibere.* Quid? quod in art. *Jo. Noblet* fol. 442. a. Sigla: *Tritb.* in margine appareat, per quam iſtum Trithemii librum indigitari, ipſe in laudato elencho indicavit. In editionis operum *Jo. Bapt. Mantuani*

continuatione ejus diſſ. à Cl. Heumanno demum expectetur, ultima ejus notæ in Act. erud. verba fortaſſe ex ἀβλεψίᾳ perperam ſcripta, ſic mutamus: *Quem fortè in ſupplemento ejus Heumanniano reperiemus.*

tuani Carmelitæ, quæ *Antwerpiæ* 1576. 8. prodiit, quamque diu a me requisitam, tandem nactus sum, Tomo IV. continentur quædam ejus opuscula, quæ in prosa scripsit, quibus addita sunt nonnulla alia aliorum auctorum. p. 232. sqq. extat *Mantuani pro Carmelitis apologia*, quam p. 244. sqq. excipit *Jo. Trithemii de laudibus ordinis Carmelitarum Liber I. Ejusdemque de viris illustribus ejusdem ordinis Liber II.* In hoc posteriore p. 282. *Jo. Nobleti* vitam recenset, quam, quia brevis est, integram huc transferre placet, etsi in plerisque cum ejus de eodem narratione, quam in Catal. Script. Eccles. exhibet, eadem est. *Joannes Nobleth*, inquit, *natione Gallus conventus Parisiensis, vir in divinis scripturis studiosus & eruditus, & in sæcularibus literis egregie doctus, philosophus & medicus insignis, scripsit ingenii sui quædam præclara opuscula, quibus nomen suum cum gloria transmisit ad posteros, de eo quorum numero subjecta feruntur; opus insigne quod prænotavit Centilogium Lib. I. In Evangelium Joannis Lib.* I. *In multos quoque alios Bibliæ libros commentarios & lecturas compilasse dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt.* Hæc Trith. Ceterum ex utraq; hujus Abbatis narratione, tum hac, tum ea quam *Catal. Script. Eccles.* inseruit

ſeruit de *Nobleto*, facile eſſet ad conjiciendum, *Nobletum* ipſum ex ſuo ingenio compoſuiſſe memoratum *Centiloquium.* Quodſi cui nimium hic ſcripſiſſe videtur *Tritbemius*, is recordetur moniti Geſneriani, in citato *elencho Bibliothecæ* ſuæ præmiſſo, dati, ubi ait, *ſe audire, hunc Tritbemium, ut favorem monachorum quorundam, præſertim Carmelitarum, ſibi conciliaret, omnes ex eorum familiis qualescunque tandem Rhapſodos ſuo Catalogo dignatum eſſe.*

ad §. XXVI. p. 39.

Non videtur Barthius eam (*Editionem Sympoſ. Pariſ. per Joach. Perionium procuratam*) *manibus atque oculis uſurpaſſe ſuis*) *Caſp. Barthius* in animadv. ad Claudianum, Hanoviæ 1612. 8. editis (ſcripſit vero præf. Kal. Sept. 1612.) pag. 469. *Sympoſius*, inquit, *duobus elegantiſſimis ænigmatis Phœnicem celebravit, quorum alterum ſolum in Joach. Perionii editione reperio. Primum*:

Vita mihi mors eſt, morior, ſi cœpero naſci,
Sed prius eſt fatum lethi, quam lucis origo,
Sic ſolos manes ipſos mihi dico parentes.

Alterum hoc eſt:

Nec ſum, nec non ſum, morior ſimul atque renaſcor,

Præ-

Præbet & interitus teneræ primordia vitæ,
Sumque mihi lethi, & redeuntis originis
Auctor.

Hæc Barthius: Quamquam ipsius verba non tam clare scripta sint, quam *Besselii* (*b*) in nota ad ænigma centesimum, p. 202. edit. Cl. Heumanni, fruatur tamen & *Barthius*, ille veterum librorum & editionum Nobilissimus ac diligentissimus lector & collector, gloria usurpatæ editionis gallicæ Perionianiæ. Idem *Barthius* p. 469. aliud ænigma ita producit:

Simposius. Tigris.
A fluvio dicor fluvius vel dicitur ex me,
Junctaque sum vento, vento velocior ipso,
Et mihi dat natos ventus, nec quæro maritum.

Ceterum allegat ibidem *Symposium* p. 15. 19. 55. 161. 164. 234. 296. 299. 443. 469.

Ibid.

(*b*) Hunc *Perionii* editionem evolvisse, traditur in §. XXVI. p. 39. præf. Heum. conf. p. 202. ubi eam vidisse se, ipse testatur *Besselius*. Mirari tamen subit, nomen editoris *Perionii* fugisse notitiam Besselii, quando in not. ad ænigma 17. p. 173. ait: *Omnium optime vetus editio Parisiensis nescio cujus &c.* simili enim ferè expressione utitur & in nota ad ænigma 100. ubi eum *Perionii* editionem innuere *Cl. Heumanno* Præfat. §. 26. persuasum est.

Ibid. *Habemus igitur primam Symposii editionem prodiisse Lutetiæ* 1538. *nisi forte & hic typographicum subest mendum.*) Recte conjecit præstantissimus editor, annum editionis falso esse inscriptum. Eam enim αὐτόπτης Cel. *Mich. Maittaire* in *Annal. Typogr.* T. II. p. 791. ad an. 1533. refert, additque: Parisiis hoc anno in 8. prodiisse, huncque proferre titulum:

> *SYMPHOSII veteris Poëtæ Ænigmata, nunc primum inventa & excusa, cum sententiis septem Græciæ sapientum emendatioribus & auctioribus: apud Ludov. Cyaneum sub duobus Gallis in via Jacobæa.*

In not.(*b*) subjecta maximam partem dedicat. *Perionii* excerpsit, quam §. XXVIII. præf. integram ex *Ænigmatographia Reusneriana* sistit *Heumannus. Fabricius* in Bibl. Lat. Vol. III. in indice, sub lemmate: *Symposius* eandem editionem ex Maitt. Ann. Typogr. adduxit.

ad §. XXVII. p. 40. sq.

Ex eo tempore in Ge. Draudii Bibl. Class. reperi traditum, primam Ænigmatographiæ Reusnerianæ editionem prodiisse 1589. *in* 8.) Forsan divinare mihi licet fontem, ex quo *Draudius* hæc hausit. Notum est, eum maxima

xima ex parte ex Catalogis librorum suam Bibliothecam consarcinasse. Jam est penes me collectio, etsi manca, Catalogorum, qui singulis Nundinis Francof. olim prodiére, & olim paulo rarius conspiciuntur. In Catalogo autumnali Villeriano Francof. de A. 1588. inter libros poëticos, observo aliquem hoc titulo præscriptum: *Ænigmata Jo. Lauterbachii, poëtæ nobilis & lauro coronati, additis Symphosii veteris poëtæ ænigmatis. Item & Jul. Cæs. Scalig. H. Eob. Hessi. Joach. Camer. Hadr. Junii & quorundam aliorum; omnia simul edita studio Nic. Reusneri, JC. & P.C. Argentorati apud Ant. Bertramum*, 8. *an.* 1588. In Catalogo verno Anni 1589. iterum occurrit liber hic: *Joh. Lauterbachii Ænigmata, additis Symphosii veteris poëtæ ænigmatis &c. Argent. ap. Ant. Bertramum.* Eundem librum p. m. 1115. (Cl. Heumannus habet p. 1505.) edit. 1611. Draudianæ Bibl. reperire licet, qui tamen ad an. 1589. hic refertur. Difficile est dubitare de hac editione 1588. vel 1589. (id enim parum refert) procusa, quæ A. 1599. 12. Francof. iteram impressa, & *Ænigmatographiæ* titulo ornata videtur, An. 1602. ibid. in 12. tertium excusa.

Ibid.

Ibid. *Primam Ænigmatographiæ editionem prodiisse Francof.* 1599. *in* 12.) In Catal. Francof. verno de A. 1599. hoc titulo hæc editio producitur : *Ænigmatographia , h. e. sylloge ænigmatum convivalium , Nic. Reusneri, JCti , in* 12. *Francof. ap. Draut.* Fuit quoque in Bibliotheca locupletissima *Adami Christoph. Jacobi* , JCti , cujus Catalogus 1693. Lipsiæ 8. editus, & à M. *Guttierio*, sed ex judicio viri cujusdam in his literis summi , nunc cœlo recepti , minus accurate, conscriptus, eam P. II. p. 240. n. 2788. refert. Huic editioni præmissa forte epist. *Nic. Reusneri* dedicatoria subscriptum quidem & ipsa habere videtur annum post millesimum undesexcentesimum, quem sequentem editionem de A. 1602. referre testatur §. 28. p. 41. præf. suæ *Heumannus*. Sed hoc non obstat, quo minus antiquior Argentoratensis extare possit ; fortassis enim *Reusnerus* libro suo 1599. recuso præter novum titulum , novam quoque epistolam nuncupatoriam adjecit, id quod fieri quotidie videmus. *Symposium* autem in edit. Argent. cum aliis aliorum ænigmatibus, itidem ex exemplo Perioniano expressum esse, dubium prorsus est nullum ; quia & tituli priora verba eadem sunt, in Catal. Francof. & ap. Maittaire ; & in *Ænigmatographia* edit. Fran-

cof. illa ænigmata ex edit. *Perionii* exhibentur; quam 1602. recuſam, ipſe poſſideo, neque vero jam ad manum habere, doleo.

ad §. XXVIII. p. 42.

Ut integram Perionii præfationem exhibeam) Tantum non integram quoque eam tranſcriptam legi in Ann. Typogr. *Maittaire*, paulo ſupra ad §. 26. annotavimus, ubi ſequentem quoque præfert inſcriptionem:

Joach. Perionius Benedictinus Joanni Ganerio Præſulis Maclovienſis (c) *Secretario S. P. D.*

P. 44. *In quo ſemper mea hæc fuit ſententia, ut contenderem, ſi ſibi quisque cœnobiorum omnium omnes Bibliothecas terendas eſſe ac evolvendas quaſi ſuſcepta religione putaret, omnium ſcripta erui e tenebris aliquando poſſe.)* Quod hic doctiſſimus ſuo tempore Benedictinus *(Perionius)* ante ducentos prope annos recte optavit, id hodie vel ab ipſis potiſſimum

(c) Eſt in manibus meis liber, cui tit. *Ariſtotelis Ethicorum, ſive de moribus ad Nicomachum filium libri decem, a Joach. Perionio primum converſi, ac Nic. Grouchii opera denuo editi.* His præfixa eſt *Perionii Dedicatio* Lutetiæ prid. non. Maj. M. D. XL. ſcripta ad D. *Franciſcum Bonerum* Epiſcopum *Maclovienſem*, cujus multa in ſe beneficia prædicat. Hujus dedicationis excerpta dat *Geſnerus in Biblioth.* vid. *Joach. Perionius*, fol. 376. a. cui tamen iſte Epiſcopus *Franc. Boherus* audit.

mum ſui ordinis viris ſtrenue perfici, ut ipſe coram ſpectaret, optandum ei eſſet, qui tam bene de *Lactantiano Sympoſio* olim meritus eſt. Noſtra certe Germania impenſe ſibi gratulator celeberrimis Fratribus *Peziis, Hieronymo* & *Bernardo*, quem in hac ipſa, cui lucem quandam alicubi affundere nunc cupimus, præfatione §. XXXIX. p. 56. *Benedictinorum ſodalium in Germania doctiſſimum* ipſe jure appellavit Cl. *Heumannus.* Utrumque, poſt bene multos rerum ab ipſis in orbe literario præclare geſtarum præcones, ex merito poſtquam laudaſſet, & votis eruditi orbis pro longævitate ipſorum ad perficiendos bono publico egregios conatus, ſuum quoque addidiſſet celeb. in Aldorfinâ Academiâ Hiſtor. & Polit. Profeſſor & Univ. Bibliothecarius, *Jo. Dav. Kœlerus*, in præfat. luci iterum reddito à ſe & aucto *Directorio Freheriano* præmiſſa: tandem addit: *Debemus ſane illuſtri ac vetuſtæ D. Benedicti familiæ, uti bene jam olim obſervavit Aub. Miræus, ſcriptionem a multis retro ſeculis, itemque conſervationem melioris doctrinæ in hiſtoria, felicemque eam prædicamus, quod etiam hac noſtra tempeſtate in ea non deſint felices veterum monumentorum indices & vindices, quorum curam & laborem in iis conſervandis & publicandis merito omnes magni fa-*

ciunt & prædicant, qui flagrant cupiditate excolendi perficiendique historiam Germanicam. Hactenus Cl. Kœlerus. *(d)*

P. 45. *Tibi vero optime Ganeri, sub cujus nomine &c.)* Memini in *Reusneri Ænigmatographia* (ex qua accuratissime Perionii dedicationem exprimendam curavit Cl. editor) hic quidem loci legi: *optime Garneri;* sed typothetarum incuriam hic arguendam esse, inspectio Ann. Typogr. Cl. *Maittaire* suadet, ubi nomen ejus *Secretarii* exscriptum quoque legitur, *Ganerius.*

ad §. XXXI. p. 47. (qui numerus ita corrigi debet)

Anno 1545. *tres libros ænigmatum Francofurti in octavo —— edidit Jo. Lorichius Hadamarius)* Prima hujus libri editio lucem vidit Marpurgi A. 1540. 8. foliis constans 76. Dedicationem scripsit Martisburgi (i. e. Marpurgi) eodem anno, Kal. Sept. In titulo libri extat: *per Joh. Lorichium Hadamarium, Marpurgi bonis literis incumbentem. (e)* In fine fol. 73. sqq. exhibetur carmen, quod

(d) Ad eos vero hujus ordinis viros hæc non extendi volumus, quos notant *Acta Philos.* T. II. p. 8.

(e) Pater ejus *Gerhardus Lorichius Hadamarius,* & *Reinhardus Lorichius Hadamarius*, (qui nostrum ex fratre suo Nepotem vocat) carmina gratulatoria præfixerunt.

quod infcribitur: *Prognofticon veriffimum in annum XLI. per M. Oedipum ex Vtopia.* ibid. *credere cogor, a Loricbio ea* (ænigmata) *exfcripta hinc* (ex Camerarii Elementis Rhetoricæ) *fuiffe, etfi id ipfe Lorichius præteriit filentio.)* Id quidem & ipfi facile credimus; neque enim in prima dicti libri editione, quam modo defcripfimus, eorum quicquam habetur, prodiit quippe ifte eodem anno 1540. quo *Camerarii Elementa Rhetoricæ* primum lucem adfpexiffe *§.* 30. not. *(n)* traduntur ab *Heumanno*, adeoque eo quidem tempore nondum in manus *Lorichii* pervenere. Unde in alteram demum editionem hinc ea transtuliffe videtur, quando in prima, fol. 70. b. aliud jam *Camerarii* ænigma reperitur, inter ea, quæ ex monumentis virorum doctiffimorum defumpfiffe fe, profeffus eft. (*)

ad §. XXXII. p. 48.

Secundæ Sympofii editionis laus tribuenda utique eft Petro Pithœo.) Dubito, an hæc

(*) Inferenda hic eft, cujus notitia debetur Cel. *Fabricio* (vid. Bibl. Lat. Vol. III. p. 274. fqq. coll. *Heumanni* Poecil. Tom. I. Lib. II. Ep. X. p. 258.) *editio Sympofii à Francifco Basvelo, Bafileæ* 1563. 8. *curata*, quæ ænigmatibus tantum XLVII. conftat, quamque l. c. defcribit, excerptis fcripturis difcrepantibus, *Fabricius.*

verba destinato consilio, à Cl. editore exarata sint: videntur enim ἁμάρτημα sapere μνημονικόν. *Jos. Castalioni* ista potius laus relinquenda est, cujus editionem, mox a nobis breviter recensendam, ipse §. XXXIII. adducit, quæ A. 1581. Romæ, adeoque novem annis ante Pithœanam, 1590. in lucem prolatam, ex codice MS. adornata ab eo est.

ad §. XXXIII. p. 48.

Tertius igitur Symposii nostri editor fuit Josephus Castalio) Secundum potius appellandum, & jure, esse, paulo ante ostendimus. *(f)*

Ibid. p 49. *Nec vero non solum Symposium e codice quodam MS. edidit Castalio A.* 1581. *sed*

cius. Obiter observo, in *Jac. Cujacii Observationum Juris* Lib. XXI. cap. V. p. 994. (edit. Colon. Agripp. 1651. 8.) produci sequens *Symposii de milite podagrico* ænigma:

Bellipotens olim sævis metuendus in armis
Quinque pedes habui, quos nunquam nemo negavit:
Nunc mihi vix duo sunt, inopem me copia fecit.

Quod cum non respondeat Perionianæ lectioni; ceteræ verò editiones mutilæ (nam *Castalionis* tum nondum nata erat, cum hæc *Cujacius* scriberet) illud non habere videantur; suspicor, *Cujacium* forsan usum esse isto codice MSC. quem ex *Dufresnii* testimonio, extare in Bibliotheca Gallicana S. Germani, observat Cl. *Heumannus* §. LVI. p. 81. doctissimæ suæ præfationis.

(f) Imo primum se esse editorem, ipse sibi persuasum habuit *Castalio* in Dedicat. â nobis excerpta.

fed poftea quoque adjunxit fcholia &c.) At vero eadem fere, quæ fecundæ editioni adjecit fcholia, in prima quoque comparere mox demonftrabitur. Cumque neutram *Caftalionis* editionem Romæ impreffam, oculis fe ufurpaffe, fateatur Cl. *Heumannus*, gratum ei, forte & aliis, me præftiturum fpero officium, fi, quam mihi, beneficio Illuftris alicujus viri, multorumque in Rempublicam literariam meritorum, (cujus nomen gratiffimis mihi femper laudibus celebrandum, nunc quidem præter voluntatem meam filere cogor) perluftrare licuit, editionem illius *Sympofii* Romanam primam, fplendide excufam, paucis defcripfero, ipfiusque inclutæ famæ & eruditionis fummæ Pofefforis judicio, eam maximæ effe raritatis, confirmavero. Ea vero hanc in fronte gerit infcriptionem:

> *Ænigmata Sympofii Poëtæ cum fcholiis Jofephi Caftalionis Anconitani. Romæ apud Francifcum Zannettum. M. D. LXXXI.* 4. *maj. chartis fex.*

Ex dedicatione ad Illuftriff. D. D. *Thomam Avalum*, Marchionis Pifcariæ filium, hæc verba, ex parte jam ab *Heumanno* excerpta, tranfcribo: *Siquidem*, inquit, *erat apud me in poftremo Venantii Fortunati codice MS. Sympofii veteris poëtæ carmen ejus generis an-*

tiquum, lepidum, eruditum, venustum, quod & ipse, &, quam ego sum, in his literis homines magis exercitati nunquam excusum sciebant. (**) *Itaque illud statim venit in mentem mihi, praclare me operam positurum, si te ad festivum sane Symposii convivium invitarem, quo subamara literarum rudimenta ea dulcedine quasi condires, &c.* Commendat deinde hoc munus inter alia ab auctoris antiquitate. Scripsit hæc prid. Idus Octob. 1581. In hac editione exhibentur XCIX. ænigmata, quorum *ancora* titulo est inscriptum. Centesimum edit. Heum. *Olla* insignitum hic non extat, neque, cum liber mihi non amplius ad manus sit, dicere habeo, an forte alibi inter antecedentia occurrat. Ænigma XLII. sic ibi legitur:

BETA.

Beta vocor grace, sed non sum tota latina;
Pauperibus semper proponor namque tabernis,
† *Ante tamen mediam cauponis scripta tabernam,*
In terris nascor, lympha lavor, unguor olivo.

Hujus variationis fons fortè in statim subsequente *Castalionis* annotatione, se prodet. Liceat nunc mihi quodammodo scholia quæ-

(**) Facile credimus, nec *Perionii* Gallicam, nec ceteras mancas editiones, *Castalioni*, cæterisque quorum testimonio nititur, viris doctis, innotuisse.

quædam, huic editioni adjecta cum iis conferre, quæ Cel. *Heumannus* p. 168. ſqq. exhibet, ut animadverti poſſit, quid poſt viſam ſibi *Pithœi* editionem in his ſcholiis mutaverit *Caſtalio*, quidque omiſerit vel addiderit.

p. 170. edit. Heum. ad n. 2. poſt verba: *Actu, mente, gradu &c.* Caſtalionis editio prior hæc adjecta adhuc habet p. 24. *Quod Fortunati opus bis jam impreſſum, nos emendatum atque auctum quatuor prope libris propediem emittemus ex fide libri MSCti, quo utor jam diu permittente ornatiſſimo viro Antonio Maria Gratiano, Secretario Cardinalis Commendoni, ob ſingularem virtutem, ſapientiam & pietatem omnium ſermonibus conlaudandi, itaque Sympoſium imprimi volebam, ſed typographus pleraſque caſtigationes, quas ipſe in ora libri annotaveram, operi ſublatis ſuſpectis inſeruit, ne quid marginem occuparet.* ibid. n. 3. *Et Macrobius Lib. 1. Saturnal.)* hæc verba omiſſa ſunt in Edit. 1581.

p. 173. n. 17. *Quid non capit ebria Muſa?)* Sic legimus cum interrogationis nota, ut *Horat. Quid non ebrietas deſignat?* Cetera deſunt in prima Edit. Caſt.

p. 177. ad Ænigma VI. 2. *Hic verſus ſpurius eſt)* Hæc & in meo exemplo extant; reliqua ex Edit. *Pithœi* poſtea demum adjecit.

p. 179. Hic passim in recentiori *Castal.* edit. aucta animadvertas scholia.

p. 183. XXXI. 3. *Sic solos manes) Mares* habet vetus exemplar, nos *Cineres* legi oportere arbitramur. *Claudianus* quoque &c. usque: laborat.

NB. *Castalio* in textu ipso ænig. 31. sic legit: *Sic solos † mares ipsos mihi dico parentes.*

p. 184. XXXIII. 2. *Victusque cruentas* 3. *Multaque cum rabie* discrepat hic editio Rom. 1581. in nonnullis.

p. 190. LVII. *Spectanturque - Romæ)* hæc verba Scholii postrema in recentiori demum edit. addidit.

p. 197. LXXXII. 4. *Hoc volo &c.)* Et hic versus addiditius est; ita vetus editio.

p. 198. LXXXVI. *Titulus hujus ænigmatis desideratur.)* Cetera quæ hic sequuntur desunt in edit. 1581.

ibid. XCII. *Luscus)* nihil quicquam hic notavit *Castalio* in exemplo, quod nos recensemus, totaque hæc nota posteriori demum editioni accessit.

p. 202. XCIX. *mordeo terras.)* Sic fibula mordere dicitur apud *Virgilium*. Plura non habet Edit. prima, cum cetera annotandi occasionem Pithœana postmodum excusa ipsi præbuerit.

Sed

Sed ſatis eſt horum! Scholia enim reliqua conſentiunt fere cum iis, quæ *Heumannus* exhibet. Additus eſt quoque index ænigmatum ſecundum alphabeti ordinem. Id unum adhuc monere liceat, poſt Dedicationem duo reperiri *Joſ. Caſtalionis* carmina elegiaca, quorum poſterius quidem perbreve eſt; primum pertinet ad Illuſtriſſ. & Excell. D. D. *Alfonſum Felicem Avalum Vaſti Marchionem* (fratrem *Thomæ*, ut in præfat. vel dedicat. potius *Caſtalio* dicit,) alterum ad admodum illuſtrem D. D. *Alfonſum Avalum* equitem Hieroſolymitanum, cujus initium eſt:

Tu quoque Crux, Alfonſe minor, cui candida ſume
Ludicra Sympoſii ſcripta reperta mihi.

ad eund. §. XXXIII. p. 50. *Illud vero facile eſt colligere, quod Caſtalio primæ ſuæ editioni nulla adjunxerit Scholia &c.)* Imo vero eam inſtructam eſſe iisdem fere Scholiis, quæ recentior habet editio, quæ occaſione codicis Pithœani deinceps nonnihil modo aucta, modo immutata ſunt, ſatis opinor, probatum dedimus. Judicio Cl. *Heumanni* de his Scholiis, quod §. XLII. fert, toti ſubſcribentes. (***) ad

(***) *Jacobus Pontanus* Soc. Jeſ. Voluminis tertii *Progymnaſmatum Latinitatis* parte priore, quæ prodiit

ad §. XXXV. p. 52. ſq.

ad notam *(u) Eadem extare comperi in Cauſiniani operis edit. Colonienſi* 1623. *in* 8.) Coloniæ Agripp. quoque triennio ante, 1620. nimirum, prodiete *Itinerarii Italiæ Germaniæque libri IIII. per Franc. Schottum,* qui

---

dit Ingolſtadii 1592. in 8. (ſcripta quoque eſt Dedic. Pontani eodem anno, Kal. Sextil.) p. 779. ſqq. unum habet, quod inſcripſit *Ænigmata*, obſervoque ibi aliquot *Sympoſii* noſtri *Lactantiani* exhiberi, tacito tamen & auctoris eorum nomine, & fonte unde illa hauſerit; nominatim p. 783. *de Clave*, *de Tinea*, p. 784. *de Fumo*, p. 785. *de Somno*, *de Mure*, *de Papavere*, p. 786. aliquod ſine titulo, itemque aliud p. 787. absque lemmate profert, in annotationibus tamen ad hoc progymnaſma p. 790. clavem horum etiam duorum ſuppeditat, docetque per prius *Rotam*, per poſterius *Nebulam* intelligi. Non ſatis conjicere poſſum, ex qua editione illa mutuatus ſit; neque etiam mihi præſto eſt amplius *Caſtalionis* Romanum de Anno 1581. exemplum, quo mihi uſus videtur; (nam altera Romæ 1597. procuſa *Caſtal.* editio tum nondum extitit.) Qui enim verba *Pontani*, quæ ſubtilioris plagii notam vix effugient, quæque p. 785. ænigmati *de Mure*, ſubjecit, contulerit cum illo Scholio, quod *Caſtalio* illi ænigmati addidit (p. 181. Edit. Heum.) is haud a ſe impetrare poterit, ut dubitet, *Pontano* iſta ſcribenti ob oculos verſatam eſſe dictam editionem. Age! excerpemus ejus verba: *Quod ait ſuum nomen fuiſſe conſuli Romano, id verum eſt. Nam Mus, Deciæ gentis cognomen fuit, ut teſtantur Faſti Capitolini, in quibus eſt :* P. DECIVS. *Q.* F. *MVS.* & P. DECIVS. *Q.* F. *Q.* N. *MVS. Ineſt ergo in hoc ænigmate antiquitatis peritia.* Hæc ille; cujus fuiſſet in annotationibus fontem ſuum indicare.

qui liber alius est ab illo, quem idem sub tit. *Itinerarii Italiæ A.*1600.edidit. Ibi p.338.sqq. inserta leges Ænigmata quædam & Griphos, (ut ipse scribit,) ex *Symphosio & Athelmo.* Ex illo quidem proferuntur duodecim, *de Clave, Vulpe, Fumo, Testudine, Grue, Ericio, Mula, Beta, Talpa, Farina, Pila & Spongia;* ex hoc quatuor, *de Nube, de Salamandra, de Myrmicolo,* & *de Gallo gallinaceo.* p. 366. scribit: *Plura Symposius & Athelmus versibus collegere ænigmata.* Si fides habenda est *Cat. Bibl. Thuan.* de Duacensi *Symposii* edit. 1604. 8. (vid. Heum. præfat. §. XXXV. ineunte) suspicari liceret, *Schottum* ex hac sua ænigmata deprompsisse, quam conjecturam, levem quidem illam, verba hæc *Schotti* p.362. legenda: *(Plura de numeris, itemque Exempla Centuria 3. & 4. Exemplorum FRANC. SCHOTTI Duaci edit: anno Dom. M.DC.VII.)* mihi suppeditarunt: nam idem forte bibliopola Duacensis, qui sumtus huic *Schotti* libro edendo tulit, triennio ante *Symposii* editionem procurasse mihi videtur.

ad §. LII. p. 74.

Ceterum utrumque codicem in istam bibliothecam delatum fuisse e bibliotheca Isaaci Vossii, ideo non dubito &c.) Cum ex *Colomesii* operibus p. 883. edit. Hamb. pateat, in illo volu-

volumine MSC. quo *Symphosii ænigmata* continentur, XXIX. varii generis opuscula constipata esse, (†) inter quæ & *ænigmata Adhelmi* sunt, facile ex collatione discere liceret, utrum iste codex MSC. *Symposii*, imo & alter, quibus Lugdunensis Academiæ Bibliotheca gaudet, olim fuerit *Isaaci Vossii*, nec ne? Imo ex §. LIV. præf. hujus liquet, Lugdunensibus Codicibus *Adelmi ænigmata* adjecta esse.

ad §. LV. p. 77. sqq.

Dum hic quinque alia alius auctoris ænigmata producit ornatissimus editor, memini in *Job. Textoris Feriarum Hageranarum libro*, Herbornæ Nassov. 1616. 8. impresso, cap. XLV. p. 217. primum quidem proferri, (ut suspicor, ex *Ænigmatographia Nic. Reusneri)* ænigma, quod num. XCII. in edit. Heum. extat, in *Textoris* opusculo autem: *Luscus alios vendens*, inscribitur, cujusque scriptura Perionianæ respondet, auctor in margine fontem suum manifestavit his verbis: *Symphos. ænigm.* Sed hoc quidem haud dubie

(†) Obiter hic dicere liceat, abhinc aliquo tempore ex instructissimæ cujusdam Bibliothecæ libris MSS. volumen aliquod & me perlustrasse, in quo *plus centum tractatus MSS. græci variorum autorum*, simul compacti erant, quorum scriptura quoque varia est.

dubie genuinum eft. Quando vero p. 218. aliud in *Cœcum natum* exhibet, & in ora libri *Symphofii* nomen iterum apponit, mihi quidem caufa videtur effe de eo dubitandi. En illud, fex hexametris conftans:

Cœcus natus.

Jam referam verbis tibi, quod vix credere poffis,
Cum conftet verum, fallant nec frivola mentem.
Nam dudum dederam foboli munufcula grata,
Tradere quæ nunquam poterat mihi quislibet alter,
Dum Deus ex alto fraudaret lumine claro,
In quo cunctorum gaudent præcordia dono.

Ad hunc ipfum locum obfervo, me, dum *Reufneri Ænigmat.* (quam nunc non præfto effe, mihi dolet,) aliquando perluftrarem, adfcripfiffe, hoc ænigma ibidem p. 238. edit. Francof. 1602. ex B. *Aldhelmi*, ita legitur ibi, ænigmatum libro translatum, reperiri; unde nefcio, quomodo *Textor*, Reufneri opufculo fine dubio ufus, id *Symphofio* attribuerit, nifi forte inftructus fuit editione quadam, forte *Perionii* ipfius, quæ illud ad Symphofium refert. Quid? in mea Reufneriani libri editione in margine fignum a quopiam (††) ad id ipfum ænigma additum effe, a me annotatum video; quafi ad *Symphofii* ænigmata referendum effet. Ceterum num illi verfus, quos doctiffimus *Vrfinus* in fua *Phædri* edi-

tione

(††) Docto certe poffeffore, id quod ex multis MS. ipfius veftigiis obfervo.

tione Ratisbonæ 1657. luci expoſita, p. 86. ſub titulo: *Cœlii Firmiani Sympoſii* affert, & ipſi genuini ſint, aliis relinquo dijudicandum; confer tamen quæ p. 6. annotavit *Heumannus* ad Sympoſii prologum.

ad §. LVI. p. 81.

Extare & in Bibliotheca Gallicana S. Germani MS. codicem Sympoſii ænigmatum.) Hoc codice forſan uſum eſſe olim *Jac. Cuiacium*, fruſtra ſuſpicatus ſum in nota *(x)* ad §. XXXI.

Tantum ad præfationem Cl. *Heumanni.* Nunc pauciſſima liceat adhuc annotare ad nonnulla loca ipſius *animadverſionum in Sympoſium.*

ad p. 4. *Sympoſiacas exhibere quæſtiunculas)* Conf. quæ §. IV. ſq. ſuæ præf. notavit Cl. editor; neque pœnitebit legiſſe eruditam *Andr. Chriſt. Eſchenbachii*, Profeſſ. & verbi divini Miniſtri Noriberg. qui abhinc paucis annis rebus humanis intereſſe deſiit, *Diſſ. de Sympoſiis Sapientum*, quæ ſexta eſt in volum. diſſ. ipſius Norib. 1705. 8. junctim editarum. Hanc ipſam Syllogen eſſe, credo, quæ Roterodami 1710. ſub tit. *Faſciculi Diſſ. Philol. Eſchenbach.* quoque prodiit, & infra p. 132. in notis à Cl. *Heumanno* adducitur.

ad

ad p. 20. Exhibentur hic *figuræ ſtyli ſcriptorii.* Juvat illis adjicere deſcriptionem, quam vir doctiſſ. *Georg Longus* quondam Mediolan. Bibliothecæ Cuſtos primarius in ſuo de *annulis ſignatoriis antiquorum* tractatu, Cap. IX. p. 63. (editionis, à M. C. F. *Rubeo*, Franc. & Lipſ. 1709, 8. adornatæ) tradit: *Erat*, inquit, *ſtylus, quo in certis tabellis literas faciebant, vel pangebant potius; cujus adeo ſtyli cuſpis (id, quod a Turnebo eruditiſſimo viro obſervatum eſt) qua æquor illud cereum inarabatur, acumen cluebat, unde & M. Tullius, omnia ſub acumen ſtyli ſubeant, neceſſe eſt: altera pars retuſa erat, qua veluti transverſo calamo inducebant, eradebantque obliterantes, ſi quæ (ſi qua* latinè ſcribendum erat) *minus ex ſententia videbantur, ipſamque ceram denuo complanabant, ſartam (uti prius (æquabilemque concinnantes ad novam ſcripturam ſupponendam, quaſi ſuccidaneam, veteri, ac fugitiva illa expuncta.* His adde, quæ Vir á reconditâ doctrinâ & elegantiſſimis moribus commendandus *Joh. Matthias Geſnerus*, Gymn. Vinar. Con-Rector, nuper annotavit in *Chreſtomathia Pliniana* ad Sect. XV. n. 20. p. 154. adducto hoc epigrammate ex *Sympoſio noſtro.*

ad p. 92. Ænigma hoc LVII. ordine

verſuum tamen immutato, profert *Geſnerus*, libro modò allegato, n. XX. 20. p. 209. ubi vide, quæ ipſe docte annotavit.

ad p. 150. *per digitos ſupputandi ratio.*) In Catalogo MSS. Codicum, qui olim in Bibliotheca *Iſaaci Voſſii* fuerunt, a *Colomeſio* concinnato, & hujus operibus in Edit. Hamb. adjecto, inter libros latinos n. 310. p. 884. aliquis occurrit, cui tit. *Ars computatoria per digitos incerti auctoris.*

Plura addere ſpatii forte anguſtia prohibet. Fruatur interim his lector benevolus, & ſi qua occurrent, minus forſan recté dicta, ea æquo ut emandare animo haud gravetur, ad extremum ab ipſo contendo.

IV. Epi-

IV.

Epiſtolæ aliquot ineditæ. (†)

A.

Medicæ facultatis peritiſſimo viro doctori Wolfgango Rychardo Ulmenſi Domino & amico ſuo integerrimo Joannes Bohemus. (*a*)

S. D. Legi his diebus, ſuaviſſime doctor, ſchedam ſub nomine tuo emiſſam de horrendis quibusdam inundationibus, (*b*) terræ motibus & peſte narrantem, de qua non ſatis

(†) Has itidem deſcripſi ex Volumine manu exarato, quod Virum Plur. Vener. Chriſtianum Ehrhartum olim Præceptorem, nunc Fautorem meum honoratiſſimum benevole mecum communicaſſe P. I. p. 296. gratus ſum profeſſus.

(*a*) Joannes Boëmus Aubanus, natione Teutonicus, cujus habemus Libros tres de omnium gentium moribus, legibus & ritibus, ſæpenumero recuſos. vid. Conr. Geſneri Bibliothecam f. 391. edit. Tigur. A. 1545. Minus gratum eſſe potuit opus hoc, alias non prorſus ineptum, nobilibus & clericis Germanis, de quibus ſatis libere judicat autor L. III. C. XII. p. 255. & 257. editionis Franciſci Perrini A. 1570. in 12.

(*b*) Videtur digitum intendere in imaginarium iſtud diluvium, quo orbi perniciem A. 1524. impendere Aſtrologi quidam, interque hos præcipue Joann. Stöflerus

ſatis admirari potui : quo authore motus nugis his nugaciſſimis atque apertiſſimis ſubſcripſiſti. Acceſſiſti forſan Joanni Hasfurdiano (quem mihi nunciaſti diem obiiſſe extremum) qui in judiciis ſuis hoc ſuper anno ſatis horrenda, ſatis temere & mendaciter prædicat : inſigniterque reluctatur aliis aſtronomicæ artis peritiſſimis, quibus nequàquam ipſe calceamenta ſolveret. Lege conſilium quod doctiſſimus Niphus (*c*) Carolo Cæſari ſuperioribus diebus de diluvio hoc ſignificavit : & quod ego Joanni Heybler apothecario in linguam noſtram vulgarem traduxi :

---

lerus, Mathematicus famigeratiſſimus ex conventu omnium planetarum in piſcibus nunciaverant, & univerſæ Europæ eum injecerant terrorem, ut ipſi etiam Reges & Principes tremebundi haud exiguis ſumtibus de mediis jam ſollicite proſpicerent, quibus generali iſti inundationi reſiſti poſſet. Eruditorum tum ea in re ſtudia in partes ſciſſa erant. Lectu digniſſima ſunt, quæ hoc de argumento divite manu exhibet Vir Summus, Petrus Bailius in Diction. Artic. Stöfler, not. (B) ſq. Boëmus igitur noſter haud fuit ex meticuloſorum numero.

(*c*) Auguſtinus Niphus Philotheus Sueſſanus, celeberrimus ſui temporis Philoſophus, ut orbem a gravi timore liberaret, A. 1520. in 4. Auguſtæ Vindelicorum Libros tres de falſa diluvii prognoſticatione edidit & Carolo V. dicavit. vid. de hoc Viro ejusque ſcriptis Conr. Geſneri Biblioth. f. 105. ſqq. & Naudæum in Judicio, de eo vulgato.

traduxi: lege quæ Episcopus Italus (*d*) Sempronius (si bene memini) Romano pontifici ea de re practicavit. Nihil me omnino portentosa, inconsulta, sed efficta mendacia movent. Sed sperandum & fortiter credendum Dei Opt. Max. Oraculo: Non perdam ultra aquis diluvii omnem carnem. Est omnis caro humanum genus: ne conjectoris veritas probetur. Tuum igitur erit perspectis aliorum doctorum virorum veridicis testimoniis pusillanimes confortare, erigere: ne talia formident unquam, atque maximis illis expensis parcant in obstruenda inundatione: quæ neque sic (etiam si veniat) compesci poterit. Vale mi Vulcane (*e*) mulciber Neptuni adversator bellissime. Ex Ulma die Dorotheæ.

B.

Docto & humano Viro & Domino Wolfgango Rychardo Medicinæ Doctori amico suo charissimo, Johannes Bobemus tuus ille vetus amicus.

S. D. Admiraris sine dubio, charissime Doctor, quam ob causam tam diu ad te scripse-

(*d*) Forte Paulus de Middelburgo, Foro sempronienfis Episcopus. vid. Baile l. c.

(*e*) Sæpius per jocum in literis seipsum Vulcanum pro Wolfgango nominat Rychardus. Qua vero de causa hic ingeniose eo nomine illum apellet Bohemus, facile me non monente vides.

ſcripſerim nihil, inimicitiam aut odium fortaſſis aliquod me perperam fovere, otiumve ſectari æſtimare potes: Sed neutrum eſt. Tabellariorum me Hercules inopia fecit. Dedi omnem operam, ut ad literas quas M. Martii dieculis ad me dediſti reſponderem, commodum nuntium ſemper habere nequivi: aut enim iis qui ab Ulma ad nos venere alio eundum fuit: aut ſi qui à nobis hinc mittebantur me inſcio iverunt: ſic ſpe mea ſemper fruſtratus reſcripſi ad hunc diem plane nihil; verum ut de conditione ſtatuque meo certior fias, incolumem me & integrum eſſe Dei beneficio ſcias: atque (quod mihi deſit nihil) beatum totum: contentus ſorte mea, nihil percupio extra. Acceſſere mihi ex vicino aliquot amici: ſed quia pro more ſuo aut faſtu tument, aut lucro inhiant, mihi non conveniunt. Privatus itaque agens earum amicitiarum potius ſpectator ſum quam admirator. Scripſi diu nemini: ob id præſertim, quod tam contraria ſint hominum ſtudia. Lutheranus (*f*) ipſe totus factus ſacerdotulis aliis fabula

(*f*) Eam ipſam ob rationem hanc epiſtolam inſerui, ut exin Bohemum tandem in Lutheri partes conceſſiſſe, victasque manus, ipſius forte Rychardi argumentis

fabula sum: admirari possum, quod olim tantopere renitebar; non mentior tamen: mihi multa Lutherana opuscula comparavi: quibus perdius & pernox incumbo, alias nihil agens, genio studeo: sumque ob id robustior vegetiorque quam olim eram. Scire abs te & tuam & omnium nostrorum amicorum conditionem cupio: rescribe. Vale & salve doctissime Doctor ex Capffenburg: fratres nostros Elchingenses Dierlinum atque Philerenum charissimos meo nomine salvere feliciter jubeas.

C.

Clarissimo Medico Vulcano Rychardo amico suo non postremo Philomusus (g) εὐπρατῖειν.

UTriusque Apollinis mysta: arte medica famigerabilis: & plectro non inamœnus:

mentis persuasum, dedisse pateret. Ex aliis enim ejus epistolis & carminibus manuscriptis illum a Megalandri nostri dogmatibus animo prius fuisse alieno novi, vide epistolam Rychardi ad Hegendorfium, quam inferius exhibeo,

(g) Jacobus Locher Philomusus, Poëta & Professor Ingolstadiensis, pro ejus ævi genio non ineruditus, qui præter varia carmina, aliaque opuscula Fulgentii Mythologiam, commentario illustratam luci

nus : cum meam importunam podagram, cœcam, rabiosulam malagmatis, turundis & pharmacis salutaribus levare nequeas: quem morbum noster Plinius in multis curatum ac expulsum scribit : me interim dulcissimis verbis oblectas : quibus & pondus & gravitas elegàntiaquè comes adhæret. Frustra in tuam Classem excandescis, quam Barbaralexibus ulcerosam esse putas. Si verum admittitur in hac literaria censura, in hoc quoqué verborum æquilibrio, præstantiores, tersiores cultioresque ipsis Jureconsultis, theologastris, sophistis, & leguleis archiatri, dogmaticique medici, & numero siquidem plures extiterunt. Ut paucos tamen in præsenti scheda explicem, non inconveniens esse reor : dabis veniam temerario præconi : qui lapidi insistens, non potest non proclamare excellentis ingenii viros, quorum monumenta oculis (ut aiunt) milvinis emissitiisque sæpius inspexi. Stephanus Bononiensis medicus à Philippo Beroaldo præce-

luci exposuit. Alio tempore de ejus vita & scriptis disseram, cum ejus memoria perquam obscura fit. Quædam hujus viri opuscula enarrantur in Conr. Gesneri Bibliotheca. f. 357. Plura illius epistolia & carmina in eo ipso volumine, ex quo has hausi literas, latent adhuc anecdota.

præceptore dulciſſimo in ſermonis puritate, inaffectataque ellegantia, Ciceroni oratorum principi ſubinde comparatus: cujus libri in Bibliotheca divi Jacobi chalybiis nodis & annulis vincti cum blattis luctantur. Petrum Racobonellam, Hieronymum ac Alexandrum, Veronenſes Medicos, ore Latino melleos, charactere Romano togatis patribus haud abſimiles: quis non ad aſtra lucida vehit? Invidum juſta lance judicares: ſi meos ſynchronios ex medica claſſe doctiſſimos, comiſſimos, facundiſſimosque tibi non recenſerem: Audi quæſo, quos in album recipiam. Thomaſius, Mediolanenſis totius Inſubriæ lux: cum Profeſſoribus Muſæ elegantioris pro palma ſæpius certavit. Auantius Hieronymus erudítiſſimis annotationibus medicam philoſophiam caſtigavit. Bartholomæus Bologninus Felſinenſium archiatrus non aphoriſmis tantum ſed verſibus, oratione ſoluta, extemporalique facundia ſaxa movet, feras allicit, & flumina ſiſtit. Germanos non prætereo. Quosnam? Joannem Canterem & Theodoricum Vlſenium Phryſios, quorum alter in Galenum: alter in aphoriſmos Hippocratis non ſalebroſas, non barbaras, non denique chimerinas comentatus

est annotationes. Joannus Nellus & Joannes Vuindeckius tam prosa quam versa oratione candidi fuerunt. Forte dicis, ubi sunt ingenii monumenta? ibi latent, ubi regnat invidia: Barbarics Scythica hæc omnia obruit: & ne in lucem veniant, cruce, furca, gabalo, pistrinis, ergastulo, hostimento, carcere prohibentur. Sine dulcissime Vulcane, me in tuis medicis luxuriari. Patavii medicinæ initiatum matricula me continet, meo voto nonnullos rectores elegi, & candidatos fovi; tunc medicum audivi, colui, obſervaui, nomine Petrum Leonem: qui non bis quinque ſcholasticis, sed ducentis legebat: cujus salarium excedebat (*b*) quadringentos mille florenos, qui Græcam, Arabicam, Hebræam, Latinam adamussim callebat. Quem meus Hermolaus Barbarus omnibus philosophis, magis, gymnosophistis, medicis præferebat. Proh dolor illius incomparabilis librorum suppellex duobus millibus Philippeis æstimata in momento periit. Væ tibi Florentia, quæ tantum virum necasti! Ab æmulis (ut fama fert) in puteum

(*b*) Hoc omnem superat fidem. Forsan Philomusus scribere voluit quater mille, vel quadringentos & mille florenos.

teum noctu productus & dejectus misere interiit (*i*). Reliquum est quod reticere non possum: quod & doctissimi quidam ex Italis monuerunt me: quod & quotidie fieri cernimus, tralatoribus nostris impossibile esse in libris Græcis transferendis eundem colorem, eandem syntaxin eandemque speciem præstare posse: dum ipsi quasi aliud agentes, verborum elegantiæ student: sententiarum gravitatem, veritatem materiæ & sylvam rerum amittunt. Hoc Cicero ante multa lustra testatus: hoc in vitis Plutarchi experimur, hoc in Sophocle Philelphi: hoc in Euripide Erasmi: nunquam obtinebis, ut lingua Græca in Latinam traducta, eundem quem prius saporem teneat, natiuamque germanitatem conseruet. E contrario factum est in Ouidiana meta-

(*i*) De hoc Petro Leone & infelici ejus fato vide, quæ ex Reusneri elogiis notavi in P. I. p. 43. e quibus etiam hic adjicere juvat Jani Vitalis in eum epigramma:

Dum timet astrologus, sua fata, Leonius undas,
Et fugit e ripis magne Timave tuis:
Illa eadem frustra fugientem adversa sequuntur,
Qua rapitur tacita nobilis Arnus aqua.
Hic tu florentem medicis Florentia curis
Præruptum (o facinus) corripis in puteum.
Astra repræsentat sic, funera dum fugit ille:
Tutius hunc poterant quam latuisse poli!

metamorphosi, quam Chalcidensis quidam natione, Venetiis Græcas literas publice docens in Linguam transmarinam traduxit: docte nimirum, sed infeliciter. Græca enim Syntaxis Ovidianam ac togatam eloquentiam referre non potuit; quære idiomatis etymon: facile colliges: quid etiam candidissimi in hac commutatione assequi possunt. Balbus balbum intelligit: hinc tuis Doctoribus faue, qui in propria lingua nec soloecissant, nec barbarissant. Podagricus sum, & consequenter insanus: non sanos licet esse poëtas. Accipe proinde in bonam partem nugamenta mea, quæ in foro teruntii non veneunt.

Me vocat Auripolis retinet male sana podagra:
Dulce malum vini, terra Süeva polus.
Me vocat Auripolis, linguam mea crura pedesque,
Jucundos latices: Ulmea prata solum &.
Me vocat Auripolis: seiungor corpore tantum:
Mens addita Manet: Doctor amice vale.

Dii bene vortant.
D. Wolf.

D.

Wolfgangus Rychardus artium & medicinæ Doctor, humano & ſane docto Chriſtophoro Hegendorfino (k) Lypſiæ bonis literis addicto amico ſuo ſperatiſſimo.

S D. P. utraque & Ebrietatis & ſobrietatis Encomia ex tuis ſcriniis edita doctiſſime Hegendorfine, obuiis manibus apud Bibliopolas novitate illecti conciliavimus atqué pellegimus: pellectáque talia offendimus, quæ felicis ingenii ſane ſunt locupletiſſima teſtimonia, fragrantibus floſculis decentiſſime cæſariata: & delicatis ſalibus laute condita. Itaqué cum nuper apud humaniſſimum poëtam Joannem Bohemum fraternum amicum de claſſicis vatibus varias inter colloquendum mentiones faceremus, tu vel imprimis ex Bohemi bucca proſiliebas. Protinus ego gaudio attonitus audito tuo nomine & cum Bohemo familiaritate: qui meam in te admirationem olfáciens: ſtatim obtulit epiſtolia tua ad ſe data: quibus lectis adeo tuæ amicitiæ nanciſcundæ fervore æſtuavi: mihi non potui, non hoc moro-

(k) De Chriſtophori Hegendorfini, J. U. Doctoris, ſcriptis vid. C. Geſneri Biblioth. f. 165. ſq.

morositatis indulgere, tibiqué aliis amicis tua sorte dignissimis cumulatissime ornato novam meam observantiam consarcinare: quæ etsi nec honori, nec utilitati forsan tibi futura est, ne tamen noxia & detrimentosa fiat pro viribus curabo. Porro ne Aphricanum me monstrum alere suspiceris: intelligas me Apollinem vna cum Luthero cernuum suspicere & adorare. Postquam autem ex literis tuis liquido cognoveram phœbeas tuas diuitias: & pariter Lutheri partes ex corde te fovere: tantam mihi addidisti amandi tui flammam: quantam alias nunquam. Nocturnos tamen Bohemi oculos in hac re, frontemque obduratam suspiritus deploro, qui hactenus nobiscum Lutheri sententiæ subscribere noluit. Tu tamen mi charissime Hegendorfine velut Baryphonus Stentoreus quidam tuis literis clamose intona: & crebriter Bohemi aures obtunde. Si quid vnctius & delicatius de Luthero conquisiueris, ad nos ocyus transscribas: quo athletice pugiliceque tandem adamata Bohemi pectora remolliamus: & fratrem fratres lucrifaciamus. Ego enim hoc suffragio apud me Lutherum deuoveo: quod Christum spernere existimem, quisquis Lutherum spernat. Quare tuum illud dysticho*n*

dyſtichon totum bracteatum, totum ad palatum & ſtomachum mihi opipare conducens, quo canis:

Hæreſibus ſi dignus erit Lutherus in vllis
Et Chriſtus dignus criminis hujus erit.

Ita enim nos reddidimus, quoniam ſic perplacuit, quod te non potuimus reddentem operiri moræ impatientes: nam taliter ad nos venerat.

Si cadit in doctum Lutherum forſan hereſis
Et Chriſtus dignus criminis hujus erit.

Hoc dyſtichon vicatim tanquam panegyricum ſpectaculum & velut mare in concha coram omnibus amicis circumferam: hoc dyſticho meum de Lutheranis ſcriptis captum: & tuum Apollineum furorem primo calculo digniſſimum comprobabo. Præterea ſi qua carmina vel ex aliorum vel ex tua officina apud vos hoſpitemini, fac ad nos perferantur: hac una re, nec mihi, nec aliis bonarum literarum myſtis, qui hic ſunt, gratius præſtare queas nihil. Tota Suevia Lutherum Evangelii tympanotribam: & ſyncera fontanalia celebrantem admiratur & ſuccollat: ejusque nomine nihil apud nos ſpectatius emergit. Eſt autem olidus hirquitalſis quidam Luthero Zoilus

lus psoram suam scalpens: susque in Palladem glaucomata oculis nostris objicit, nasumque nostrum ozenam & polypum occupare ratus: putida & nugalia quædam deblaterat, per theutonicos libellos mendacia purpurissata cerussataque divulgavit, nisus spurcissimis Lutherum maculis aspergere. Sed nauseam ad vomitum usque omnibus dextris commovit. Sunt tamen sontici & contagiosi libelli per cuticularem sententiam immatura plebeculæ ingenia illudentes: quapropter Lutheri discerniculo opus erit. Hosce libellos si Lutherus dignis carbonibus depinxerit: nos per literas certiores redde: quo exemplaria nobis ex Noriberga comparemus: & interea ægriores mentes consolemur. Tu vale & me commendatum habe.

Ad vos Lypsicos illud meum Carmen subjeci in Lutheri partes vos adhortans, quo manus manum fricet: dans muscas, ut vestros olim Elephantes recipiam.

Ecce novum capiunt nostratia secula vultum,
Et novus in nostris claret Apollo scholis.
Nunc iterum rigidi scandunt ad rostra Catones
Justitiæ cultus cœpit habere locum

Exul

Exul erat pietas: terrasque Astrea reliquit:
  Qui verum auderet dicere, nemo fuit.
Sed jam Lutherus,multa comitante caterua,
  Felici nisu vera docere jubet.
Et steriles sulcos Christi peraravit aratro:
  Et Paulina sua semina sevit humo.
Lypsenses vates modo vos æquate cylindro
  Horrea: quod vestri muneris esse reor.
Neu dum triticeæ veniant cum fœnore messes,
  Scrupus trituræ noxius esse queat.
Lætas Aonio segetes aspergite rore,
  Et viridi totus gramine crescet ager.
Carduus & lolium vestro subversa ligone
  Marcescant: mordax eruta lappa cadat.
Si quoque vel corui, vel turba nociua volucrum,
  Vel malus anser adit, strymoniæve grues:
Aucupio pereant vestro; prætendite sepem,
  Quo minus infestet sordidus ursus agros.

Rescribe per amanuensem: nam tui characteres sunt lectu adeo difficiles, & quasi lituræ. Vale ex Ulma quinto Calend. Februarias A. 1521.

Hisce epistolis ἐπιμέτρε loco subjungere placet aliquot epigrammata non inelegantia, forte adhuc inedita, ex eodem volumine

MSto, quod præterea plurima alia hujus generis continet.

I.

De Leone Papa.

Dum Leo conatur falſo peſſundare pacto
Lutherum, ſancta relligione virum:
Irrita fecerunt ſuperi mala vota Leonis,
Et pro Luthero mortuus ipſe Leo.

2.

Lutherus de ſe ipſo.

Quæſitus toties, toties tibi, Roma, petitus
En ego per Chriſtum vivo Lutherus adhuc.
Una mihi ſpes eſt, qua non fraudabor, Ieſus:
Hunc mihi dum teneam, perfida Roma vale.

3.

De imagine Lutheri.

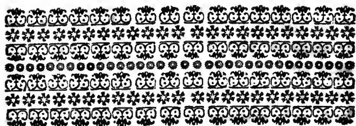
Explicat hæc facies Martinum picta Lutherũ,
Qui veram Chriſti ſcit docuiſſe fidem.
Hactenus ingenium ſua per monimenta Lutherus
Præbuit: aſt faciem picta figura refert.

4.

Aliud.

Noſſe ſatis fuerat ſua per monimenta Lutherum,
Atque loco lucri picta figura venit.
Cernite formoſam formoſo in corpore mentem:
Degenerem mentem vix caro pulchra tegit.

V Obſer-

V.

Obſervatio.

De Libro Henrici Cornelii Agrippæ de Incertitudine & vanitate omnium ſcientiarum & artium.

ANimus eſt peculiari obſervatione fraudes illas & latrocinia, *(a)* quæ in famoſiſſi-

(a) Plura librorum maligne corruptorum exempla ſuppeditant Dan. Francus in Diſquiſitione de Papiſtarum Indicibus Librorum Prohibitorum & Expurgand.

mofiffimum *Henrici Cornelii Agrippæ librum de Incertitudine & Vanitate Scientiarum & artium ac excellentia verbi divini* editores Lugdunenfes maligne commiferunt, detegere, atque adeo opus hoc fuæ reftituere integritati. Si quid judico, inter omnia Agrippæ fcripta hoc præftantiffimum eft, & caput effert, exquifita eruditione & graviffimis contra illius ætatis errores atque vitia teftimoniis refertum. Non ferio ubique rem fuam agere mihi videtur autor *(b)* fed animi faltim gratia fcientias & artes, etiam nobiliffimas, ipfe πολυμαθέστατος, impugnare, pari fere ratione,

gand. C. Lœfcherus in Diff. de Latrociniis, quæ in Scriptores publicos ab hæreticis folent committi, & J. C. Wendlerus in Tract. de Libris a Pontificiis aliisque hæreticis in præjudicium doctrinæ purioris fuppreffis & corruptis, quam demum adeptus fum cum Differtatio mea de libris rarioribus fub prælo jam fudaret, alias ejus fupra meminiffem.

(b) cf. Cafauboniana p. 4. & Celeb. Wolffii notas, nec non Eruditiffimi Gottlieb Stollii, e cujus lectionibus litterariis me olim in Academia Jenenfi profeciffe gratus profiteor, Hiftorie der Gelahrheit Prolegom. §. LVI. Hunc vero Agrippæ librum erroribus non vacare lubens concedo.

tione, qua nuper Petrus Burmannus in humanitatis literas, ipſe iis inſtructiſſimus, invectus eſt. Seculi vero ſui mores ubique data occaſione libere & acerbe ſatis carpens, non potuit non irritare crabrones, multorumque, cumprimis monachorum, in ſe odia convertere. Audiamus ipſum, ea de re ſic conquerentem (*c*): *cum nuper edidiſſem declamationem illam de vanitate ſcientiarum atque excellentia verbi Dei, quam in hoc ipſum ſcripſi, partim ut ſegniora ingenia ad defendenda bonarum literarum ſtudia excitarem, partim ut monachis iſtis concionatoribus arguendorum in omni exercitii genere vitiorum non frigida argumenta conferrem, illi hoc beneficium meum ingrato penſantes animo, pariter omnes communem hoſtilitatem mihi indixerunt, jamque paſſim a ſuggeſtis, a pulpitis, in publicis concionibus, apud promiſcuam plebem magnis vociferationibus adverſum me clamabant iraſcebanturque, atque nullam impietatem, nullam hæreſin, nullum contumeliæ probrum in me non transferebant, mirisque geſticulationibus, puta illiſis digitis, jactatis manibus raptimque retractis, colliſis dentibus, fremendo, conſpuendo, viciſſimque ſcal-*

(*c*) Lib. VII. Epiſtol. XXXV. p. 379.

ſcalpendo caput & rodendo ungues, & calcitrando pedibus inſanientes, nullum penitus amentiæ genus omittebant, quo Principis & populi odium iracundiamque in me excitarent. Nec miror ego, tantopere propterea multorum in Agrippam arſiſſe odia: hoc potius miror, ignem illum effugiſſe, eumque hac de cauſa felicem prædico. Prima hujus libri editio A. 1530. prodiit: eo enim anno menſe Decembr. ex Mechlinia ita ad amicum ſcribit (*d*): *Quodſi rudem non dedigneris calamum, & vacat tibi legere, quod ego aliquando in variis diſciplinis profecerim, in hac ipſa declamatione noſtra, de vanitate ſcientiarum inſcripta, quam ad te mittimus, conſpicies, in qua tamen innumeros typographi errores excuſabis.* Parum abeſt, quin ejus lectionem & venditionem à cenſoribus vetitam mox fuiſſe credam. Sic enim amicus quidam A. 1531. noſtrum in literis (*e*) compellat: *Heri ſub noctem amicus quidam meus, cui nonnihil apud dominum Hoſtratum fuerat negotii, mihi retulit, ſeſe illic cognoviſſe ex ore, ni fallor, ipſius domini Hoſtrati, parari adverſus tuos de vanitate*

(*d*) Lib. VI. Epiſt. VIII. p. 286.
(*e*) Lib. VI. Epiſt. XXX. p. 319.

tate scientiarum libros nescio quod mandatum sive edictum prohibitorium, ne quis illos vel vendere posthac vel legere audeat. Id quoniam tua referre, ut scias, existimavi, non potui, quin statim tibi indicarem, quo posses, re adhuc aliquo modo integra, vel mature occurrere commoda apud D. Dominum insinuatione, vel aliter tuæ existimationi, ut commodissimum videbitur, prospicere. Unde vero hæc turba veniat, ab Lovaniensibusne, an aliunde, deprehendere nondum certo potui. Id interim liquet, in Indice prohibitorio Concilii Tridentini Agrippam primæ classis hæreticis accenseri, ejusque opera omnia proscribi: quod in Elencho librorum prohibitorum omnium per Franc. Magdalenum digesto, & prima vice Romæ in typographia Cameræ Apostolicæ A. 1632. in 12. excuso, nec non in Indice prohibitorio Clementis XI. itidem Romæ A. 1711. in 8. vulgato repetitum esse vidi. Nec forte injuria: si audias Hieronymi Hirnhaim judicium, sed iniquum satis, in præfatione, Typho generis humani præmissa, ita declamantis: *Titulum de vanitate scientiarum præsenti opusculo præfixurus eram, sed veritus fui, ne si a fronte signum hoc præferret, timorati lectoris animum statim a se averteret;*

tanquam ea interius propinaret, quæ simili sub hedera exitiose propinat liber Cornelii Agrippæ, qui de vanitate scientiarum volumen pariter exaravit, dignum meo quoque arbitratu, in quod ingeniorum omnium scientiis excultorum acies & aculei stringantur, dignum tenebris, dignum infernali cum probrosis authoris sui manibus addici Vulcano &c. Hoc tamen non obstante, plus simplici vice liber iste, quem ego potius dignum esse censeo, qui in omnium literatorum versetur manibus, recusus fuit, & A. 1713. in Germanicum quoque sermonem, sed inepte, translatus. Quin imo Lugduni per Beringos fratres A. 1600. non hic solum liber, sed & reliqua ejus opera omnia, Summorum Pontificum decretis susque deque habitis, in forma octipertita prelo iterum subjecta fuere. Qua vero fide (ea scilicet, quam Punicam & Græcam merito dixeris) illud factum sit, pluribus jam demonstratum dare, operæ pretium esse duco. Contuli enim aliquando ex amussi rarissimam libri de vanitate scientiarum editionem, A. 1532. in 8. absque loci indicio publicatam, cum ea, quam Lugdunenses dederunt, ac deprehendi, haud pauca in hac vafre & malitiose resecta esse. Hunc labo-

laborem eo lubentius in me fuſcepi, quod in ipſa recentiſſima illius operis editione Francofurti & Lipſiæ, vel verius Stetini, A. 1714. ſumtibus hæredum Pleneriano-rum in 12. vulgata, quæ omnium teritur manibus, cuncta ea quoque deeſſe animad-verti, quæ in Lugdunenſi deſiderantur, ut adeo illa ad hanc expreſſa fuiſſe videatur. Hac occaſione mirari ſubiit, Lugdunenſes editores, in iſto libro mutilando tam ſtu-dioſos, non ſuperſtitioſiſſimum duntaxat li-brum quartum de occulta philoſophia ſeu de ceremoniis magicis, Agrippæ perperam affictum, ſed & alia opuſcula inſipida, æter-nisque tenebris digna, v. g. Petri de Abano Elementa magica, G. Pictorii Villingani de ſpeciebus magiæ ceremonialis, quam Goë-tiam vocant, epitomen &c. luci exponere publicæ veritos haud fuiſſe. Hoc tamen ingenue etiam profitendum eſt, non omnia veritatis teſtimonia, ab Agrippa prolata, atroces editorum manus eſſe paſſa, ſed haud pauca, eaque graviſſima, in ipſa illa manca editione extare adhuc integra & illæſa. Cæ-terum perſpicaciſſimus Bailius poſt Th. Cre-nium jam editionem Lugdunenſem muti-latam eſſe annotavit. Ita enim ille (*f*)

(*f*) In Diction. artic. Agrippa. f. 110.

Disons aussi, que l'Edition de ses Oeuvres, faite a Lion, en deux volumes in 8. *est mutilée dans un endroit, qui pouvoit déplaire aux gens d'Eglise.* Idem in observationibus, textui subjectis, post alia hæc habet: *Voilà un passage, qui ne paroit pas dans l'Edition de Lion. Mr. Crenius, qui a fait cette découverte, s'est bien plaint de cette supercherie. Voice ses paroles : Mala fide per Beringos fratres Lugduni A. MDC. in* 8. *edita sunt Henrici Corn. Agrippæ .... Opera ; utpote in qua multa omissa sunt editione, quæ in prioribus erant. Atque ne hoc gratis dixisse videar, capias exemplum e tractatu de Incertitudine & Vanitate Scientiarum atque artium, in cujus C. LXIV. p. m.* 189. *de Lenonia sequentia hæc, quæ ex optima, recognita, plena & scholiis marginariis (retineo vocem in titulo libri positam) illustrata editione, sine loci adjectione, A. MDXXXVI. in* 8. *excusa, admodum rara, daturus sum, in Lugdunensi plane dempta sunt* : Jam vero etiam lenociniis militant leges atque canones, cum in potentum favorem pro iniquis nuptiis pugnant, & justa matrimonia dirimunt : sacerdotesque sublatis honestis nuptiis turpiter scortari compellunt : malueruntque illi legislatores sacerdotes suos cum infamia habere con-

concubinas, quam cum honesta fama uxores, forte quia ex concubinis illis proventus est amplior. De quo legimus gloriatum in convivio quendam episcopum, habere se undecim millia sacerdotum concubinariorum, qui in singulos annos illi aureum pendant. *Hæc omnia, & alia forte plura, neque enim integrum hactenus contuli, pro more eraserunt adversarii, clarum relinquentes documentum, illorum quid editionibus tribuendum (g).* Miror, ne hunc quidem locum in novissima editione Stetinensi restitutum esse. Haud vero vanam fuisse diligentissimi Crenii suspicionem, ex dicendis mox patebit. Cum enim cætera loca, quæ in recentioribus editionibus desiderantur, ab aliis, quod ego sciam, annotata non sint, ea fideliter hic adscribam, ut Agrippæ sic postliminio sua vindicentur. Videlicet hæc deficiunt *Cap. LXII. de sectis monasticis* in edit. Lugdun. p. 114. lin. 32. in editione vero Stetinensi p. 273. lin. 14. post verba *sed hodie* pauci inter eos boni, *ingens autem. Cap. XCII. de Jure Canonico* edit. Lugd. p. 208. l. 25. Stet. p. 500. l. 7. post v. *compilavit* tyrannus ille Pontificum *Bonifacius*

(g) Animadverf. Hist. Phil. Theol. P. II. p. 13. 14.

cius VIII. Cap. XCVI. de arte Inquisitorum ed. Lugd. p. 213. lin. 40. Stet. p. 513. l. 10. post v. *ignem evasere :* Possem hoc loco referre famosi illius Hoochstrati cæterorumque Coloniensium meorum subtile admodum & plusquam scotisticum inventum de inquirendis Judæis, omnemque illam Capnionis tragœdiam, & decennale bellum, in quo omnis Coloniensium magistrorum nostrorum nomen & fama & doctrina irreparabile naufragium fecerunt, nisi hæc omnibus notissima essent, & Capnionis triumpho omnibus seculis clara historia. *Fuit mihi olim. Cap. XCVII. de Theologia Scholastica* ed. Lugd. p. 216. l. 14. Stet. p. 519. l. 5. post v. *atque hi tunc* subtiles, angelici, seraphici & divini *doctores vocantur.* eod. cap. ed. Lugd. p. ead. l. 42. Stet. p. 520. l. 18. post v. *attendentes.* Hinc nullus theologorum nunc vere doctus habetur, qui non in sectam aliquam juraverit, illamque mordicus teneat pertinaciterque defendat, illiusque nomen & stigmata nusquam non ostentet, & in ore habeat, & ejus titulo se salutari & præferri glorietur, ut Thomistam, Albertistam, Scotistam, Occamistam. Nam purum Christianum dici tantis magistris nostris non est honestum, cum cogno-

cognomentum illud quilibet lanii, coci, piſtores, ſutores, tonſores, lixæ, ſed & mulierculæ quæque indoctaque plebecula cum illis habere queant commune. *Atque hi ſectatores.* eod. cap. edit. Lugd. p. 217. l. 15. Stet. p. 521. l. 17. poſt v. *idololatria.* Tranſeo cæteras eorum hæreſes contentionesque de ſacramentis, de purgatorio, de primatu pontificum, de præceptis & eorundem obligationibus, de indulgentiis, deque futuro Antichriſto, & multis aliis, in quibus ſuam oſtendunt inſanam ſapientiam, cujus præſumtione tumidi & inflati, velut qui fabulis referuntur gigantes, quæſtiones quæſtionibus, argumenta argumentis adgenerantes, extollunt ſententias ſuas adverſus Deum, ſuper quorum impietatem ira Dei de cœlis revelatur. *Cæteri vero.* eod. cap. edit. Lugd. p. 218. l. 11. Stet. p. 523. l. 23. poſt v. *ſed* de iſtis ſatis: neque enim tutum eſt, eos liberiori loquendi ratione redarguere; ſolent ſiquidem, quoties exacerbantur, conſpirare, & redarguentes eos coram inquiſitoribus ſuis in jus rapere, & ad palinodiam adigere, nonnunquam faſciculis tradere aut oblato toxico ſecrete e medio auferre. Habent enim & hoc inter arcana religionis ſymbola, ſi quis ſcandalum moliatur religioni,

gioni, fas piumque esse, illum clam dato veneno tollere; ne diffametur ordo, si quis illorum publice puniretur, quare *dimissis istis. Cap. XCVIII. de Theologia interpretativa.* edit. Lugd. p. 220. l. 24. Stet. p. 529. l. 12. post v. *voluminibus*, sed non etiam sine multis erroribus *tractatam.* ibid. ed. Lugd. lin. ead. Stet. lin. 13. post v. *neque vero* vos seducat illorum sanctitas auctoritasque, ut *illis. Cap. XCIX. de Theologia prophetica.* ed. Lugd. p. 221. l. 12. Stet. p. 531. l. 6. post v. *quod verbum* non ad magistros nostros, *non ad contentiosos theosophistas*, non ad indulgentiarum cauponatores *dictum est. Cap. C. de Verbo Dei.* edit. Lugd. p. 227. l. 8. Stet. p. 545. l. 13. post v. *judicare*, nec ullorum quorumcumque doctissimorum aut sanctissimorum dogmatibus, glossis, commentis cæterisque dictis alligari, quicunque citra vel ultra divini verbi authoritatem loquuntur. *Quodcunque.* ibid. edit. Lugd. l. 11. Stet. l. 17. post v. *Philosophorum* nulla theologorum Sorbona, *nec.* eod. cap. ed. Lugd. p. 229. l. 28. Stet. p. 551. l. 11. post v. *amatores:* atque utinam non etiam multi illorum sub prætextu theologiæ defenderent doctrinam Satanæ, veritatem verbi Dei conculcantes atque damnantes.

tes. *Nunc igitur.* eod. cap. edit. Lugd. p. 230. l. 7. Stet. p. 552. l. 18. poſt v. *tragœdias*, Sorbonicas contentiones, cucullionum hypocriſes, *& ſanctorum.* eod. cap. ed. Lugd. p. 232. l. 6. Stet. p. 557. l. 9. poſt v. *pertineat:* quodve ſic concreditum ſit iſtis ſesquipedalibus magiſtris noſtris, ut id Chriſtianum populum debeant poſſintve celare: *quin tota. Cap. CI. de Scientiarum magiſtris.* ed. Lugd. p. 233. l. 28. Stet. p. 560. l. 25. poſt v. *inquinati*, & in quorum corde tanquam in tabula raſa nihil adhuc depictum eſt humanarum traditionum: *qui ſunt.* ibid. ed. Lugd. l. 31. Stet. p. 561. l. 3. poſt v. *juſtitiam* ab illis contentioſis ſophiſtis, ac pro beanis & aſinis ridentur, & traducuntur in ſcholis, prohibentur a pulpitis, ejiciuntur gymnaſiis, nonnunquam calumniantur hæretici: etiam periculum capitale in eos ſtatuitur, & diris ſuppliciis vita privantur. *Sic Athenis.* Præterea editio Lugdunenſis p. 213. lin. 5. pro *rapacium luporum tribunal*, quod vetus editio habet, data, ni fallor, opera, ſed nullo ſenſu, *rapacium authorum tribunal* exhibet, quod ſphalma etiam expreſſit Stetinenſis editio p. 511. lin. 12. Plura forſan hujus generis ſuperſunt, quæ meam effugerunt induſtriam.

Cæte-

Cæterum ea, quibus in calce vetustæ editionis ab illo, qui ejus curam gessit, compellantur Lectores, digna nobis visa sunt, quæ heic quoque adscriberemus, cum in recentioribus frustra quærantur. „Si verum est, quod Oratius ait: Omne tulit „punctum, qui miscuit utile dulci, multis „sane nominibus hic liber Agrippæ vobis „gratissimus esse debet: nimirum in quo „dubites, plusne sit frugis an jucunditatis. „Ita vera dicendo delectat, & delectando „veritatem in Democriti puteo demersam „velut postliminio in lucem revocat: dum „omnes omnium scientias ad sacram illam „scripturam, divinitus (ut inquit Aposto„lus) inspiratam, velut ad Lydium aliquem „lapidem examinat, tam apposite sciteque „rem ipsam citra circuitionem aliquam ex„plicans, ut nullus Apelles penicillo melius „exprimere potuisset: Verum si quibus for„te tam tenellæ sunt aures, ut mordacem „hanc veritatem ferre æquo animo ne„queant, atque ob id lingua viperina ob„loqui cœperint, nimirum quod in suam „professionem quippiam minus pro dignita„te dictum putent, ii meminerint, se nihil „adversus auctorem dicere, sed suam ipso„rum sceleratam conscientiam prodere.

„Nihil

Nihil enim peculiariter in facultatem ali- „
quam ſcriptum eſt,ſed generatim in omnes.„
Qui vitia ſua agnoverit, cuique conſcien- „
tia ſecretam in aurem obganniverit, ut„
Perſius inquit, illum ſumma ope adniti de „
cet, ut ſeſe corrigat : ſin minus, nihil in„
ſe dictum putet. Contra ſi quis meliora„
candide ac citra inyidentiam in medium „
adferre poterit, is non ſolum apud ſtudio- „
ſos omnes, verum etiam apud ipſum au- „
ctorem ſe ſummam gratiam initurum, „
nihil ambigat. Bene vale. Pariſiis apud„
Sorbonam. „ Præmiſſum eſt huic editioni privilegium Caroli V. Imp. Gallico idiomate Mechlinii A. 1529. d. 12. Januar. datum, quo Agrippæ libri de occulta philoſophia, de vanitate ſcientiarum, in artem brevem Raymundi Lullii commentaria & Tabula abbreviata, nec non quædam orationes & epiſtolæ muniuntur, aque Georgio de Themſeke & Hermanno Sunderhuiſen juſſu Cæſaris examinata hæc opera & approbata dicuntur. Tandem uno verbo hoc etiam monendum eſt, in margine veteris illius editionis paſſim notulas quasdam comparere.

Cæterum duo adhuc, ad hujus libri hiſtoriam pertinentia, quæ ſupra ſuo loco præ-

termisi, heic mihi adjicienda sunt. Primum, quod jam (Lib. IV. Epist. 44. p. 189.) An. 1526. d. 16. Sept. Capellanum Noster certiorem fecerit, se opus hoc elaborasse: *Scripsi his diebus volumen satis amplum, cui de incertitudine & vanitate Scientiarum, atque excellentia verbi DEI titulum feci. Tu, si aliquando videbis, credo, laudabis argumentum, admiraberis tractationem, & judicabis Regia Celsitudine non indignum: sed ego illud Regi dedicaturus non sum. Invenit namque opus illud Patronum sui cupidissimum, & de me optime meritum.* Nulla tamen vestigia deprehendo e quibus librum hunc, tum quidem compositum, ante Annum 1530. in lucem prodiisse appareret. Alterum fata adversa, quæ opus hoc vix natum expertum est, ipsius Agrippæ calamo sic depingit: *Ego, quanto fuerim in periculo, jam primum rescivi. Tantum enim, dictum est mihi, prævaluerant cuculliones illi apud Dominam* (Margaretam intelligit) *sed muliebriter religiosam principem, ut, nisi illa mox periisset, jam ego, quod maximum crimen est, monachalis majestatis sacraque cucullæ reus, tanquam in religionem Christianam impius, periturus fuissem: sed & nunc audio, illos adversum me multo crudelius instare apud Cæsares; & librum nostrum*

ſtrum de Vanitate magnis calumniis onuſtum tradidiſſe Ferdinando Cæſari primum, qui illum tradiderit Carolo Auguſto, graviter indignato, ſuas literas ſuaque ſigilla ipſi præfixa, mihique comminato neſcio quas Cantharidum minas. Itaque jam non aliud expecto, niſi ut verificentur omnia illa, quorum ego in præfatione ad lectorem mihi vates fui. Hæc ſcripſit Mechliniæ An. 1531. d. 19. Januarii.

Vid. Lib. VI. Epiſt. 15.
p. 294.

VI.
ELIÆ EHINGERI
VIRI QUONDAM CELEBERRIMI
DE
FIDELITATE SERVANDA
In
AUTORIBUS CITANDIS
DISSERTATIO
nunc primum e Schedis Ejus edita *(a)*.

ILiacos intra muros peccatur & extra, vetus & verus est versiculus, quo declaratur tam Trojanorum, quam exterorum profligata malitia. *Injusti sunt Barbari*, Testimonio Salviani de Gubernatione DEI lib. 4. p. 137. *& nos*

(a) Debeo hanc dissertationem benevolentiæ Viri Clarissimi, & eximia eruditione ornatissimi, Jacobi Brukeri, nunc Rectoris Scholæ Kaufbyrensis, & Rever. Ministerii Evangel. ibidem adjuncti, optime merentis, qui non hanc solum, sed & plures ejus generis ex beati viri Schedis autographis, quarum dignissimus possessor ipse factus est, liberaliter mecum communicavit. Quicquid ergo utilitatis ac voluptatis cum ex hac, tum ex aliis, in posterum a me vulgandis, capies, id omne Præstantissimi Brukeri humanitati acceptum feres. Hac ratione bene mereri perget de manibus B. Ehingeri, cujus vitam, elegantissima commentatione descriptam, non ita pridem luci dedit publicæ.

& nos hoc sumus: avari sunt barbari, & nos hoc sumus: cupidi sunt barbari, & nos hoc sumus: impudici sunt barbari, & nos hoc sumus: omnium denique improbitatum pleni sunt barbari, & nos hoc sumus.

Jam de FIDELITATE servanda in citandis auctoribus agam, absque respectu personarum: vestrum erit, benignè legere, benignius judicare, benignissime a falsis citationibus abstinere.

Et primo quidem Scriptores Pontificios fidem historicam non semper servasse, adduco vobis GRATIANUM, qui Augustinum Tom. 9. Tract. 30. in Johannem scribentem p. 168. *Sursum est Dominus, sed etiam hic est veritas Domini, corpus enim Domini, in quo surrexit, IN UNO LOCO ESSE POTEST*, Augustinum, inquam, corrupit, quod scripserit, *in uno loco esse potest*, Gratianus ait, *in uno loco esse OPORTET.*

De hoc Gratiano Possevinus Appar. tom. I. p. 560. inquit: *sciendum est, eum sæpe errasse, tribuentem iis autoribus opera, quorum non essent:* insuper monet, *eum circumspecte legendum.*

GRETSERUS de Cruce l. 1. c. 63. p. 225. *Nec est, quod moveatur autoritate Gratiani, quippe cui potius cura fuit veterum*

sententiam in unum colligere, quam accuratiore disquisitione, quænam genuina, & quæ notha seu commentitia essent, indagare.

D. JACOB KELLER Tom. 2. Catholici papatus p. 650. Gratianus hat der Fablen mehr in seinen Codicem hinein geflickt, zwar gut gemeynt, aber nicht gut gemacht; Uns binden keine Canones, sie seyen dann ex responsis Pontificum oder Conciliis genommen, oder von solchen approbirt, gut geheissen in üblichem Gebrauch der Kirchen halben, andere gelten nicht mehr, als die, so es geredt haben.

Bellarminus Ambrosium corrupit, de Sacramento Eucharistiæ l. 4. c. 13. p. 274. Ambrosii verba sunt in libro de initiandis mysteriis, c. 9. *Ipse clamat Dominus Jesus, hoc est corpus meum: ante benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi SIGNIFICATUR.* Bellarminus ita citat: *ante benedictionem verborum cœlestium alia species nominatur; post consecrationem corpus Christi EST.*

Anne Bellarmine, omne quod significatur, EST? ita circumcisio EST Baptismus, ita agnus paschalis EST corpus Christi?

In Concilio Aphricano ex PETENTIBUS faciunt POTENTES. Episcopi præsentes

ſentes re cognita & penitus explorata ad Cœleſtinum Epiſcopum tum Romanum hoc modo reſcripſerunt. *Decreta Nicena ſive inferioris gradus Clericos ſive Epiſcopos ſuis Metropolitanis apertiſſime commiſerunt: prudentiſſime juſtiſſimeque providerunt, quæcunque negotia in ſuis locis, ubi orta ſunt, finienda: nec unicuique provinciæ gratiam Sancti Spiritus defuturam, qua æquitas a Chriſti Sacerdotibus & prudenter videatur, & conſtantiſſime teneatur; maxime, quia unicuique conceſſum eſt, ſi judicio offenſus fuerit cognitorum ad concilia ſuæ provinciæ, vel etiam univerſale provocare, niſi forte quispiam eſt, qui credat unicuilibet DEum noſtrum poſſe examinis inſpirare juſtitiam & innumeris congregatis in Concilium Sacerdotibus denegare: aut quomodo ipſum TRANSMARINUM JUDICIUM ratum erit, ad quod teſtium neceſſariæ perſonæ vel propter ſexus, vel propter ſenectutis infirmitatem, vel multis aliis intercurrentibus impedimentis adduci non poterunt? Nam ut aliqui tanquam a tuæ Sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum Synodo conſtitutum: quia illud, quod pridem per eundem Coepiſcopum noſtrum Fauſtinum, tanquam ex parte Niceni Concilii exinde tranſmiſiſtis, in Conciliis verioribus, quæ accipiuntur Nicæa a S. Cyrillo Coepi-*

scopo nostro Ecclesiæ Alexandrinæ, & a Venerabili Attico Constantinopolitanæ antistite ex authentico missis: tale aliquid non potuimus reperire. Executores etiam Clericos vestros, quibusque PETENTIBUS, nolite mittere, ne fumosum typhum seculi in Ecclesiam Christi videamur inducere.

Huc usque Concilii verba.

Adhæc Pontificii Concilium Laodicenum corruperunt. Nam in hoc Concilio Canone 35. exerte *cultus angelorum* fuit *probibitus, quod non oporteat Christianos Ecclesiam DEI relinquere, & ire atque angelos nominare, & congregationes facere, quæ interdicta noscuntur, si quis igitur inventus fuerit huic Idololatriæ serviens, sit anathema, quia dereliquit Dominum nostrum Jesum Christum, filium DEI, & se Idololatriæ tradidit.*

Hinc Origenes contra Celsum lib. I. *Ubi nam invenis in Mose tradi cultum angelorum*, σεβεῖν τοὺς ἀγγέλες. Et lib. 5. p. 237. *Hos Spiritus angelos ex officio suo nominari docti invenimus, propter divinitatem quandam, interdum Deos vocari a Sacra Scriptura, sed non sic, ut jubeamur eos adorare, aut divinis honoribus colere, quamvis dona Dei afferant. Omnia enim vota, omnes interpellationes, deprecationes, & gratiarum actiones destinandæ*

sunt

funt ad DEUM rerum omnium Dominum per majorem omnibus angelis fummum Pontificem, vivum Verbum & DEUM. Gratias agemus etiam ipfi verbo, interpellabimus, vota & preces ei offeremus, modò intelligamus, quomodo hæc accipiantur vel abufivè vel propriè. Angelos enim invocare absque illorum cognitione, cujus homo capax non eft, non videtur rationi confentaneum. Atque ut demus ab homine comprehendi, miram quandam & arcanam eorum notitiam officiorumque, quibus funguntur finguli, hoc ipfum cohibetur, ne quis audeat preces offerre, nifi foli Domino DEO, qui unus omnibus abundè fufficit, per fervatorem Dominum noftrum, DEI filium, Verbum, fapientiam, veritatem, & quicquid de hoc prophetarum Apoftolorumque Jefu literæ prædicant. Idem Origenes l. 5. contra Celfum p. 241. ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ ἀγγέλους οὐδεὶς τῶν δουλευόντων τῷ Μωυσέως νόμῳ προσκυνεῖ. *Quia & cœleftes angelos nemo adorat, qui fe legi Mofis fubdidit.*

Bartholomæus Carranza in fumma Conciliorum pag. 97. ex imperitia Græcæ linguæ *(b)* legit:

(*b*) Græcæ linguæ imperitiam, quam Ehingerus hic Carranzæ objicit, probare etiam poffet hæc infcriptio Canonis XVI. Concilii VI. Conftantinop. p. 240.

legit: QUI ANGULOS COLUNT. Ex angelis facit ANGULOS.

Invocatio Angelorum à S. Johanne repudiata, à Concilio Laodiceno condemnata, ab Origene explosa est. Ergo neque nobis admittenda.

In antiquitatibus Britannicis p. 85. rex Eadgarus: AD NOS SPECTAT EXAMEN DE MORIBUS CLERICORUM. Pontificii corrumpentes textum invertunt, quasi Rex Eadgarus dixerit: *de quorum omnium moribus AD VOS spectat examen. Quoniam magnificavit misericordiam suam Dominus facere nobiscum, dignum est, ó Pater reverendissime, ut innumeris illius beneficiis dignis respondeamus operibus. Neque enim in gladio nostro possidemus terram, & brachium nostrum non servavit nos, sed dextra ejus, & brachium sanctum ejus, quoniam complacuit illi in nobis. Justum proinde est, ut qui omnia subjecit sub pedibus nostris, subjiciamus illi & nos & animas nostras, ut hi, quos nobis subdidit, ejus subdantur legibus, non segni-*

---

p. 240. edit. Antverp. 1564. in 8. *De quibus DIACONIBVS loquatur liber Act. Apostolorum.* Sed facile concedo, esse heic mendum typographicum. Nam ex ipso hoc Canone & aliunde perspicimus, Carranzam recte voce *Diaconus* in secunda declinatione usum esse.

segniter elaboremus. ET MEA QUIDEM INTEREST *laicos cum æquitate jure tractare, inter virum & proximum suum justum judicium facere, punire sacrilegos, rebelles comprimere, eripere de manu inopem fortiorum ejus, egenum & pauperem à diripientibus eum, sed* ET MEÆ SOLLICITUDINIS EST *Ecclesiarum ministris, gregibus monachorum, choris virginum & necessaria eorum procurare, ac saluti & quieti vel paci consulere.* DE QUORUM OMNIUM MORIBUS AD NOS SPECTAT EXAMEN, *si vixerint continenter, si honeste se habeant ad eos, qui foris sunt, si divinis officiis solliciti, si ad docendum populum assidui, si victu sobrii, si habitu moderati, si in judiciis sint discreti (pace vestra loquor, reverendi Patres) si ista solerti scrutinio curassetis, non tam horrenda & abominanda ad aures vestras de clericis pervenissent. Taceo quod non est illis corona patens, nec tonsura conveniens. Ac ne in vestra lascivia, insolentia in gestu, in verbis, turpitudo interni hominis produnt insaniam. Præterea in divinis officiis, quanta sit negligentia, cum sacris vigiliis vix interesse dignentur, cum ad sacra Missarum solennia ad ludendum, subridendum magis quam ad psallendum congregati, videantur. Dicam quod boni*

boni lugent, mali rident, dicam dolens (si tamen dici potest) quomodo diffluant in comessationibus, ut jam domus Clericorum putentur PROSTIBULA MERETRICUM, Conciliabulum histrionum, ibi aleæ, ibi saltus, & cantus, ibi usque ad medium noctis spatium protractæ in clamore & horrore vigiliæ. Sic patrimonia regum, eleemosynæ pauperum, imo, (quod magis est) illius pretiosi sanguinis pretium profligatur. Ad hoc ergo exhauserunt Patres nostri thesauros suos? Ad hoc Fiscus Regius, detractis reditibus, multis elargitus est? Ad hoc Ecclesiis Christi agros & pastiones regalis munificentiæ contulit, ut deliciis Clericorum meretrices ornentur, luxuriosæ convivæ præparent carnes & aves, & talia judicia comparentur? Hoc milites clamant, plebs submurmurat, mimi cantant & saltant, & vos negligitis, vos parcitis, vos dissimulatis? &c.

Vidimus hactenus Pontificios autores, Gratianum, Bellarminum, tempore Concilii Aphricani Legatos Pontificis Romani, Carranzam, Cardinalem Perronium contra Isaacum Casaubonum in Epistola Regis Britanniæ Eadgari, mala fide citasse. Iliacos intra muros peccatur & extra Ecclesiam Pontificiam quandoque fides labascit, veritatem hanc verbis GEORGII CASSAN-

DRI

DRI effero, qui in Consultatione sua gloriosissimis Imperatoribus Romanis, Ferdinando I. patri & Maximiliano II. filio exhibita, p. 145. ita scribit: *nolo*, inquit, *commemorare, quam mala fide nonnulli in hac sanctorum interpellatione convellenda versati sint. Nam cum sciant, religiosis animis reverentiam venerandæ illius vetustatis insitam esse, & ipsi, in animis quoque suis fulgore autoritatis illorum percellantur, ipsa patrum testimonia contra manifestam ipsorum Patrum sententiam obtorto collo trahunt, & ut fucum imperitioribus faciant, ipsas non modo sententias falsò torquent, sed verba etiam ipsa immutant, ut in celebri quodam Volumine Germanico (A), quo recusatæ Synodi & defectionis Romanæ Ecclesiæ causæ redduntur, haud ita pridem edito, & multis utraque lingua veterum & recentiorum testimoniis referto, esse constat. Nam quod Ambrosius in Epistolam ad Romanos adversus gentilium deos scripsit: Misera*

(*A*) *Tübingen* A. 1583. p. 104. in 8. Causa recusatæ synodi. *Abfertigung und wahrhaffte gründliche Widerlegung* 2. *Jesuitischer Schmach-Schrifften*, Bellarmini *und* Petri Hausoni, *durch die Würtembergische Theologen*, *Tübingen* A. 1587. p. 188. PER ISTOS, *im Teutschen, daß man durch diese (heilige Menschen) könne zu GOtt kommen.*

Misera uti solent excusatione PER ISTOS (intellige minoris ordinis Deos) IRI AD DEUM, sicut per comites itur ad Regem; Autores hujus praclari voluminis vocem ISTOS in JUSTOS commutarunt; idq; in Germanica quoque versione secuti sunt, durch die Heiligen, convertentes, ut videlicet imperitis, & minus in veterum lectione versatis, ab Ambrosio sanctorum & justorum spirituum interpellationes damnari, persuadeant. Non minor impostura committitur

ADDENDO

aliquid textui, præter mentem autoris. Ita corruptus est S. Cyprianus â Stapletono, cum in Cypriano de simplicitate Prælatorum Princ. doct. l. 6. c. 7. fol. 113. hæc verba diserta sint: *Hoc erant utique & cateri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio praditi & bonoris & potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur.* Romanus Cyprianus infarcit: *ET PRIMATUS PETRO DATUR.* Cum Cyprianus dicat, *unitatis ejusdem originem, ab uno incipientem, Christus sua autoritate disposuit.* Romanus Cyprianus invexit, *unam cathedram constituit.* Et rursus, cum Cyprianus, *ut una Christi Ecclesia monstretur*, inserit Romanus *ET CATHEDRA UNA.*

Quemadmodum Pontificius Stapletonus Cypria-

Cyprianum ADDENDO corrupit: ita etiam Gregorium Magnum, qui lib. 4. epistolarum ad Johannem Episcopum Constantinopolitanum ita scribit. p. 146. *Certe Petrus Apostolus primum membrum sanctæ & universalis Ecclesiæ est; Paulus, Andreas, Johannes, quid aliud quam singularium plebium sunt capita, & tamen sub uno capite omnes membra sunt Ecclesiæ.*

Gregorius ait; *sub uno capite omnes membra sunt Ecclesiæ:* Stapletonus citat *sub uno CAPITE PETRO, omnes membra Ecclesiæ.*

Quam fidelitatem Pontificii in BERTRAMO ediderint, libet Marcum Antonium de Dominis audire, de Repub. Ecclesiastica ita scribente lib. 5. §. 165. p. 177. *Initio igitur materia hæc fuit disputabilis & in utramque partem habet suos patronos. Bertramus vero Patres secutus, & continuatam usque ad illa tempora Ecclesiæ universalis doctrinam retinens, scripsit adversus novellos tum realistas. Libellus ipsius fuit in Ecclesia admissus, & plurimum laudatus. Trithemius ad an.* 830. *eum in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum recenset, illumque in divinis scripturis valde peritum & in literis secularium disciplinarum egregiè doctum, ingenioque subtilem & clarum eloquio, nec minus vita, quàm doctrina*

na insignem fuisse testatur, atque hoc ipsum ejus opusculum commendabile, post alterum de Prædestinatione prædicat. Quis ergo stomachetur sive Genebrardi de scriptoribus noni seculi lib. 4. chronol. censuram, dum Bertramum & Fredevardum Equitem inter hæreticos scriptores numerat, sive Margarinum in præfat. suæ Bibliothecæ, dum opusculum Bertrami hoc ex sua Bibliotheca extrudendum ut hæreticum censet. Bellarmini quoque de Eucharistia l. 1. c. 1. qui similiter inter hæreticos Bertramum reponit, non sine lapsu in Chronologia: eum enim sub Carolo Crasso ponit ad annum 886. *reliqui cum Trithemio Carolum, ad quem scripsit Bertramus, agnoscunt Carolum Calvum, Lotharii fratrem, dum esset Rex Franciæ, post pacem initam inter fratres Ludovici pii filios. Ea verò secuta est anno Domini* 842. *vel* 843. *Pejor verò est Bellarmini lapsus, quod in suo tractatu de scriptoribus Ecclesiasticis Paschasium Ratbertum, Abbatem Corbeiensem ponit sub Ludovico pio, ad annum* 820. *& illum scribit Bertramum confutasse. Scripserat ergo Bertramus, si vera est Bellarmini chronologia, ante annum* 820. *& tamen priori loco asserit, eum sub Carolo Crasso scripsisse, circa annum* 886. *In hoc ergò dormitavit Illustrissimus Bellarminus in*

suis

suis Chronologiis parum felix. Ecce itaque per *octingentos pene annos pius & Catholicus autor, pro tali perpetuo habitus, a privatis hominibus, ut hæreticus, damnatus, & opusculum ejus Catholicum, quia ipse vanis judicibus non nisi a Clemente VIII. insertus, ita in suo Apparatu testatur Possevinus, tanquam hæreticum supprimitur, & tamen neque autorem neque librum severi librorum* Expurgatores Belgæ *Theologi cum suo Duce ALBANO, & Hispaniarum Rege Catholico totaque Inquisitione ausi sunt reprobare, sed artificium aperiunt, quo dicta catholicorum veterum jam soleant illi eludere, ne novis ipsorum commentis obsint.* Expurgatores *audiamus ex ipsamet prima Antverpiensi, & a me visa editione, cui ea apposita est cautela: Ducis ALBÆ jussu ac decreto cavetur, ne qui præter prototypographum Regium hunc indicem imprimat, neve ille aut quis alius publice vel privatim vendat, aut citra Ordinariorum facultatem aut permissionem habeat. Cavetur etiam, ne quis hunc Indicem parte aliqua augeat, vel minuat, neque ex impressis manuscriptum exprimat, citra Gubernatoris & Consilii autoritatem. In hoc igitur Indice Belg. in B. hæc habentur:*

Quanquam librum istum (Bertrami) magni non æstimemus, itaque non magnopere la-

boraturi simus, vel nusquam sit vel intercidat: tamen cum jam sæpe recusus sit & electus a plurimis & per interdictum nomen omnibus innotuerit, hæreticis constet de ejus probibitione per varios catalogos, fuerit catholicus presbyter, & Monachus Corbeiensis Cœnobii, Carolo non tam magno, quam Calvo charus & venerabilis, juvet historiam ætatis illius in Catholicis veteribus aliis, plurimos feramus errores, & extenuemus, excusemus, excogitato commento persæpè negemus, & commodum iis sensum affingamus, dum opponuntur in disputationibus, aut in conflictionibus cum adversariis non videmus, cur non eandem æquitatem & diligentem recognitionem mereatur Bertramus, ne hæretici ogganniant, nos antiquitatem pro ipsis facientem exurere & probibere. Itaque mirum non esse, pauca pro ipsis videri facere nobis catholicis, tam irreverenter antiquitatem vel in speciem a nobis dissentientem exsibilantibus ac perdentibus, quin & illud metuimus, ne liber iste non solum ab hæreticis, verum immorigeris quoque Catholicis, ob interdictum avidius legatur, odiosius allegetur, & plus vetitus quam permissus noceat. Hæc illi.

At certe hoc non est candidè, neque bona fide agere. Veterum scriptorum catholicorum nulli possunt esse errores præsertim in fide, quos

prio-

priores ætates non agnoverint & reprehenderint. Nunc vero post multa secula, ubi nos novam doctrinam, veteri contrariam excogitamus & evulgamus, velle veterem ipsam doctrinam nostris novitatibus & erroribus adversam, errores condemnare, & libros in Ecclesia per plura secula approbatos, nunc tandem prohibere: proscribere, est intolerabile, intolerabilius adhuc velle mala fide, dolo malo, astu diabolico, dedita opera & ex astuto consilio contra scientiam extenuare, excusare, excogitato commento negare, commodos sensus affingere. Hi vero nostri scilicet patres, nostri Doctores, nostri magistri, artificia sua aperiunt, fidis suis alumnis, eosdem iisque armant, & instruunt, ut melius sit in novis commentis futilibus se per dolos etiam stabilire, quam a veteribus discere, & nudam arripere ab eis veritatem. Tantum M. Antonius de Dominis.

JOHANNES BUSÆUS Soc. Jes. edidit Moguntiæ anno 1602. HINCMARI Rhemensis Archiepiscopi in Galliis Epistolas, ex Bibliotheca Ecclesiæ Spirensis, in Præfatione ad Episcopum Spirensem ita scribit: *Eadem causa a septima epistola, quia mutila est & manca, ac potius appendix superioris epistolæ videtur, NONNULLA RESECUI.* Ita Busæus fuit Hincmari RESE-

 CTOR.

CTOR. Hunc Hincmarum, teste Possevino, tom. 2. Appar. fol. 52. Nicolaus I. Papa divinitus valde doctum fuisse testatur in Cap. Excellentissimus. Apud Anastasium Bibliothecarium in Nicolao I. p. 322. Papa agit contra Hincmarum Rhemensem Archiepiscopum, Rhotardus ab Hincmaro depositus, restituitur.

DE JONA AVRELIANENSI Episcopo ita scribit Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis. *Hic autor* (Jonas) *caute legendus est, quoniam laborat eodem errore, quo Agobardus & reliqui ejus ætatis Galli, qui negabant sacris imaginibus deberi cultum religiosum.*

Hinc illæ lachrymæ, & quivis odorari potest, cur Busæus RESECTOR fuerit epistolarum Hincmari Galli, cum Archiepiscopi rite depositos Episcopos a Romanis Pontificibus restitui recusarint, & Ecclesia Gallicana cultum latriæ imaginibus penitus denegarit.

Apud Clarissimum Doctorem GERARDUM articulo sexto Phosphori de Purgatorio, disputatione septima, Jenæ 1629. litera P. 3. Respondente M. Johanne Gabriele Mullero, Alfeldo-Norico, ita legitur. *Ad hanc expositionem digitum Chrysostomus homil.*

41.

41. *Cap. 12. Matthæi intendit, sic scribens: Diversorum hominum alii & hic & ibi supplicia dabunt ut Sodomitæ: alii in præsenti solummodo vita, ut fornicator Corinthius: alii in futura vita, ut Prophetæ & Apostoli.*

Manifestam autem factam fuisse injuriam S. Chrysostomo, falsa citatione, ex ipso fonte liquet, quem Commelinus ostendit in Cap. 12. Matthæi, homil. 42. p. 391. editionis Commelinianæ Græco-Latinæ an. 1603. *Universorum hominum alii & hic & ibi supplicia dabunt: alii in præsenti solummodo vita, alii in futura tantum: alii nec in præsenti nec in futura. Hic quidem & ille, ut illi ipsi, de quibus nunc agitur. Nam & hic ipsos ultus est, quoniam intolerabilia passi sunt, urbe ipsorum vi a Romanis expugnata: ubi autem acerbissima eos expectant tormenta, ut Gomorrhæ ac Sodomorum cives, aliique complures. Ibi vero solummodo, ut dives ille, qui in flamma cruciatus, nec guttæ unius aquæ dominus est. Hic autem tantum, ut qui apud Corinthios fornicabatur. Neque hic vero, neque ibi, sicut Apostoli & Prophetæ. Sic beatus ille Job, cæterique hujusmodi* οὔτε δὲ ἐνταῦθα, οὔτε ἐκεῖ, ὡς οἱ ἀπόστολοι, ὡς οἱ προφῆται, ὡς ὁ μακάριος Ἰώβ.

Si de fidelitate D. THVMMII in citatione Concilii Chalcedonensis scriberem:

Dicere conarer, quot fulgeat ignibus æther,
Et quota in Oceani bellua mole natet.

Ita autem sonat Canon Concilii 16. *Si qua Virgo se dedicaverit DEO, similiter Monachus, non licet eis nuptiis jungi. Si vero inventi fuerint hoc facientes, maneant excommunicati. Ostendendæ autem in eos humanitatis autoritatem habere statuimus Episcopum ejus loci.*

D. THUMMIUS in Matth. p. 77. sic sensum Concilii explicat. *Concilium Chalcedonense can. 16. statuit, conjugium inter Monachos & Monialem FIRMUM esse, & SI EXCOMMUNICATI FUERINT, VULT STATIM ABSOLVI.*

M. Antonius de Dominis l. 2. c. 11. p. 222. mentem concilii ita interpretatur. *Hoc est confitentibus se peccasse, tollat ab eis excommunicationem & patiatur eos, sine illa suo frui matrimonio. Non enim ponit conditionem ullam separationis, & aperte vocat nuptias: fornicaria vero conjunctio non potest in publico generali Concilio nuptiarum nomine honestari.*

Augu-

Augustinus de peccatorum meritis l. 3. c. 7. p. 725. *Ante paucos Annos Romæ quidam extitit, Jovianus nomine, qui Sanctimonialibus etiam ætate provectioribus, nuptias persuasisse dicitur, non illiciendo, quo caram aliquam ducere vellet uxorem, sed disputando, nihil amplius fidelibus conjugatis apud Deum habere meritorum.*

D. GEORGIUS ZEÆMANNUS Campidono 28. Julii 1625. ita scribit ad me: *Novo me beneficio afficis, Cl. vir, amice dilectissime, quod nullis parcis laboribus, ut eorum allegatorum fidem eruas, ubi libri me deficiunt, quos plerosque ipse antehac Lavingæ legi, ubi instructissima Bibliotheca Palatina tum Gymnasii, tum Synedrii mihi ad manus erat. De Aranea* (c) *à Francisco hausta adhuc anxie laboro. Mi-*

(c) Liceat huc quædam transferre ex Celeb. Wendleri Diss. de Libris a Pontificiis aliisque hæreticis suppressis & corruptis p. 43. sq. *Notus est eruditis liber Conformitatum S. Francisci cum vita Jesu Christi.* —— *Mentio hic quoque injicitur araneæ, quam inter celebrationem missæ in calice Franciscus imbibisse dicitur, & quæ postmodum post pruritum cruris ad scalpturam ejusdem e crure illæso prodiisse traditur. Lis seculo superiori de hoc ficto miraculo inter Theologum Lutheranum & Pontificium in Suevia exorta fuit: ille in publico aliquo scripto contineri hoc de aranea miraculum in conformitatibus Francisci asserebat, hic negabat. Strenue, criminis falsi nostrum non sine tripudio accusans. Devol-veba-*

Mirum, quo infelici sidere ejus meminerim. Nam cætera de Francisco miracula omnia ex ipso libro conformitatum, qui Lavingæ mihi ad manus erat, bona fide descripsi, vel potius ex Carnificina mea Esauitica Witebergæ edita repetii. Unum hoc de ARANEA nunc addidi, quia illud ipsum a DD. Gerardo Tom. 5. Locorum pag. 1265. Johanne Wolfio tom. 1. Lectionum memorabilium p. 622. (ubi fol. 72. ex lib. Conformitat. citatur) D. Lottero & aliis allegatum vidi & legi. SED NUNC ME DECEPTUM DEPREHENDO A TANTIS VIRIS; quamvis adhuc sperem de Fr. Andrea, Francisci individuo Comite, miraculum ipsum de Aranea inveniri posse, cum M. Rauscherus Cent. III. P. III. diserte alleget (Giessen an. 1614.) quem ego in legendis fabularum Papisticarum sutoribus diligentem fuisse arbitror. Tantum Zeæmannus.

In

vebatur lis ad Ephorum Ulmensium Conradum Dietericum. Conformitatum liber, quem Bibliotheca Ulmensis asservabat, sedulo evolvebatur, tale quid de aranea in eodem non inveniebatur. —— Quærebantur undique vetusta exemplaria conatu tamen frustraneo; tandem Augustanus quidam Theologus Christmannus antiquissimum aliquod exemplar afferendum Mediolano curavit, in quo locus integer repertus fuit. —— Observat Ebingerus in Hist. Eccles. Sec. XV. in exemplari Mediolanensi An. MDX. (sic enim legendum videtur) *d. 18. Sept. impresso fol. 72. pag. 1. col. 1. integrum locum legi.*

In vita S. Nortberti, Antwerpiæ anno 1630. hæc leguntur: *Araneam grandem, in calicem consecratum illapsam, fide sua solita & magna, miraculose illæsus exhaurit.*

Sanguine vivifico lethalem exhaurit Arachnen,
Sed nare excutitur virus inane mali.
Quid sibi non voluit pietas divina licere?
Fecerunt vitæ pocula virus iners.

AUREA LEGENDA.
Im Wintertheil von S. Conrad. p. 117. b.

Einsmahls an einem Ostertag, da hett S. Conrad Mess, und da er unsers Herrn Fronleichnam empfangen hett, und das Heilig Sacrament von dem Kelch empfachen wolt, und als er in aufdecket, da sahe er eine Spinne was darein gefallen, davon der ausser Mensch stirbet: aber der inner Mensch tröstet sich des untödtlichen krancken, und hett ein festen Glauben, und getrauet Gott, es wär nichts tödtlich oder schädlich da, und verzehret das Sacrament begierlich mit dem Gifft, und gedacht daran, das die Gifft der alten Schlangen

überwunden hett, mit der Gab des Leidens unsers Herren Jesu Christi, da nun seine Diener sahen, das er also davon erblichen was, da forchten sie, er starb darvon, und waren sehr betrübt, und nach der Mess, da gieng S. Conrad zu Tisch, und sass ein weil, und ass nichts, da fraget man Ihn heimlichen, was er ton wolt? da sprach er: ich wart eines Gasts! der komt bald, und neiget sich mit dem Haupt auf dem Tisch, und tet seinen Mund auf, da gieng ihm die Spinne wider heraus, wann sie mocht ihm keinen Schaden ton.

Das Wunder sahen seine Diener,
und wurden dessen zumal
fro.

VII.

VII.

ANALECTA

de

Vita, fatis, moribus & ſcriptis Henrici Cornelii Agrippæ ab Nettesheym.

PRolixam ſatis & copioſam de Henrici Cornelii Agrippæ vita & meritis publici juris facere commentationem conſtitutum mihi erat. Eum igitur in finem jam omnia ejus opera, præſertim vero epiſtolas, cum cura perlegeram, ac plurimis inde congeſtis memorabilibus aliunde etiam, quicquid illius viri hiſtoriam illuſtrare poterat, ſedulo conquiſiveram. Mereri enim noſtrum hoc ſtudium videbatur vaſta Agrippæ eruditio, & fama, tot licet inuſtis maculis conſperſa. Nactus autem deinde Dictionarium Bailianum, quod theſaurum potius quam librum jure vocaveris, pleraque jam ab eo occupata eſſe comperi. Ne igitur poſt Homerum Iliada ſcriberem, iſto conſilio abjecto, poſt opimam meſſem ſpicilegium ſaltim tenue inſtituere decrevi, ea, quæ a Bailio vel prorſus omiſſa, vel ſummis tantum digitis tacta fuerunt, memoraturus.

I.

Agrippæ Patria.

AGrippam An. 1486. d. 14. Sept. Coloniæ Agrippinæ prima vitæ ſuæ incunabula cœpiſſe, recte id ex ipſis ejus epiſtolis evincente Bailio, uti extra omnem dubitationis aleam penes me poſitum eſt: ita non poſſum, quin moneam, quendam illius amicum Belgicam ipſi in iisdem epiſtolis aſſignare patriam. His enim verbis noſtrum is (a) compellat: *Illud imprimis mihi fuit gratiſſimum, quod te intelligam haud quaquam abhorrere a noſtra Antverpia, quod ſi adveneris, crede mihi, longe gratiſſimus advenies. — Nec video cauſam, cur mavelis manere in Gallia Lugdunenſi, quam tua Belgica, quæ te produxit. Conſentaneum enim eſt, ut patriam illuſtres, & ſpartam, quam nactus es, ornes.* Imo ipſe Agrippa id in reſponſoriis (b) fateri videtur, ſcribens: *Ingratiſſimus ego ſum omnium, qui vivunt, hominum, ſi tuum in me amorem, ſi tua in me ſtudia, ſi tua optima monita atque conſilia non obviis mani-*

(a) Lib. V. Epiſt. 15. p. 231.
(b) Ibid. Epiſt. 18. p. 234. & Ep. 21. p. 236.

manibus acceptem, si non agnoscam, si non etiam sequar — qui ad meam me felicitatem vocas, & ad patriæ gloriam hortaris. Exin Agrippam equidem Coloniæ natales debuisse suos, sed parentes majoresque ejus Belgicam agnovisse patriam colligo. Pater, matre tum adhuc superstite, A. 1518. ad plures abiit (*c*).

2.

Agrippæ πολυμαθεια *& ingenium capacissimum.*

AD omnia indolis bonitas Nostrum armaverat. Hinc fertile ejus & amplum ingenium unius aut alterius scientiæ angustis carceribus includi noluit, sed omne literarum genus familiare sibi reddere gestiit, abditis etiam & abstrusissimis scrutandis capax: ut adeo in Agrippam conveniat, quod Franciscus Irenicus (*d*) de magno Erasmo Roterodamo pronunciavit: *Tot uni illi viro disciplinarum divitiæ, & singulari huic tot scientiarum species exuperant, quot diversæ hominibus diversis concessæ fuerunt, ut plures homi-*

(*c*) L. II. Ep. 19. p. 60.

(*d*) In Exegesi Germaniæ L. II. C. XXXVIII. f. 42. edit. Hagen. 1518.

homines unus Agrippa ob pluralitatem curarum subiisse videatur. Et quod longe pulcherrimum est, nullius disciplinæ præstantia ob felicitatem alterius in illo inclinatur, nec quod uni impenditur, alteri derogatur: verum pari semper trutina libratum, per se unum quodque, ac si homini singulari contigisset, valet ac meretur. Suopte exemplo comprobavit consilium, quod aliquando amico *(e)* suggessit, a nobis heic adscribendum: *Hoc unum te admoneo, ut consideres, neminem posse veraciter doctum evadere, qui in unius duntaxat facultatis rudimenta juraverit: de quo vere dictum est: Bos lassus fortiter figit pedem. Neque vero magnum est, in uno solo artificio doctum esse, vel quantumcunque etiam excellere, quum illud fere quilibet lanii, fartores, coci commune habeant; sed tanto quisque doctior erit, quanto nescierit pauciora. Hortorque quo te divinitas ingenio donavit & amplo & sublimi, id ipsum tibi non paucis, nec humilibus, sed omnibus & altissimis quibusque disciplinis viriliter esse occupandum. Nec te retrahat ab hoc proposito quorumcunque contradicentium nugax garrulitas, quibus semper in ore est: Vita brevis, ars longa, experimentum fallax,*

(e) Lib. II. Epist. 12. p. 53.

fallax, inquisitio difficilis, temporis angusti negotiosa inopia, & quod vix ad unius bonarum artium facultatem, nedum ad multarum notitiam consequendam suppetat, & quæ his similia blaterant, naturam inculpantes & de ingenio suo diffidentes, sat esse ratiocinantur in una aliqua facultate egregiam sibi palmam vendicare: non coalescere ingenia, quæ huc & illuc in diversis studiis præcipitanter vagantur, sed multitudine scibilium confundi, corrumpi & (veluti vicino splendore occæcantur oculi) caliginosa fieri, ut contingat illis, dum plura scire cupiant, singula ignorare. Hæ sunt rationes illorum, quibus multa præclara ingenia deterrent. Illis igitur respondemus, naturam eos injuria accusare, quam nullis in rebus producendis errasse, nihilque plus aut minus, quam satis esset, effecisse constat. Satis superque nobis vitæ superesse ad omnium quantumcunque magnarum difficiliumque rerum notitiam consequendam, si non ad supervacuas & vanas actiones illam per otium & ignaviam consumpserimus: nullam temporis indigentiam sive inopiam fore, si illius nulla nobis jactura exeat: ingenium autem nostrum sic natura condidit, quod, quo magis applicatur ad diversa, quo pluribus oneratur, eo magis excitatur, acuitur, augescit, illustratur: neque vero quem-

quemadmodum solis radius fulgore nimio corrumpit oculos caliginososque reddit, sic ipsius intelligentiæ radius. Illustrat enim, & eo magis ingenii lumen exauget, quo quis capere magis potest intelligibilis splendoris influxum. Non ergo circa unam facultatem tibi arbitraberis esse morandum, sed variis studiorum & linguarum generibus, & iis semper melioribus te exerce, etiam abstrusissima quæque, & quæ adhuc in tenebris delitescunt, pro viribus explorare stude. Quin confide ingenio, & aggredere omnia, sic namque omnia apprehendes, si non diffidas de te ipso. Hæc, de quibus judicium cuilibet relinquo liberum, licet prolixiora, appingere haud piguit, quod, quæ eruditorum de studiorum ratione mens fuerit & sententia, nosse nec inutile nec injucundum sit. Immensam Agrippæ lectionem testantur ejus scripta, libri præsertim de occulta philosophia, reconditis veterum sapientiæne dicam an superstitionis mysteriis referti, & de vanitate ac incertitudine omnium scientiarum & artium. Hujus igitur loci esse arbitror, ejus de legendis libris judicium producere. Ita autem is ad amicum (*f*): *Nullus autor, nul-*

(*f*) Lib. III. Ep. 1. p. 127.

nullus liber lectu dignus erit negligendus. Quodsi hoc non placeat consilium, vel quia difficile sit omnes pretio redimere, vel quia vix hominis ætas sufficiat omnes percurrere, & juxta Senecæ sententiam: non tibi curæ sit, quam plures autores legas, sed quam bonos: en duos tibi potissime legendos dabo, unum Latinum, Plinium, alterum Græcum, Plutarchum. Hi duo (crede mihi) præ cæteris sufficiunt ad reddendum hominem in omni scientiarum genere utraque lingua doctissimum: nisi quod sacras literas tibi consulo omnibus anteponendas, sine quibus omne reliquum studium tuum vanum erit, & forte etiam noxium. Omne enim, quod ex fide non est, peccatum est, & quod cum Christo non est, contra illum est. Cæterum hoc præcipue in Agrippa maxima me percellit admiratione, tantum ei fuisse otii, tantum ingenii, tantum industriæ, ut, cruenta Martis signa & castra per aliquod tempus secutus, variis adversantis fortunæ circumactus discriminibus, per omnem fere Europam itinere vagatus, tot inimicorum odiis & persecutionibus pressus, desultorio semper vitæ genere usus, nullibi diu pedem figens, gravissimis, se invicem excipientibus, functus muneribus, utpote Mediomatricum Reip. Syndicus & Orator,

matris Francisci I. Galliarum Regis Archiater, Caroli V. Imp. Consiliarius & Historiographus, docens etiam aliquando in Academiis, pauper plerumque & æris inops, eos in quovis literarum genere progressus facere, tot linguarum usum sibi parare, frequenti epistolarum commercio incumbere, & libris, lucernam olentibus, vacare scribendis potuerit: idque non adeo longævus, cum non prorsus decem integra lustra vivendo peregerit. Præterea excellens & singulare ejus ingenium ignota antehac proferre, resque in bello ac pace utiles sagaciter excogitare valuit. Ita, si fidem ipsi adhibeas, novas invenit machinas bellicas. Sic enim A. 1526. d. 16. Sept. Lugduno ad Capellanum (*g*): *Scribo nunc Pyromachiam, & non tam scribo, quam ipsa experientia ostendo, jamque habeo apud me non modicis sumtibus paratos architecturæ & bellicarum machinarum meæ inventionis modulos admodum utiles simul & perniciosos, & quales hactenus, quod sciam, nostra non viderit ætas. Hæc fortasse Regi ipsi & cognitione gratiora, & usu adversus hostes multo utiliora futura essent: sed adhuc hæreo animo, ambiguus, quid facturus sim,*

(*g*) Lib. IV. Ep. 44. p. 189.

sim, planeque academicon illud accidit, ut nihil adhuc statuere queam, multis adhuc ingratitudinis exemplis, simul ac Periclis mercede Phalaridisque præmiis deterritus. Sed nondum nosti omnia, mi Capellane, quæ & quanta lateant sub Agrippæ tui pallio. Quodsi aliquando Silanum meum explicare liceret, tunc visurus esses, quantum poterit Agrippa tuus præstare principi atque regi. Eodem anno d. 19. Nov. ad alium amicum hæc perscribit (*b*): *Inveni tandem projiciendorum igneorum globorum machinam, cui in velocitate, in facilitate & in compendio non est par: quin & alia his similia plura.* Anno autem 1527. Lugduno d. 4. Decembr. ita ad quendam familiarem (*i*): *Mittimus tibi cum residuis machinis pontem nostrum, opus quidem rude & abortivum ac proportione carens, ingenio tamen & industria facilitateque haud contemnendum. Sed ubi Antwerpiam venerimus, ego hanc machinam novam omnibus numeris denuo absolvam.* Hæc Marti propria. Nunc ipsis Nostri verbis artem nobilissimam, ab eo, si ipsi credas, inventam, pacisque etiam tempore maxime proficuam ejus itidem

 ver-

(*b*) Lib. IV. Ep. 68. p. 214.
(*i*) Lib. V. Ep. 20. p. 236.

verbis memorabimus. *Habeo*, scribit A. 1527. d. 10. Oct. (*k*) *jam nuper per me excogitatos modos aliquos, quibus possum regio ærario quotannis non modica pecuniarum talenta applicare, etiam absque populi gravamine, sed & magno cum Reip. commodo plebisque congratulatione: sed non sum illa dicturus, nisi ipsius ego primum de hujus inventionis meæ præfectura certus sim.* Forte tamen jactantius hæc ab eo scripta sunt. Illo enim tempore has exaravit literas, quo in angustias adductus, aulicum aliquod munus sibi deferri, ac vel propter eas inventiones Galliarum Regi a patrono de meliori nota commendari voluit.

3.
Agrippa Alchemista.

Alchemisticam etiam artem Noster exercuit, & præparando lapidi philosophico operam dedit. Imo singulare propterea fovit sodalitium (*l*), cujus socii per varias regias dispersi erant: quod ex his verbis epistolæ, ex Avenione A. 1508. d. 13. Kal. Jan.

(*k*) L. IV. E. 53. p. 199.

(*l*) Addendum igitur hoc sodalitium collegiis secretis, quæ Morhofius enumerat Polyhist. Tom. I. Lib. I. C. XIII. p. 133.

Jan. ad Landulphum datæ (*m*), auguror : *Non aliud superest, nisi ut post tot errores inquisitioni commilitonum insistamus, nostræque conjurationis renovemus sacramenta, ut nostri sodalitii restauretur integritas. Est hic mecum longinquæ peregrinationis meæ comes senex quidam, multæ experientiæ, qui olim Zizimo Turcæ (n) in Galliis captivo interpres extitit; qui etsi careat literis & philosophia, tamen senectutis prolixæ longævæque peregrinationis beneficio multarum rerum notitia eruditus est, homo præterea fidelis & taciturnus, & conversatione nostra dignus, quem ego jam comprobatum instructumque in nostri sodalitii sacramentum adscivi. Cæterum ego (o) Bonittum & Clarocampensem in Aquitaniis admonebo nostræ apud Avenionem & Lugdunum præsentiæ. Brixianum, cui cum Adamo Burgundiæ delegata fuerat, tu admoneto. Poteris etiam facile commonere Falcium & Wigandum, qui apud Parisios sunt.* Alibi quoque (*p*) ejus sacramenti, quo sodalitati suæ se obstrin-

(*m*) Lib. I. Epist. VIII. p. 7.

(*n*) Fratri Bajazethi, Turcarum Imperatoris, in cujus gratiam, pecunia corruptus, Alexander VI. Pont. max. veneno eum sustulit. vid. Jo. Burchardi Anecdota de Vita Alex. VI. P. 14. sqq.

(*o*) En collegii secreti socios !

(*p*) Lib. de Vanit. Scient. c. 90. p. 201.

xerat, his meminit: *Permulta adhuc de hac arte*, (Alchimistica scil.) *mihi non admodum inimica, dicere possem, nisi juratum esset (quod facere solent qui mysteriis initiantur) de silentio, eoque praeterea a veteribus philosophis atque scriptoribus tam constantissime religioseque observato, ut nullus uspiam probatae authoritatis philosophus ac fidus scriptor comperiatur, qui hujus artis alicubi vel solo verbo meminisset, quae res plerosque induxit, ut crederent, omnes ejus artis libros recentiori aevo jampridem confictos &c.* Ibidem tamen (q) paulo post de artis hujus mysteriis disserit, sed circumlocutione eaque obscuriore, ut nimirum nonnisi artis filii & initiati intelligerent. Ita enim *unicum illud solum, praeter quod non est aliud, ubique tamen reperibile* (ipsa ejus verba legis) *benedictum sacratissimi philosophorum lapidis subjectum* describit: *Res est, quae substantiam habet nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtusissimam qualitatem, sed mediocrem & tactu levem, & quodammodo mollem vel saltem non duram, non asperam, quin & gustu quodammodo dulcem, olfactu suavem, visu gratam, auditu blandam atque jucun-*

(q) l. c. p. 202.

jucundam, cogitatu latam : plura dicere non conceditur, atque ſunt tamen iis majora. Bina adhuc loca proferam in medium, in quibus de arte hac ſermonem inſtituit. Nempe L. I. de Occulta Philoſ. Cap. XIV. p. 23. ita fatur : *Alchemiſtæ nituntur eum ſpiritum ex auro ſecernere, quem rite ſegregatum & extractum, ſi poſtea illum cuivis ejusdem generis materiæ, hoc eſt, cuivis metallorum adhibuerint, aurum ſtatim argentumve conficiant. Et nos illud facere novimus, & aliquando vidimus, ſed non plus auri fabricare potuimus, niſi quantum erat illud auri pondus, de quo ſpiritum extraximus. Nam cum ſit ille ſpiritus forma extenſa, & non intenſa, non poteſt ultra ſuam menſuram imperfectum corpus in perfectum permutare : quod tamen fieri poſſe alio artificio non inficior.* Anno autem 1526. d. 21. Octobr. hæc ad Joannem Capellanum, Franciſci I. Phyſicum (*r*) perſcribit : *Valeant principes, valeant reges, valeant Nini, valeant Semiramides, valeat omnis robuſta improbitas. Benedictus Dominus! Divites facti ſumus, modo vera ſit fabula. Vir quidam gentilicius, mihi a multis annis amicus, auri ſemina ad nos detulit, eaque in ob-*

 longi

(*r*) Lib. IV. Ep. 56. p. 204.

longi colli cucurbitula in forniculam nostram, cæparum in agris instar, plantavit, igniculoque, ceu phœbeo calore, atque, ut gallinæ solent ova incubantes, die noctuque fovemus expectamusque propediem nascituros ingentes fœtus aureos, qui si rite excludantur, Midam ipsum vel auro superabimus vel saltem auriculis, illisque giganteis Ninis ac Semiramidibus (s) *longum valere dicemus. Et tu nunc ditissime felicissimeque vale. Ex Lugduno, abs tuo auratissimo vel AVRICVLATISSIMO futuro Agrippa.* Nec certe hoc postremum omen fefellit nostrum: corvum enim hiantem delusum esse hinc concludo, quod per omnem vitam de pauperie conqueri necessum habuerit: & hæ querelæ in ejus epistolis utramque faciunt paginam, ac ubique regnant. Hoc forsan sensu AVRATVS dici posset Agrippa, quod inter aurei velleris equites fuerit receptus. Sed & eo tempore non nisi splendidam in ipso deprehendo miseriam. Ære enim tandem alieno oppressus, & a creditoribus male habitus, ipse de se argute (t) A. 1531. Bruxellis 12. Kalend. Aug. scribit: *Cardinalis Campegius unicus*

(s) In Franciscum I. ejusque matrem digitum intendere videtur.

(t) L. VI. Ep. 20. p. 301.

unicus meus Mæcenas : sine quo ego sub isto inanimi pecore (aureo vellere dicere volui) rapacissimorum luporum (creditores indigitare eum arbitror, a quibus postmodum in carcerem fuit conjectus) *præda factus fuissem.* Vere de Agrippa F. G. Menapius (*u*): *An ihm ist das Sprichwort wahr worden: Neun Handwerk, zehen unglük. Er war ein Soldat, Ritter, graduirter Doctor in Jure, Medicina und Philosophia, und liess sich einen Theologum Trismegistum tituliren, aber er vermochte sich dabey dess Bettels zum öfftermal nicht zu erwehren.* Suo igitur exemplo docuit, haud prorsus vanum esse Joannis XXII. Pont. max. in Jure Canonico effatum: *Spondent, quas non exhibent, divitias pauperes alchemistæ.* Quod ipse demum, sero sapiens, agnovit (*x*).

4.

Agrippæ Fata.

NOn facile fuit inter eruditos, qui ancipites fortunæ vices variamque ejus lubricitatem per omnem vitam sæpius senserit,

(*u*) In Epistola ad Fratres Roseæ Crucis, quæ annexa est Thesauro Fidei. p. 33.

(*x*) In Libr. de Vanit. Scient. C. XC.

ſerit, quam noſter Agrippa, ex aliis in alia fata vocatus, quæ licet diligentiſſime, uti ſolet, perſecutus ſit Bailius, unum tamen, memoratu meo quidem judicio haud indignum, pene intactum prætermiſit. Cum vero ſingularia eruditorum fata penitius noſſe magnam habeat delectationem, & ipſi Agrippæ in epiſtola ad Landulphum (*y*) omnem eam rem luculenter curatiſſimeque exponere viſum fuerit, illam integram in gratiam eorum, qui omnia ejus opera, haud ubivis obvia, non poſſident, huc transferre juvat, adjectis etiam binis ſcholiis, quæ in Lugdunenſis editionis ora comparent. Eam, etſi ſatis verboſam, pellegiſſe, nemini fore tædio, perſuaſiſſimum mihi eſt.

Agrippa Landulpho.

VEniremus (†) ad te Lugdunum, fidiſſime Landulphe, ſed pecunias omnes, quoniam tam longæ & moleſtæ terra marique

(*y*) Lib. I. Epiſt. X. p. 8.

(†) Hoc loco fateri videtur apertiſſime, Chryſopœam ſe exercuiſſe cum ſociis fœdere ſibi adjunctis: ob quem ſæpius apud Principes libertatis jacturam ferme feciſſe, captiuumque fuiſſe hanc ob rem detentum in Valle-rotunda, ex præcedentibus liquet.

que peregrinationis attenuarunt impensæ, sumptuum tenuitate coacti Avenione nos, instructa solita nostra chrysotoci officina, tantisper manere, & in opere perseverare oportebit, quoad usque longioris itineris nova fomenta excubemus. Interea quam tantopere cognoscere cupis nostræ fortunæ tragico-comœdiam, nunc accipe. Scis etenim initio quum post expugnatam nostris artibus Arcem-nigram, tandem dimissi ad præsidia Vallis-rotundæ, ibi cum Janoto versaremur, quanta rerum nostrarum jactura vitæque periculo, totum id temporis inter perfidissimos populos perdiderimus. Sed cum serò tandem cœpissemus sapere, tu (quò rebus nostris consuleremus, quemadmodum inter nos convenerat) profectus per Peniacum, exinde retrouersus Geronam, nuntiasti te Barcinonem petiturum, quo nuntio illectus Janotus, etiam ipse Barcinonem iter instituit, ob causas tibi mihique satis constantes. Itaque relicto me super præsidiis, arripit iter quinto Idus Junias rediturus, ut falso opinabatur, ad festum divi Joannis Baptistæ, convivium eo die exhibiturus, ad quod priorem cœnobii sancti Georgii, & Franciscum presbyterum, illum affinem suum, cum plerisque aliis,

jam

jam nuper invitaverat. Verùm ſi te apud Barcinonem convenerit, ſi quid tecum egerit, aut ſtatuerit; hactenus ſemper ignoravi: ſed eras tu, hercle, beatus, qui remotior à periculo: ſed ego ſpe ſola felix, & futuri mali ignorantia tutus, agebam inter medios hoſtes, incurioſus periculi mei, Janoti reditum propinquum expectans: jamque proximè aderat dies deſtinatus convivio, ſol occiduus ultimam terræ metam deflexerat, cùm illius expectatione fruſtratus quid Janotum remoraretur, anxius ſuſpicioſusque, quid potiſſimum agerem incertus, imminentisque mali præſagio turbatus animo & contiguæ noctis metu formidoloſus, varias in corde meo volvebam ſententias: tandem veſpertinæ me trado quieti. Nondum provecta nocte ſomnus oppreſſerat oculos, ubi venit ad arcem noſtram Oeconomus abbatis, qui, dato ſigno excubiis, mox, demiſſo ponticulo, intromiſſus, convocatis me atque Perotto, cum reliquis duobus Janoti affinibus, triſte nobis horrendumque expoſuit malum, omnia videlicet atrociſſimo ruſticorum furore miſceri, Janotum in reditu interceptum vinctumque ſervari in montibus, duos ex ſuis trucidatos, reliquos ſecum teneri captivos: nobis

vero,

verò, videtisne, inquit, quantum vos manet periculum eminus, nisi fortiter & repente præcaveritis? mox cominus congredietur. Nunc ergo festinate, & rebus vestris unà cum vita sapienter consulite. Attoniti eramus omnes, & expectatione deterrimæ formidinis trepidi: obstupuit animus, lababant genua, tremebant membra steteruntque comæ & vox faucibus hæsit, quid facturi, quo consilio usuri, penitus nescii præ repentina ista perturbatione: cum videremus nos, aut sæva morte, aut gravissimo periculo involvendos, consternati, & ob angustiam temporis cogitandi deliberandique spatio privati, omni eramus consilio vacui. Sed & ego ille egregius tantorum facinorum consiliator, qui paulo ante tantas res turbavi, qui tantas commovi machinas, tunc ipse mihi consilio meo defeci. Itaque adorabamus Oeconomum illum, ut qui admonuisset periculi, simul afferret etiam aliquid consilii. Ait ille, aut exquisito aliquo eruptionis genere utendum fore, aut arcem ipsam munire oportere, fortiterque seditiosis rusticis resistere, fore enim, ut intra paucos dies, aut nullo fulciti imperio, a se discessuri sint, aut brevi manu regis cohibeantur. Verum ut

erum-

erumpere per armatorum rusticorum custodias impossibile erat, ita illos intra dirutam arcem oppugnatores opperiri & contrapugnare, plenum periculi, & certa mors erat, cum non possemus multitudinem pauci superare, nec invalidæ munitionis arcem adversus innumeros hostes paucorum præsidio tueri. Verum erat ad tria millia passuum propinqua turris quædam vetusta, & semidiruta: pariter etiam inculta & deserta, nescio, si aliquando advertens animum videris: sita enim est in lacunosa cavaque convalle, non procul ab Arcona, ubi montes abrupti in amplum quendam sinum aquis stagnantibus irriguum aperiuntur, saxis asperrimis, & propterea inaccessis, cinctum: ad cujus fauces turris hæc in eminentiore tumulo sita, hinc quidem stagnantibus paludibus & lacunis piscariis, inde vero asperrimis saxis & altissimis rupibus clausa, præter unicum inter lacunas arcto admodum aggere, glebarum acervo, cespitum compagine coacto: aditum non admittebat alium, nec aliud, nisi forti hyeme, cum gelu omnia constrinxisset, progressuris iter patet, nam reliqua omnis superficies, vestigii impatiens, in luteas voragines, paludosamque colluviem collabitur, qui situs per

per æſtatem, inexpugnabilem illi loco tutelam parat. Hanc turrim incolebat pauper quidam abbatis villicus, qui piſcinarum cuſtodiæ præerat: illam nos occupare jubet Oeconomus & munire. Placuit omnibus conſilium, totisque pedibus in eam ſententiam proſilientes, discuſſa omni pigritia, confeſtim collectis ſarcinis, & quanto potuimus commeatu, cum quæ victui & munitioni commoda eſſent, tum quicquid preciosum erat & valde neceſſarium, equorum noſtrorum dorſo impoſitum provehentes, nos armati pulveribus & ſclopetis onuſti, præſidio tenebrarum freti, cum ſervis noſtris duce Oeconomo illo, clandeſtino itinere per devia quædam diverticula, perque opacæ noctis ſilentioſa ſecreta, turrim illam ingredimur, ubi impedimentis omnibus exoneratos equos noſtros Oeconomo permiſimus ſalvandos, quod ille quidem ſolerter præſtitit. O quæ fortunarum noſtrarum repentina mutatio? quæ rerum noſtrarum mutata facies? Ex ſtrenuis militibus lucifugæ veſpertiliones effecti eramus, jamque operoſa & pervigili nocte transacta, dies feſtus aderat, dies deſtinatus convivio. Nondum croceos pulcher Apollo extulerat vultus, cum relictam a nobis Janoti arcem

cingunt

cingunt armati ruſtici, & alii ſcalis per antiquorum mœnium ruinas conſcendentes, alii validis ſecuribus valuas aggreſſi, domum Janoti irruunt: ibi omnia everſa, ſublata, direpta, vaſtata: omnia ruſticorum erant. Hem, quale convivium: quærebant undiquaque Janoti ſatellites, ſed nusquam erant, abierant enim fugerantque: & quæ reliqua dormiens, & noſtræ fugæ neſcia, relicta erat iners mulierum & puerorum familia, pavore ſubito attonita, non habebat, quod indicare poſſet: verum unum præ omnibus quærebant Alemannum, me ſcilicet: (erat enim fama publica, & omnium conſpiratus undique rumor, me tam atrocis conſilii, tam pernicioſi magiſterii, tam crudelis facinoris extitiſſe autorem, meisque artibus inexpugnabilem humanis viribus Arcem-nigram ſuperatam, plebisque præſidia tam miſerabiliter trucidata, & libertatem eorum everſam) jamque ingens hominum turba confluebat ex montibus, quorum numeroſa frequentia tota vallis complebatur: undique ruſticorum ſtrepitus, plebs infeſta, hoſtes innumeri, & publicus clamor hominum in noſtrum exitium conſpirantium, omnia mortem minitabantur. Nec mora: ubi fueramus

mus nos latentes, innotuit: accurritur mox ad turrim, & oppugnamur undique: ſed nos inexpugnabilis loci (quem natura undique impenetrabilibus paludibus, & inuiis ſaxis circumſepſit) præſidio freti, illum inſuper viribus armorum tuebamur, contractisque, quas inibi reperiebamus, quadrigis, injecta terra, aggerem, per quem unicum aditus iter patebat, vallo occluſimus: retro quem cum ſclopetis noſtris in ſtatione eramus, vel ſolo bumbo omnibus ruſticis formidabiles, qui omne roboris ſui exercitium in arcu & baliſtis repoſitum habebant. Hoc itaque exigui valli propugnaculo omnis ruſticorum ſpes potiundæ turris ſubruta eſt, acceptaque aliquot ſuorum clade, dimiſſa oppugnatione, ad obſidionem animum obſtinate inducunt, quo nos vel fame compulſos in deditionem acciperent. Hinc itinerum omnium ſevera cuſtodia intercluſi eramus hoſtiles inter turbas, plebemque cruentam: circumcirca mors imminebat, periculum undique, auxilium nuſquam, nullibi aufugium, nulla evadendi via, & erat nobis una ſpes miſeris, nullam ſperare ſalutem. Nam quamvis loci præſidio inexpugnabiliter muniti, & impenetrabili paludum & ſaxorum tutamento ab oppugna-

tione ſecuri eſſemus, etiam vigiliis & ſtationibus, cæteriſque pro defenſione noſtra neceſſariis, ſalubri conſilio diſpoſitis, nullos formidaremus inſultus: tamen fames brevi urgere potuit nos ultro hoſtium gladio jugulum ſubmittere. In hoc itaque erubeſcendo ſimul & miſerando rerum ſtatu erant adhuc nonnulli ex populo, qui, ſeditionis fortè expertes, ſe conſueta erga regem ſubjectione obedientes perſiſtere profitebantur. His adjutoribus abbas ipſe, cujus magna ſemper fuit in plebe veneratio, intra has publicæ ſeditionis procellas concionem legit apud Arconem, plebique, quam fragili conatu, quam irrito propoſito hanc diſceſſionem moliretur, exponens, ne regi rebellarent perſuadere cœpit: tum etiam de Janoti reſtitutione, ſimulatque noſtra libertate multa locutus, in vanum laboravit. Nam plebs ruſtica ſeditionis fluctibus concitata atque armata, regiarum partium præconibus dicendi poteſtate vix permiſſa, reſpondit ſe non adverſus regem, ſed in Janoti & ſuorum tyrannidem exacerbatos, à quibus inuſitatæ dominationis ſævitia, & intolerabili onerum ſervitute vexatus fuiſſet, quique ſub regiæ protectionis titulis hæreditariam patriæ eripuiſſent liber-

tatem:

tatem: tum ereptam ſibi Arcem-nigram magnis ultionum minis objiciebant: ipſum Janotum atque me præ cæteris ſeditioſo accuſationis genere proſecuti: hunc patriæ proditorem, me vero illum, cujus deteſtandis artibus inexpugnabilem arcem una cum libertate amiſiſſent, noſtroque impulſu regem in hunc crudelitatis impetum adductum, atque tam atrociter victoria ſua uſum, ut eorum ſanguine & cædibus vix ſatiari potuerit, aſſerendo. Nunc ergo recuperatam publicis armis libertatem pro fallacium verborum blandimentis ſeſe nolle dimittere, quippe velle ſe Regem dominum agnoſcere illis conditionibus, quibus a majoribus ſuis imperatum ſit: ad ulteriorem ſervitutem ſe cogi non debere, nec pati poſſe. De noſtra autem atque Janoti liberatione omnes in unam ſententiam clamabant, tollendos potius hoſtes in ſuam poteſtatem datos, quam dimiſſos iterum ultores experiri: nec debere ſe noſtram ſalutem ſuæ anteferre: tum & ſuperbius æquo vociferabant, ſeſe plus metus habere noſtra in ſalute, quam in regis offenſa: plusque opis in noſtra cæde, quam in regiis promiſſis reponere. Sed & illi, quorum cognati in expugnatione Arcis-nigræ occiderunt,

non parum nutrimenti publici furoris incendio addiderunt. Itaque cunctis accusationis iracundiam in Janotum distringentibus, & solvendæ obsidionis nostræ sententiam detrectantibus, ad profundam vesperam Abbas, furibundæ plebis dimissa concione, secessit. Dum hæc ita in ancipiti aliquot dies penderent, & nos graviorem famis & inediæ, quam obsidionis pugnam formidaremus, Perottus callidum, & quod ex usu foret omnium, speculationis consilium amplexus, omnem interclusum rupibus sinum pervagatus, scrupulosa diligentia singula circumspiciens, devias solitudines, & avia montium considerans, si quam forte fugæ & evasionis viam invenire posset, sagaci indagine explorabat. Is tandem insueta itinera & difficilia aditu saxa, ingentesque rupes per varios anfractus emensus, quodam die in summitatem montis evasit, unde prospectus erat in lacum, qui montem ab altera parte alluebat, quem cognovit esse Lacum nigrum, qui inde ad quatuor millia passuum protensus, non longe ab Abbatia, quæ supra egredientem rivum sita est, desinebat. Itaque difficilem montis descensum eo versus prosecutus, forte offendit semitam, quam solutæ nives, va-

riis

riis anfractibus per prona in lacum decurrentes, cavatis ſaxis, præcipite clivo effecerant: hujus per obliqua devexa propere ſe demittens, pratis ſe immiſit ſubpatentibus, & ad lacum uſque deſcendit, ſed interclufus ſcopulis & aquis, nullus ulterior, niſi navigio, patebat progreſſus. Itaque remenſus difficillimum iter, ſub occaſum ſolis ad nos rediit, ac coeuntibus nobis in conſilium, quæ comperiſſet, narravit. Tunc, penſitatis ſingulis, viſum eſt, ut ſcriberemus abbati, quo naviculam mitteret ad ſignatum ſcopulum. Verum erat hoc conſilium haud parum difficile & periculoſum, & prope impoſſibile ob tam ſeveras diurnas nocturnasque itinerum cuſtodias, quæ nec egredi vallem, nec ingredi quenquam inexploratum patiebantur. Proinde aliunde quam per arctum illum aggerem, qui ab altera parte præciſus, non indiligentiore cuſtodia, ſed & viribus & multitudine majore cuſtodiebatur, ab hoſtibus profultum noſtrum arcentibus, quam a nobis illorum ad turrim prohiberetur inſultus, nullus noſtris patebat egreſſus. Viſum itaque eſt in conſilium noſtrum accerſere villicum, illumque precibus, donis & pollicitationibus adorimur, adjuramusque. Is tandem

faſſus ſe per ignoti vadi compendium paludem poſſe ſuperare: ſed vallem niſi per medium hoſtilis turbæ agmen egredi non poſſe, nec quovis modo ad abbatiam, quæ extra vallem ſita ſit, pervenire. In hac plena deſperationis conſultatione, neſcio quo furore tam callidum mihi conſilium miniſtrante, hoc ſtratagemate uſus ſum. Puer erat villico, qui paſcebat armenta; hunc ego tithymallis, aliarumque herbarum ſuccis infectum, fœdata facie manibusque, turpi macula ſqualefacta cute, & horridula coma deformatum, tum mendico habitu & informi baculo, cui excavato literas indidimus, ac leproſorum clapello adornatum inſtruximus: quem villicus ipſe bovi impoſitum, ſub obſcuram noctem per notum ſibi vadum transmiſſa palude, ante auroram ſolo expoſuit. Qui profectus, balbutiente ſermone eleemoſynas petens per medias infeſtorum ruſticorum acies jam clara luce vallis fauces tutò egreſſus eſt; nam ut poſtea nobis narravit, etiam ipſis cuſtodibus non modico terrori fuit, ut qui non modo alloquium, ſed & conſpectum ejus fugerent, tanquam ex ſerpentum illorum genere fuiſſet, qui ſolo aſpectu noxii dicuntur, ſtipemque illi procul projiciebant in terram.

Sic

Sic puer ille periculosum gnaviter nuntium absolvit, & literas abbati reddidit: acceptoque responso, eodem astu postera die circa primam ferme noctis vigiliam ad nos rediit, clapello præsentiam suam denuntians: quem expectabundus villicus, conscenso bove, vadum trajiciens, rursum recepit atque reduxit. Gavisi omnes de tam salubri responso, totam noctem disponendis rebus nostris duximus insomnem, cumque appropinquaret diei crepusculum, emissis more solito aliquot sclopetarum tonitruis, cæterisque vigiliæ signis, adhuc quiescente & ignorante villico, nos cum nostris impedimentis omnibus, prementes obnixum silentium, præeuntem Perottum taciti insequimur, assiduisque lapsibus, & crebris offendiculis per lubrica, per aspera, perque infensos scrupos, contusis cruribus, non exiguo labore montem conscendimus, vixque tandem ad summum verticem fessi pervenimus, in cujus cacumine constituti, incumbentes saxis tantisper quievimus, quoad Perottus alteram montis partem per prona delapsus, signum affigit, scopulo: id erat linteum candidum extensum, quo, retro quam descenderat viam, ad nos remenso, expositis, quos nobiscum attulimus, cibariis, in istis summis saxis epu-

labamur, ultro citroque prospicientes, donec circa quartam diei horam prospeximus venientes duos lembos piscarios, sublevato rubeo pileo insignitos; id enim signum nobis abbas rescripserat. Iis conspectis, sclopetas omnes in lætitiæ signum e summo montis cacumine emittimus: quo & villico nostram salutarem fugam, & nautis nostram præsentiam indicaremus. Tum, præeunte Perotto, transmisso clivo, per invia & humani vestigii expertia saxa delabimur in subjacens pratum, vix stabili vestigio excepti, ingressique lembos, hac ignoti itineris fortuna & piscatorio remigio freti, salvi cum omnibus nostris in abbatiam ipsam pervenimus sub vesperam, quam dies insequebatur iduum Augusti. Hæc itaque nostra evasio, ut postea accepi, seditiosos illos rusticos (quibus illa non tam admirationi, quam miraculo fuit) diversas traxit in sollicitudines. Jam enim anxie metuere sibi cœperunt, ne eisdem nostris artibus & opera exquisitis, ignotorum itinerum transitu rex illis inopinatum intromitteret militem, qui flammis & ferro omnem vallem crudeli animadversione vastaret. Jamque nec dies, nec noctes securum dormientes, plures discedebant ad partes regias, qui ante manifestum

festum defectionis titulum sequebantur. Verum qui seditionis caput extiterant, qui Janoti bona diripuerant, qui vinctum ceperant atque servabant, suæ sententiæ obstinati inhærebant, salutem suam non nisi in Janoti exitio repositam arbitrantes. Metuebant enim non modo bonorum suorum proscriptionem, exiliumque a patria, sed & vitæ suæ suorumque postmodum diffidendum censebant, si unquam Janotus restitueretur. De quo quid postea actum sit, nondum accepi. Sed ad me redeo. Jam omnia mihi tuta erant, omnia secura, omnia salva; nisi quod de tua fortuna, ubi esses, quo divertisses, ubi lateres; nulla indagatione percipere potui. Instabat abbas consilio suo, ut reverterer in aulam, non defuturam mihi instaurandæ melioris fortunæ facultatem apud eum regem, cujus venerationem & munificentiam jam semel expertus essem. Verum quod suasit utilitas, vetabant pericula, neque enim ignorabam, si ad regem rediissem, me ad novum aliquod, & plenum periculo facinus destinandum fore. Sed plus me retrahebat tua absentia: metuebam enim caput meum inexploratæ fidei hominibus committere. Itaque plusculos dies in abbatia illa commo-

ratus, anceps animo quid facturus essem, venit ad me Antonius Xanthus, qui adhuc apud me est, ille videlicet senex, de quo scripsi tibi nuper *(††)*. Is suis consiliis animum meum erexit, in totum namque propositum erat mihi invisas aggredi terras, ignotosque accedere populos, omnia experiri & me totum fortunæ flatibus exponere. Jubet ille moderari animum, ac Hispaniæ oras scrutari suadet, tuamque Italiam, si de te aliquam famam nancisci possemus: polliceturque se itineris comitem: nec fides promissis abfuit, quin summum peregrinationis meæ præberet solatium, jamque dies septimus erat Kalendarum Septembris, quando cum sene illo atque meo Stephano ex abbatia discedentes, Bercinonem peteremus, de tua salute & peregrinatione quid esset, exploraturi. Ibi triduum commorati, cum de te nihil intelligere possemus, ad magnam illam Valentiam proficiscimur, ubi apud Comparatum Saracenum, philosophum astrologumque exercitatissimum, olim Zacuti discipulum, de te percunctati, nihil

(††) Ecce quam sunt periculis artium arduarum indagatores obnoxii, ut semper de salute vel quiete desperabundi pervagari cogantur.

nihil etiam ſcire potuimus. Itaque divenditis equis noſtris, poſt paucos dies ex Valentia transfretantes per Baleares inſulas, ſupra Sardiniam navigantes, Neapolim defleximus. Sed ibi conſiliis noſtris parum ex ſententia cedentibus, minorem ſpe noſtra fortunam experti, reditum in Gallias inſtituimus. Itaque exinde navigantes Ligurnum Thuſciæ portum appulimus: deinde Liguſticum littus pererrantes, Provinciam ingreſſi, usque famigerabilem hanc, liberamque Rhodani urbem pervenimus, manemusque usque adhuc omnibus ſalvis. En habes noſtræ fortunæ hiſtoriam ab illo tempore, quo tu feliciore ſydere actus, ex Valle-rotunda à me diſceſſiſti: quam, ut breviſſime potui, tibi hoc calamo exaravi. Ampliora de interea a me geſtis & cognitis, coram audies, quam primum nos Lugdunum venire concedetur, niſi tu nos interea (quod cuperem) Avenione convenire velis. Habeo ſiquidem tibi aperire aliquid ſecreti conſilii, quod invitus pectore clauſum gero. Vale. Ex Avenione, nono Kalandas Februarii, anno 1509.

5. *Agrip-*

5.

Agrippæ cum monachis bella.

PAuca ſunt, quæ hic adjiciamus, cum otium nobis fecerit ſolertiſſimus Bailius. Ea fuit illius temporis ratio, ut monachi, tum plerique rudes ac idiotæ, invidia omnes bonarum literarum amatores proſequerentur, fatente id ingenue Claudio Deodato *(z)*, ipſo monacho Cæleſtiniano. Præterea nec in cauſa religionis cum iis prorſus conveniebat Agrippæ: quamvis enim eum Luthero palam haud acceſſiſſe recte evicerit Bailius, in multis tamen ab Eccleſiæ Romanæ decretis fuiſſe alienum, ſi non alia in ejus ſcriptis extarent documenta, vel hæc verba *(a)* epiſtolæ, ad Capellanum A. 1526. d. 16. Sept. exaratæ, teſtatum facerent: *Quod admones, transferendum aliquid de Chriſtianiſmo ad Chriſtianiſſimum Regem, res hæc non modicam conſiderationem requirit, maturaque deliberatione penſitanda eſt; utrum conveniat magis, vel aliena traducere, vel propria meditata proferre?* *At*

(z) Lib. II. Ep. 24. p. 67.
(a) Lib. IV. Ep. 44. p. 189.

At tutius forte sub alieno clypeo delitescere; tutissimum autem, tacere. Nam hodie, ut vides, Christiana veritas nullo securiori modo colitur, quam stupore & silentio, ne forte corripiamur e Prædicatorum hæreticorum inquisitoribus, ac Sorbonicis illis in lege, non quidem Mosaica, nec itidem Christiana, sed Aristotelica, doctissimis scribis & Pharisæis: qui nos fasciculorum metu cogant ad palinodias. Cum vero Agrippa Monachos semper expertus fuerit inimicissimos, ipse vicissim hostem se iis præbuit infensissimum: imo A. 1533. bellum iis haud unquam expiabile denunciavit (*b*): *Quia cognovi, illos immortales & extinguibiles inimicitias gerere, illasque alterum alteri concinnandas per manus tradere, nostraque patientia atque silentio insolentiores evadere, deliberavi cum his, qui mihi tam communem hostilitatem indixissent, quique in ingenium nostrum ingrati, beneficium pro injuria reputant, apertas gerendas esse inimicitias, voloque mihi cum universa hac improborum sophistarum & cucullionum colluvione æternum bellum esse susceptum, & quicquid hactenus cum his —— mihi negotii fuerit, postliminio resuscitare, illosque suis coloribus depictos sub dio palam*

(*b*) Lib. VII. Ep. 35. p. 380.

palam omnium oculis exponere, ut videant populi, intelligant nationes, cognoſcat mundus, per quos homines tot ſeculis ſeducti & decepti fuerint.

6.

Quædam de magicis Agrippæ præſtigiis narratiunculæ.

HInc facile hariolaberis, quidnam magiæ ipſi infamiam attraxerit, quam ab eo haud infeliciter poſt Naudæum abſterſiſſe Bailium cenſeo. Variæ de eo circumferuntur fabellæ, putidæ ſatis & monſtroſæ, quas ex Paulo Jovio, Theveto, & Martino Delrione idem vir laudatiſſimus exhibuit, & argute confutavit. Nos addimus quædam ab eo omiſſa. Natalis Comes hæc refert (c): *Inde exiſtimo, artificium Cornelii Agrippæ originem cepiſſe, qui in occulta philoſophia videtur rationem quandam attingere, ut qui maxime a nobis diſtant, poſſint quæ volumus in Luna deſcripta perlegere. Id eo tempore contigiſſe mihi narratum eſt, quo Franciſcus præſtantiſſimus Gallorum Rex bellum gere-*

(c) Mytholog. Lib. III. C. XVII. p. 257. edit. Hanovienſ. 1605. in 8.

gerebat pro Mediolanensium principatu adversus Carolum V. Rom Imp. ubi rediit Mediolanum. — Nam non semel quæ per diem agerentur Mediolani, per noctem significata fuisse dicuntur Parisiis. Hanc artem si Agrippa cognitam habuit, tam operoso literarum commercio potuisset supersedere, nec toties ipsi esuriendum fuisset. Aliud adjicio ex literis, nuperrime ab amica manu ad me datis: *Si verum est, quod de Agrippa referunt, plus vice simplici hora nona ad decimam usque Friburgi, & statim hora insequenti decima Mussiponti lectiones, quas vocant, publicas habuisse, magnopere profecto desudandum tibi erit, si Magiæ maculam ab eo absterfum iveris.* Unde hæc hausta sint, ignoro: interim miror, Agrippam insigni hoc artificio non usum eo tempore fuisse, quo a furibundis illis rusticis turri inclusus, atque ad incitas fere redactus erat. Nec opus ipsi fuisset, de itinere minus tuto conqueri, & tam anxie emendicare viaticum, cum Lutetia Parisiorum se familiamque suam transferre Antverpiam cuperet. *Hanc Scyllam nunc prætergressus in Charybdim lapsus sum: defecit enim me viaticum, nec inveni adhuc, qui mihi succurrat, aut mutuum det Antverpiæ restituendum, malitiâ temporis bellorumque hosti-*

hostilitate obstante. En vides, qualem ludum mihi parit virtuti semper inimica fortuna, & jam mihi cum uxore & parvulis eundum ad vos est per nudos enses, per infestos limites, per hostilia agmina: nec ista me retinent, modo adsit viaticum (d). Mirum etiam, quod Bruxellis carceri mancipatus, non ruptis repagulis tantus artifex evolaverit, ac celeri se pede proripuerit.

7.

Agrippæ Mores.

QUantum quidem ego Agrippam ex scriptis novi, homo mihi videtur fuisse varius ac mutabilis semper, diu eodem in loco morari nescius, iracundia sæpe vehementius effervescens, vindictæ supra modum cupidus *(e)*, animo elatus & fastu turgidus,

(d) Lib. V. Ep. 29. p. 245.

(e) En ejus verba e Lib. V. Epist. 3. p. 224. *Ingenuus animus, semel juste iratus, nunquam mitigatus in gratiam revertitur. Nihil itaque aliud nunc animo meditor, quam vindictam, hoc est, egregium aulicarum injuriarum contemtum* (scilicet deficientibus ulciscendi viribus). Forte tamen hic excusari posset Agrippa, cum eo tempore nimis inique a Francisci I. matre habi-

dus, immodicus sui præco (*f*), ipse plerumque nimia linguæ libertate adver-

habitus fuerit. A. 1528. his ira commotus in amicum, a quo desertum esse conqueritur, insurgit: *En testibus hac mea manu & annulo renuncio amicitiæ tuæ, detestor consuetudinem tuam, contemno, quæcunque ex te sperare potuero, ac deinceps te mihi pro perniciosissimo adulatore ac crudelissimo hoste habiturum decerno, idque eo animo ac ea memoria, quæ nunquam mitigata in oblivionem revertatur, optoque tibi, ut sicut me toto animo in te confisum turpissima inhumanitateque ingratitudineque deseris ac destituis, sic te deserat Christus, sic te destituant hæc paschalia sacramenta. Denique meminisse debueras, potuisse me tibi nonnunquam plurimum prodesse. Quodsi nocendi cupido esset, nec premerem altum alto corde dolorem, nosti me habere scientiam & potestatem in te, quibus si voluntas quoque aliquando accessura sit, quid superest, nisi quod est in proverbio: Arborem quæras ad suspendium?* L. V. Epist. 32. p. 247. Immo ad ipsos judices, coram quibus ob æs alienum accusatus fuit, A. 1531. (L. VI. Ep. 25.) præter alia scribere haud veritus est: *Quodsi cedere cogor violentiæ, & potentioribus par esse non potero, infirmitati fortunæ meæ imputabitur: verum honoris mei vindictam & injuriarum ultionem si data aliquando opportunitate neglexero, hoc certe ignaviæ, pusillanimitatis & excordiæ vitium esset: quod ab ingenuis animis tam semper alienum fuit, ut multi quam honoris sui vindictam judicum sententia non obtinuerunt, alii vi, alii dolo, alii sicariatu & veneficiis prosequi non dubitarint.* Taceo alia hujuscemodi ferocientis animi documenta.

(*f*) En insigne jactantiæ specimen, idque ex literis supplicibus ad intimum Imperatoris consilium (Lib. VI. Epist.

ſæ (*g*) ſuæ fortunæ faber. Vere in eum convenire judico Senecæ effatum : *Nullum magnum ingenium ſine miſtura dementiæ*, & quod

Epiſt. 22. p. 305.) An me ignoratis, o oculatiſſimi virorum? ipſa opera mea me vobis prodere potuerunt, aut hactenus de me periculum facere potuiſſetis. An me contemnitis, deſpicitis, refugitis?

Non duris genuit me cautibus horrens
Caucaſus, Hircanæque admorunt ubera tygres.

Sum enim non ſolum ingenuus, ſed & ſpectabilis genere, nec tantum clarus imaginibus avitis, ſed & propriis titulis militia doctrinaque partis, nec modo ſcholaſticis tiaris, ſed etiam militaribus inſignibus decoratus, qui ſub diverſorum Regum Imperatoribus militiæ præfectus, nitido coruſcans ære ſtrenua edidi facinora : ſunt mihi horum aliorumque bene geſtorum muuerum ſummorum Pontificum, Cæſarum, Regumque & potentatuum clara teſtimonia. — — Sunt adhuc mihi & plus quam olim optimæ literæ ingenuæque artes, inveniendarum rerum novarum pervicax ingenium, ſanum pectus, vivax conſilium, rerum gerendarnm induſtria, in adeundis periculis audacia, in ſuſtinendis laboribus vires atque ad patranda accepta Regibus facinora infractus animus : ſunt & variorum populorum linguæ & mores. Quodſi Silenum illum invertere oporteat, eſſent etiam aſtus, calliditas, uterque dolus & malorum quorumvis ſcientia atque poteſtas, ingeniumque nocendi doctum, etiam potentioribus. Hæc ex ipſius ore effuſa vel idcirco legi heic merentur, quod nobis Agrippam egregie & vivis coloribus depingant.

(*g*) Hinc ab ipſis amicis monitus fuit, ne ulteriores ſibi calamitates ſatyrica *illa* loquendi libertate patiat. vid. Lib. VI. Epiſt. 7. p. 329.

quod Plato pronunciavit, vix reperiri hominem ingenii inſigniter excellentis, qui non admiſtum habeat aliquid maniæ (*b*).

8.

Agrippæ Scripta promiſſa & inedita (*i*).

PRæter ea, quorum Bailius jam meminit, aliorum etiam ſpes ab ipſo facta: videlicet *annotationum uberiorum in Mercurii Triſmegiſti Pœmandrum* (*k*), *Commentariorum in libros de occulta philoſophia* (*l*) & *Pyromachiæ*, de qua (*m*) A. 1526. d. 10. Oct. his ad amicum verbis utitur: *Liber hic in volumen ſatis amplum excrevit, & Architectrices illæ poliorceticarum organopoeticarumque machinarum moduli cæteraque pyromachiæ inſtrumenta hactenus per me magnis laboribus & ſum-*

(*b*) Vid. Huarti Scrutinium Ingen. p. 30.

(*i*) Edita præter Bailium enarrarunt Viri eruditi, qui rariores & præſtantiores Bibliothecæ Illuſtris Chr. Thomaſii libros recenſere cœperunt. Part. I.

(*k*) Lib. I. Epiſt. LI. p. 41. Inter Orationes Agrippæ ſecunda habita eſt Papiæ A. 1515. in prælectione Triſmegiſti. vid. Tom. II. Opp. p. 401.

(*l*) Lib. II. Epiſt. 14. p. 57.

(*m*) Epiſt. L. IV. num. 54. p. 201. cf. Epiſt. 73. p. 218.

sumptibus perfecta. Et in Dedicatione Libri de Vanitate scientiarum : *Ego nunc e cane in crocodilum aut draconem aliumve ignivomum serpentem migrabo , & Pyrographiam (opus quale hactenus non viderit ætas, sed nonnisi famoso cuidam orbis vastatori profuturum) protinus absolvam.* Joannes vero Rogerius Brennonius in literis ad Nostrum A. 1526. scriptis mentionem facit Steganographiæ, ab ipso concinnatæ (*n*).

9.

Agrippæ Elogia.

CUm a multis tot diris fuerit oneratus Noster convitiis ut elogia quoque, quibus alii eum ornarunt, huc transcriberem, æquum justumque esse censui. Verum e multis pauca duntaxat dabo , initium faciens a notissima illa , nec inficeta , inscriptione :

Inter Divos nullos non carpit Momus:
Inter Heroas monstra quoque insectatur Hercules :
Inter dæmones Rex Herebi Pluto irascitur omnibus umbris:

Inter

(*n*) Lib. IV. Epist. 28. p. 180.

Inter Philoſophos ridet omnia Democritus:
Contra deflet cuncta Heraclitus:
Neſcit quæque Pyrrhias:
Et ſcire ſe putat omnia Ariſtoteles:
Contemnit cuncta Diogenes.
NVLLIS HIC PARCIT AGRIPPA.
Contemnit, ſcit, neſcit, flet, ridet, iraſcitur, inſectatur, carpit omnia,
IpſePhiloſophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

Hanc inſcriptionem jam vetuſtæ illi Editioni Libri de Vanitate & Incertitudine O. S. & A. quæ A. 1532. prodiit præmiſſam eſſe obſervo, indeque in laudem Agrippæ, non opprobrium, uti nonnulli opinantur, factam colligo, cum ea editio vel ab illo ipſo, vel a quodam ejus amico curata fuerit. In epiſtolis (*o*) ab amicis ſalutatur *bonarum literarum Ariſtarchus*, *Vir omnium eruditiſſimus*, *ſcientia vere cyclicus*, *omnium, quos ſuo orbe ſphæricus orbis complectitur*, *doctiſſimus*, *inter mortales philoſophantes Deus*, *philoſophiæ*, *medicæ artis & totius naturæ ſecretarius*, imo *omniſcius*, & quæ aliæ ſunt ampulloſæ laudes, inibi ipſi tributæ. Claudius Blancheroſeus ita de eo (*p*) cecinit.

(*o*) Lib. II. Epiſt. 58. p. 103 L. III. Ep. 36. p. 130. Ep. 55. p. 141. &c.

(*p*) Lib. III. Ep. 36. p. 130.

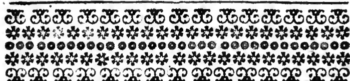
Ut ſuperat Titan radiantia lumina cœli.
Ut quoque vis pelago major ineſt fluviis:
Sic facile cunctos doctrina & moribus æquis,
Corneli, vincis, Phœbus ut aſtra ſua.

Alia exhibet Naudæus (*q*), Th. Pope Blount (*r*) & Nic. Reuſnerus (*s*).

(*q*) Apologie pour les grands hommes &c. p. 290.
(*r*) In Cenſura Authorum p. 549.
(*s*) In Iconibus Virorum literis illuſtrium (edit. Argent. 1590.) p. 78. ſqq.

CON-

CONTENTA

Tomi Secundi.

I. *Dissertatio de libris rarioribus, & variis raritatis eorum caussis.* p. 321

II. Επιταφιος *Joanni Borcholdo JC. Cimo perscriptus ab Joanne Casselio.* p. 437

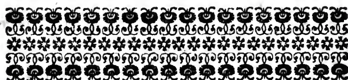
III. *Irenæi Bibliophili Observatio, quæ præfationem, quam V. Cl. Christ. Aug. Heumannus Symposio Lactantii a se edito, præmisit, in nonnullis locis illustrat, in admodum paucis emendat.* p. 469

IV. *Epistolæ aliquot ineditæ.* p. 497

V. *Observatio de libro Henrici Cornelii Agrippæ de Incertitudine & vanitate omnium scientiarum & artium.* p. 513

VI. *Eliæ Ebingeri de Fidelitate servanda in Autoribus citandis Dissertatio.* p. 530

VII. *Analecta de vita, fatis, moribus & scriptis Henrici Cornelii Agrippæ ab Nettesheym.*

INDEX RERUM.

A.

Admonitio adversus Reginam Elisabetham, liber ab ipso authore suppressus. 385

Adversariorum suorum scripta nonnulli callide suppresserunt. 381. sq.

de Æquivocationum arte liber suppr. 364

Agrippæ (Henr. Corn.) Libri de Vanitate Scientiarum brevis historia. 513. sqq.
loca, quæ ex eo fuere expuncta, restituta. 520. sqq.
de ejus vita Analecta. 553. sqq.
ejus patria. 554. πολυμαθεια & ingenium capacissimum. 555. inventæ ab eo machinæ bellicæ. 560. Agrippa Alchemista. 562. sqq. ejus sodalitium. 562. fata. 567. sqq. cum monachis bella. 586. de magicis ejus præstigiis narratiunculæ. 588. sq. mores. 590. sqq. scripta promissa & inedita. 593. elogia. 594.

Alcorani editio Italica rara. 356. prima editio Arabica combusta. 358

Alcyo-

Alcyonius (Petrus) ſcriptum aliquod a Sepulveda ſibi oppoſitum ſuppreſſit. 381
Ambroſii locus corrupte citatus in tractatu de cauſis recuſatæ Synodi Tridentinæ. 539
Anaſtaſii Bibliothecarii editio & codices aliquot mutilati. 154. ſqq. 178. interpolati. 200. locus de Joanna Papiſſa. 200. ſqq.
contra Angelorum cultum Origenis teſtimonia. 534
de Anima & Spiritu mundi Ficini ſententia. 125
Apellii a Gailligen arma & veſtigia Noribergæ monſtrantur. 221
Apocalypticus numerus 666. 148
Aranea a Franciſco in S. calice citra periculum hauſta. 549. ſqq. nec non ab aliis. 551. ſqq.
Artium inventarum rudia initia. 13
Aſtrologiæ judiciariæ nimium ſtatuit pretium Ficinus. 124. ſqq.
de Aſtrologia judicium Ficini. 135
Athiæ (Joſephi) prodigioſum figmentum. 392
Auberii Hiſtoria Auguſtodunenſis rariſſima. 399
Aventinus primus fuit, qui hiſtoriam de Joanna Papiſſa falſitatis accuſavit. 158
Auguſtini (Antonii) libri rari. 410. ſq.

B.

BAptistæ Mantuani operum editio Antverpiensis rara. 396
Barbaro-Græca opera olim excusa rara. 422
Barbarus (Hermolaus) Ficini amicus. 70
Basilea sacra, lib. rar. 388
Bellarminus Ambrosium corrupit. 532
Bergomatis (Jac. Phil.) Supplementum Chronicorum. 316
in Bertramum commissæ fraudes. 541. sqq.
Besoldi (Christoph.) Documenta Monasteriorum in Ducatu Wirtemb. &c. suppressa. 341. sq.
Bessarion Ficini patronus. 59
Biblia Hebraica Sec. XV. vel circa initium XVI. excusa, rariora. 419
Biblia Hungarica a Jesuitis suppressa. 361
Biblia Latina a Jo. Fusto 1462. impressa quanti vendita. 330
Biblia Polyglotta Antverpiensia correctissima. 340. rara. 398
Bibliorum Suecicorum editio rara. 397
Bibliorum versiones Germanicæ ante Lutherum editæ raræ. 415
Bibliorum versionis, a Luthero factæ, editiones primæ rariores. 415

Biblio-

Bibliorum quædam editiones Germanicæ interruptæ. 361. sq.
Biblia vulgata Sixti V. suppressa. 358. sq. Italica ejusdem. 359
Bibliophili (Irenæi) Observatio, qua præfatio ab Heumanno Lactantii Symposio præmissa illustratur. 469. sqq.
Bibliothecæ Barberinæ Index. 388
Bocacii (Joan.) Opera quædam neglecta. 418
Bohemns (Joan.) 497. sqq.
Boissardi (Jani Jac.) Icones virorum Illustrium. 109
Borcholdi (Joan.) Vita a Caselio descripta. 437. sqq. Opera. 461
Bossi (Matthæi) Opera Bononiæ. 1493. impressa. 334
Broweri (Christoph.) Antiquitatum Trevirensium prima editio suppressa. 346
Brukerus (Jac.) 530
Bruschii (Casp.) Epistola. 287. sqq.
Bruti (Jo. Mich.) Historia Florentina suppressa. 346
Busæus (Joan.) Hincmari resector. 545

C.

le Cabinet du Roy de France liber suppressus. 342

Came-

Cameracenſe bellum. 141
Canones pœnitentiales per Epiſcopum Civitatenſem compoſiti. 369
Cardanus (Hieron.) poſt mortem ab hoſte Scaligero miris laudibus ornatus. 273 ſqq
Caroli Ludovici Elect. Palat. & Degenfeldiæ epiſtolæ amatoriæ. 262. ſqq.
Carranzæ (Bartholom.) imperitia Græcæ linguæ. 536
Carteſius Pereiræ Antonianam Margaritam ſuppreſſiſſe dicitur. 383
Caſauboni (Iſ.) Liber de Eccceſiaſt. libertate ſuppreſſus. 362
Caſtalionis (Joh.) editio Sympoſii recenſita. 484. ſqq.
Caſtelli (Edm.) Lexicon Heptaglotton. 396
Chalcocondylæ (Laonici) locus de Joanna Papiſſa & ſella ſtercoraria. 160
Chronica civitatum, vernaculo ſermone ſcripta, plerumque rareſcunt. 434
Chronologia Pontificum incerta. 179
Ciceronis de officiis libri a Jo. Fuſto excuſi. 4
Concilii Africani decretum corruptum. 532. ſqq.
Concilii Laodicenſis decretum corruperunt Pontificii. 534
Concordia rationis & fidei, liber ſuppr. 347

Conformitatum Francisci cum Christo liber. 549
Conjuratio contra Medicæam domum a Franc. Salviato aliisque inita. 76
Conventus Ordinum Imperii Memmingæ institutus. 141
Correctores eruditi. 332
Cosmus Medices incomparabilem Bibliothecam instruxit. 27
Cosmi Medicis beneficia in Ficinum. 30. sq. 39
Critoni (Jac.) Orationes raræ. 404
Croatici libri. 401. sq.
Cujacii (Jac.) laus. 445
Cullon (Cont.) hostis Evangelicæ veritatis. 308

D.

DEgenfeldiæ (Louisæ) Epistola amatoria unde hausta sit. 262. sqq.
Diluvium imaginarium. 497. sq.
Disputatio Apologetica pro potestate Pontificis suppressa. 345
Dodsworth & Dugdale Monasticum Anglicanum. 344
Donatus, primus liber impressus. 327
Donii (Latini) Opuscula. 405
Druthmari (Christiani) Commentarius in Evangelium Matthæi. 429

E. Eadga-

E.

EAdgari Regis verba corrupte citavit Peronius: 536. sqq.
Editiones primæ & rarissimæ autorum veterum. 330. sq. de iis judicium Heumanni. 333
Editiones Sec. XV. quædam elegantissimæ. 333. sq.
de Editionum Sec. XV. nimio pretio judicium Maittaire. 335
Egmondanus (Nicol.) Erasmi hostis. 236
ejus furor aculeata epistola castigatur. 248. sqq.
Ehingeri (El.) Catalogus Biblioth. August. rarus. 390. Differt. de fidelitate servanda in citandis autoribus. 530. sqq.
Epistolæ Ficini quales? 100. sqq.
Epistolæ Caroli Ludov. Palatini & Degenfeldiæ. 262. sqq.
Epistola Lauredani (Leonardi) ad Memmingenses. 137. sqq.
Epistola de Magistris nostris Lovaniensibus. 248. sqq.
Epistolæ Jul. Cæs. Scaligeri. 269
Erasmi Roterod. secunda Novi Testam. editio recensetur. 222. sqq. ejus editionis historia. 228. sqq. adversarii. 237. elogia. 238.

238. sqq. Annotationes in N. T. laudatæ. 242. sqq.
Erasmus deprecatur odia Phil. Melanchthonis. 306
Evangeliorum quatuor argumenta memoriæ mandandi compendiosa ratio. 8

F.

FAbri (Jac.) Stapulensis editiones N. T. suppressæ. 360
Fabula pro narratione publica. 164
Ferguson (Rob.) libelli suppressi. 345
de Ficini vita commentatio. 18. sqq.
Ficini (Marsilii) parentes, & de iis singularia. 20. sqq. Patroni Medices. 30. 39. Præceptores. 32. Studia. 33. diligentia. 35. ingenium præcox & scripta juvenilia. 36. continentia animi. 43. munera. 47. familiares & auditores. 51. sqq. docendi ratio. 52. magnum inter Germanos nomen 55. Ficinus principibus & Viris illustribus charus. 57. ejus secessus literarius. 60. statura & corpus imbecillum. 65. temperamentum. 69. virtutes. 70. vitia. 75. obscurum dicendi genus. 81. immodicus in Platonem amor. 83. absona quædam dicta & stulte. 84. sqq. Scripta. 89. sqq. Libri promissi & inediti. 107. sqq. mors. 109. epitaphium. 110.

Ficinus

Ficinus an Pandectarum Florentin. inventioni interfuerit. 88
Ficini omnium operum conſpectus. 103. ſqq. apparitio poſt mortem. 111. Libri de vita. 120
Ficini elogia. 114. ſqq. ſuperſtitio. 133
pro Ficino Apologia. 119. ſqq.
Fides hiſtorica. 148. ſqq. 175. ſq.
la Foy reduite a ſes juſtes bornes, lib. ſuppr. 354
Fœminæ incapaces ſacrorum ordinum. 144
Forcatuli (Steph.) de Joanna Papiſſa ridicula opinio. 192
Francus (Sebaſt.) 289
Fratres in Platone. 87
Fulmen de cœlo delapſum &c. liber ſuppreſſus. 353

G.

GArnierii Syſtema Bibliothecæ Jeſuitarum Collegii Ludoviciani. 388
Gerhardus (Joan.) minus fideliter citavit Chryſoſtomum. 546
Germani inventores typographiæ. 6. 25. ſq.
Gratianus Auguſtinum mala fide citavit. 531. de eo judicia. ibid. ſq.
de Guarient & Rall. (Ignat. Chriſtoph.) Diarium itineris inMoſcoviam ſuppreſſam. 343

Guie-

Guicciardini Hiſtoriæ editio incorrupta. 432
Guntheri (Petri) carmen in typographiæ inventores. 16
de Guſtavi Adolphi morte maxime diſcrepant ſcriptores.

H.

HAloandri editio Pandectarum caſtigatiſſima. 427. ſq.
von der Hardt (Herm.) Ænigmata priſci orbis ſuppreſſa. 358
Harlemenſes quanta ſolicitudine adſervent ſpeculum humanæ ſalvationis. 3
Hearne (Thom.) plerumque librorum, quos edit, exemplaria ad exiguum numerum reſtringit. 392
Hevelii (Joan.) libri igne abſumpti. 394. ſq.
Hieronymi editio Frobeniana peſſime a monachis habita & truncata. 432
Homeri editio. 1488. Florent. 334
Horologium Mariæ ſub typographiæ primordiis excuſum. 2. 328
Hoſius (Staniſl.) Lutheri librorum combuſtor. 377
Hugonis Cardin. ineptæ exegeſes. 245
Hutteni (Ulrici) laus. 261

J.

JAmblichum de myſteriis tranſtulit Ficinus. 98. ſq.
ſocietatis Jeſu Conſtitutiones. 374. ſqq.
Imagines aſtrologicæ. 128. ſqq.
Indices librorum prohibitorum & expurgandorum. 371. ſqq.
Inventores artis typographicæ rudes. 12
in Inventores typogr. carmen. 16
de Joanna Papiſſa Diſſertationes. 142. ſqq. 195. ſqq.
Joannis (Erasmi) opus aliquod ſuppreſſum. 355
de Jona Aurelianenſi judicium Bellarmini. 546
Irenici (Franc.) Exegeſis Germaniæ. 287. ſq.
Jungii (Joach.) Geometria Empirica. 405
Juſtinus Imper. analphabetus. 14

K.

KNutſen (Matthiæ) ſcripta ſuppreſſa. 348

L.

de LActantii editione vetuſta. 312. ſqq.
Lactantii per Antonium Raudenſem collecti. 316

Laure-

Lauredani (Leon.) literæ ad Memmingenses. 137
Laurentius Medices literarum patronus & librorum avidiſſimus helluo. 28. Ficini patronus. 40. anathemate a Pontifice percullus. 76
Lei (Eduardi) liber adverſus Eraſmum quod fatum habuerit? 238
Leoni X. cum adhuc puer eſſet, Ficinus ſummi pontificatus honores præſagiit. 79. in eum Epigramma. 512
Leonius (Petrus) 43. 504. ſq.
Letis (Gregorii) Theatri Britann. editio. Anglic. ſuppr. 344
Liber ſub typographiæ primordiis excuſus recenſitus. 1. ſqq.
de Libris rarioribus Diſſertatio. 321. ſqq.
Libri rari ſæpe minus utiles. 325
Libris rarioribus accenſendi ſunt libri ſub typographiæ initiis excuſi. 2. 326. ſq. paulo poſt typographiam inventam impreſſi. 329 a celebrioribus Sec. XVI. typographis exſcripti. 336. ſqq. publica authoritate ſuppreſſi. 341. ſqq. a privatis ſuppreſſi. 363. ſqq. ab ipſis vel autoribus vel editoribus ſuppreſſi. 384. ſqq. quorum pauca exempla ſunt excuſa. 387. ſqq. quos adverſa fata ſuppreſſerunt. 393. ſqq. quorum plu-

rima exempla in exteras regiones avehuntur. 399. sqq. libri minutiores. 403. sqq. apud exteros excusi. 409. neglecti. 413. qui propriis autorum sumtibus prodeunt. 433. præstantiores & incorruptæ librorum editiones. 427. sqq.
Libri eristici tandem rarescunt. 424. nec non inepti & futiles. 424. sq.
Libri rariores ex recentissima Bæliani Lexici editione notati. 436
Librorum cupiditas inexplebilis. 321. sq.
Librorum Lutheranorum combustio remedium adversus malignos morbos. 377. medium Bibliopolis emptores plurimos alliciendi. 379. sq.
Librorum prohibit. & expurgand. Indices. 371
de Lovaniensibus magistris nostris epistola. 248
Lutheri opera quinam damnaverint? 248. sqq.
in Lutherum epigrammata. 307. 509. 510.

M.

MAgenbuchius (Joan.) 291
de Magistris nostris Lovan. satyrica epistola. 248
Magiæ falso postulatus fuit Ficinus. 119. sqq.
Marcsii (Sam.) Papissa restituta. 171
Mariani Scoti locus de Joanna Pap. examinatus. 209.
Marti-

Martini Poloni locus de Joanna Papiſſa. 151. 214. ſqq.
Manutii (Aldi) laus. 337
Manutianæ editiones quædam minus correctæ. 339
Marſchalki (Nicol.) opera rara. 434
Matthæus Chronographus. 402
in Maurocordatum Satyra. 385
Medicæa domus literas ac literatos fovit. 27
Medices Ficini Patroni. 42
Medici quidam circa initium Sec. XVI. celebres. 502. ſqq.
Meditationes philoſoph. de Deo, mundo & homine, ſuppreſſæ. 348
Melanchthonis Hypotypoſes theologicæ. 418
laus. 441
Meletii Epiſtolæ ad Græcorum Eccleſias. 409
Mellinus (Domin.) Ficini vitam deſcripſit. 18
Memminga Maximiliano Imp. in deliciis. 141
Memmingæ Ordines Imperii A. 1508. convenerunt. 141
ad Memmingenſes Lauredani Venet. Ducis Epiſtola. 137
Memmingenſis Bibliotheca publica multos poſſidet libros ante A. 1500. excuſos. 333

Memoria feliciſſima præditus fuit Ficinus. 114
Mexiæ (Petri) variarum lectionum ſylva caſtrata. 142
Mezeræi (Franc.) Hiſtoria Galliæ. 433
Morſius (Joach.) 269

N.

NAudæi (Gabr.) liber quidam rariſſimus. 344. Conſiderations ſur les Coups d'Eſtat. 389
Neſtler (Petr.) purioris religionis adverſarius Ulmæ. 308
Nobletus (Joan.) 473. ſqq.

O.

OCcam (Wilh.) Opera rarius obvia. 414
de Officio Chriſtiani in controverſiis religionis, liber ſuppreſſus. 355
de Ordine S. Spiritus libri rari. 422. ſqq.

P.

PAndectarum Florentinarum inventioni an interfuerit Ficinus. 88
Pactum apparitionis poſt mortem. 113
Papiſſa Joanna. 142. ſqq.
Peregrinationum literariarũ utilitas. 443. ſq.
Perionius (Joach.) 480

Petrarcha fummus librorum amator. 322
Peziorum fratrum (Hieron. & Bern.) laus. 481
Philomufi (Jac. Locher) Epiftola. 501. fqq.
Philofophorum ante Chrifti adventum falutem propugnavit Ficinus. 83
Picus (Jo. Mirandul.) 90
Pierii (Joan.) locus de Joanna papiffa. 163
Platonis docendi ratio. 52
Platonis philofophiam in templis docendam effe voluit Ficinus. 86
Platonis fimulacrum in cubiculo Ficini. 87
Platonis verfio a Ficino facta. 89. fqq.
in Platonem immodicus Ficini amor. 83
Plotini Verfio Ficino concinnata. 96. fq.
Plutarchi quædam a Manutio minus correcte edita. 339
Politianus Angelus Ficini difcipulus & amicus. 51. 64
Pontificii fæpe libros, quos ipfi probant, celant. 366
Pfalterii Danici editio rara. 389
Pfalterii Germanici ex verfione Lutheri editio rariffima. 416

Q.

QUintiliani Inftitutiones per Nic. Jenfon Venetiis. 1471. excufæ. 334

Quintini (Jo. Comitis Jörger &c.) Commentarii hiſtorici ſuppreſſi. 341

R.

de RAritatis librorum cauſis diſſertatio. 321. ſqq.
Rariſſimus liber, cujus tamen innumera excuſa eſſe dicuntur exempla. 392
Raudenſis (Anton.) 316
Regii (Deſid.) Epigramma in Joannam Papiſſam. 143
Reuſneri Ænigmatographiæ editiones. 477 ſqq.
Rychardus (Wolfg.) 291
ejus epiſtolæ. 290. ſqq. 507

S.

SAlviatus (Franc.) Cardin. Ficini patronus. 59. ob conjurationem contra Medicæos ignominioſe ſuſpenſus. 77
Sanderi Chronographia Sacra Brabantiæ. 396
Sauberti (Jo.) editio Bibliorum German. interrupta. 361
Savonarola (Hieron.) 73
Scaligeri (Jul. Cæſ.) Epiſtolæ. 296
Schazgerus (Caſp.) 294

Scaliger (Jos.) Patris Scripta contra Erasmum supprimit. 382
Schœffero (Petr.) typorum mobilium & sejunctorum inventio debetur. 5
Scriptura abusus est Ficinus. 78
Secessus literarius. 61. 65.
Seculi XV. felicitas. 23. sqq.
Segnii (Bern.) Historia Florentina. 346
Sella perforata. 169
Sepulvedæ scriptum aliquod suppressit Alcyonius. 381
Serveti Scripta damnata. 348. sqq.
Sigberti Gemblacensis Codices dubiæ fidei. 211
locus de Joanna Pap. examinatus. 212
Sixti V. Biblia Vulgata. 358. Italica. 359
Socratem Christi typum constituit Ficinus. 84
Speculum humanæ salvationis, liber rariss. 3
Stokfleti Virga pastoralis &c. 397
Stapletonus Cyprianum & Gregorium Magnum corrupit. 540. sq.
Stræler (Jo.) 55. sq.
Staudicius ridicule debacchatur in Erasmi Novum Testam. 233
Stunica Erasmi adversarius. 237
Styli scriptorii descriptio. 495

Successio continua papalis, quam jactant Pontificii, vana. 146
Suisseri (Rich.) Scripta rara. 414
Superstitio Ficini. 133
ex Sylvii (Æneæ) libro de Euryali & Lucretiæ amoribus haustæ sunt Caroli Ludov. Palat. & Degenfeldiæ epistolæ amœbææ. 264. sqq. ejus amores. 267

T.

TAlmudis editio Veneta primitiva. 431
castrata. 432
Taurelli editio Pandectarum castigatissima. 427. sq.
Taxa pœnitentiaria Cancellariæ Apostolicæ. 367. sqq.
de Temporis jactura querelæ Ficini. 35
Testamenti Novi Gall. editio suppressa. 360
Theurdank: editio rarissima hujus libri. 430. sq.
Thummius mentem Concilii Chalcedonensis minus fideliter explicat. 548
Tolandi Pantheisticum. 390
Trachyr. 307
Trapezuntius (Georg.) Platonis obtrectator. 71

Typo-

Typographia a Germanis inventa. 6
Typographi primi cur plerumque libros ineptos excuderint? 12
Typographiæ præludia. 14
in Typographiæ inventores carmen. 16

V.

VAnderbech (Mich. Schendi) Empirica illustris. 387. ejus elogium. 387
Varchii (Bened.) Historia Florent. 346
Vergerii (Pet. Paul.) Opuscula rariora. 407
Ugonii (Pompeji) Orationes. 406
Uranius (Mart.) Ficini amicus. 55

W.

WAgenseilii Diss. de Joanna Papissa. 142. sqq.
Werneri (Leonh.) Poëmata. 426
Wilmotus (Jo.) pactum adparitionis post mortem cum alio iniit. 113
Widmanstadii Novum Testam. Syriacum. 399
Wolfii (Jo.) Lectiones Memorabiles. 433

X. Xime-

X.

XImenii (Franc.) nimius contra Mahumetanos libros Zelus. 357

Z.

ZÆmannus (Georg.) 549
ad Zwinglium epiſtola. 248. ſqq.

